TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 36 | *Spalių – Gruodis* | 1936 m.

J. Robinzonas.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos Konvencija dėl vykdymo civilinių bylų sprendimų.

A. ĮVADAS.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos 1935 metų lapkričio 19 d. Konvencija dėl vykdymo civiliniuose reikaluose sprendimų (V. Ž. 516/3587) (oficialiame vertime netaisyklingai išversta: „dėl vykdymo civilinių bylų teisminių sprendimų") yra svarbus trijų Pabaltijo valstybių tarptautinių santykių plėtojimosi etapas ir, tiek dėl savo tematikos, tiek ir dėl savo reikšmės civilinei apyvartai, yra verta būti rūpestingai tyrinėjama. Tiesa, atsižvelgiant į vis didėjančią valstybės inicijatyvą ūkiškame gyvenime, į įvedimą visur valiutos suvaržymų ir į užsienio kapitalo bei svetimšalių veikimo srities susiaurinimą, pastebimą visų šalių įstatymuose, ta konvencija gal kiek yra pavėluota. Nėra abejonės, kad per kelis paskutinius metus jos taikymo sritis daug sumažėjo; vis dėlto ji ir dabar tebėra gan svarbi.

1. *Svetimų valstybių sprendimų vykdymo klausimo istorija Pabaltijyj.*

Bendras svetimųjų valstybių sprendimų vykdymo principas visame Pabaltijyj yra tas pats: vykdytini yra sprendimai tik tųjų valstybių, su kuriomis yra tuo reikalu savitarpiškos sutartys ir konvencijos. Tiesa, ši taisyklė Civ. Teis. Įst. 1273 str.

nevisai vykusiai išreikšta, kas sukėlė savo laiku tam tikrą svyravimą rusų Senato praktikoje. Tačiau nuo 1882 metų šis klausimas daugiau nebekėlė abejojimų[1]), nors doktrinoje pasireikšdavo atskiros nuomonės, kurios tarptautinių santykių intensyvumo vardu kovojo už svetimųjų sprendimų vykdymą. Lietuvos praktika laikosi iš Rusijos paveldėtos pažiūros (Vyr. T. 28/216), nors sprendime 25/281 ji, netaisyklingai aiškindama Lietuvos - Vokietijos Prekybos sutartį (1924-VII-31 d., V. Ž. Nr. 173/1196), pripažino vykdytiną vokiečių teismo sprendimą (tos pat pažiūros laikosi ir Latvijos Senatas 1921.XII.8, spr. Nr. 60).

Kai dėl Klaipėdos, tai, nors ten veikia Z.P.O. § 328 ir §§ 722 ir 723, kurie laikosi kito, faktiško savitarpiškumo principo, tačiau, turint galvoje, kad tai yra ne civilinės teisenos, bet tarptautinės teisės klausimas, reikia pripažinti, kad ir ten galioja principas, jog sprendimas yra vykdytinas tik esant tam tikroms tarpvalstybinėms sutartims. Tuo visai neliečiamas klausimas dėl pačios vykdymo procedūros, kuri ten tvarkoma Z.P.O. nuostatų[2]).

---

[1]) Procesualnyja kolebanija po voprosam gražd. sudoproizvodstva (ob ispolnenii inostrannych rešenij). Jurid. Gazeta 1902, Nr. 13; *Zmirlov*, Iz praktiki Gražd. Kas. Dep. Senata, Ž. M. J. 1905. Nr. 5, 193—199. Įdomu pažymėti užsienio reagavimą į rusų teismų praktiką: *Beschorner*, Die Vollstreckung ausländischer Urteile, insbes. russischer — J. W. 1883, S. 237; *Darras*, Les jugements russes sont-ils exécutoires en France sans revision au fond? (Clunet 1900, 543).

[2]) Žiūr. šiuo klausimu, atitinkant išdėstytą pažiūrą: *Robinson*, Kommentar der Konvention über das Memelgebiet, 1934, Bd. I, 403 ir pask. (Lietuvos leidiny 349 ir pask.). *Idem*, Dėl Vokietijos teismų sprendimų pripažinimo ir jų vykdymo Klaipėdos Krašte (Teisė Nr. 34, 133 ir pask.); *Idem*, Dar dėl Vokietijos teismų pripažinimo ir vykdymo Klaipėdos Krašte (Teisė Nr. 35, 306 ir pask.), sul. šia prasme Lietuvos Vyr. Tribunolo Klaipėdos Skyriaus 1935 m. XII-5 d. sprendimą (35/61). Priešingosios nuomonės laikosi: *Plümicke—Hesse—Jacobsohn*, Zivilprozess im M. G. (Leske—Löwenfeld, Die Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr, Bd. I, 1933, S. 453); *Plümicke*, Eherecht im MG. (ibid. Bd. IV, 1930, S. 521); *Stein-Jonas*, Kommentar zur ZPO, Bd. I, S. 894; *Rogge*, Schlegelberger, Rechtsvergleichendes Handwörterbuch I, 139; *Dr. Hesse*, Vokietijos sprendimų pripažinimas Klaipėdos Krašte (Teisė Nr. 34, 127 ir pask.); Sul. dar: J. M. Bl. 1921, 593; *Bergmann*, Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht I, 310.

Greta C. T. Įst. 1273 ir pask. str. Pabaltijy, be trijų šalių 1921 m. liepos 12 d. konvencijų (V. Ž. Nr. 151/1112, 1113 ir 1116), veikia dar šie susitarimai dėl sprendimų vykdymo:

a) Latvijos - Estijos 1927 m. liepos 22 d. susitarimas dėl pasienio nekilnojamųjų turtų įregistravimo ipotekos knygose, kurio 3 str. antroji pastraipa nustato, kad teismo sprendimai, liečiantieji prievoles ir reikalavimus, įrašytus abiejų valstybių ipotekos knygose, turi būti vykdomi C. T. Įst. 1273 ir pask. str. tvarka. Pažymėsime, kad atskiru protokolu, pasirašytu drauge su mūsų Konvencija, šis susitarimas veikia ir toliau.

b) Estija prisidėjo prie 1927 m. rugsėjo 26 d. Ženevos Konvencijos dėl savitarpiško trečiųjų sprendimų vykdymo (ji įsigaliojo Estijoje 1929.VIII.16), o taip pat ir prie Ženevos protokolo apie trečiųjų klauzules komercinėse bylose, įsigaliojusio, kiek liečia Estiją, 1929.VII.4.

c) Abiejų Berno konvencijų dėl keleivių ir krovinių transporto geležinkeliais 55 str., prie kurio prisidėjo Latvija ir Estija (1928.X.1), ir kurį Lietuva santykiuose su savo šiaurės kaimynais atskirais protokolais pripažįsta sau privalomą.

d) Latvija ir Estija (bet ne Lietuva) prisidėjo prie 1905 metų liepos 17 d. Hagos konvencijos dėl civilinės teisenos, pagal kurią, tam tikroms sąlygoms esant, turi būti vykdomi susitariusias šalis liečiantieji nutarimai dėl teismo išlaidų.

e) Estija sudarė su Vokietija 1925 m. kovo 13 d. konsularinę sutartį (kurios XVIII str. 15 § numato pripažinimą sprendimų kai kuriuose įpėdinystės ginčuose).

f) Estijos ir Vokietijos 1928 m. gruodžio 7 d. prekybos sutartis klausimu dėl vykdymo sprendimų, liečiančių teismo išlaidas, remiasi Hagos Konvencija.

g) Lietuvos - Vokietijos 1928 m. spalių 30 d. susitarimas dėl susisiekimo teisės dalykais (V. Ž. Nr. 300) taip pat numato vykdymą sprendimų dėl teismo išlaidų.

h) Lietuvos - Čekoslovakijos sutartis dėl sprendimų vykdymo (V. Ž. Nr. 375).

2. *C. T. Įst. ir Konvencijos savitarpio santykis.*

Koks yra savitarpio santykis tarp mūsų Konvencijos ir C. T. Įst. 1273 ir pask. str. str.? Konvencijos nuostatai, kurie skiriasi nuo C. T. Įst. nuostatų, turi pirmenybę prieš pastaruosius; gi spragos konvencijoje turi būti papildytos C. T. Įst. (Klaipėdoje, kiek liečia vykdymą — Z.P.O.).

Sugretinus C. T. Į. straipsnius su Konvencijos straipsniais, gaunamas toks rezultatas:

1275 = 2 str. I sakiniui.
1276 = 3 str. (išleistas reikalavimas paliudyti parašą).
1277 = 4 str.
1279 = 5 str.
1280 = 8 str.
1281 = 6 str. 1 p.

C. T. Įst. 1278 straipsnio neatitinka joks Konvencijos straipsnis; klausimą dėl exequatur procedūros Konvencija paliko atvirą. Vadinasi, tie prašymai (pagal 1914.VI.2 d. įstatymą) žiūrimi bendra tvarka, nereikalaujant rašytinio paaiškinimo (312—317 str. str.), žinoma, visose trijose instancijose (82/58), ir, išskyrus numatytus C. T. Į. 814[1] str. atsitikimus, sprendimas gali būti vykdomas prieš bylos nagrinėjimą kasaciniame teisme.

Nors prašymai dėl sprendimų vykdymo sprendžiami „bendraisiais pagrindais“ ir nors C. T. Įst. 340 str., kaip išimtis iš bendros tvarkos (tuo skirdamasis nuo 312—317 str.), 1278 straipsnyje neminimas, vis dėlto klausimas apie priešingojo ieškinio leistinumą turi būti išspręstas neigiamai. Konvencija įsakmiai draudžia teismui tikrinti vykdytino svetimos valstybės teismo sprendimo esmę. Įstatymas leidžia priešingąjį ieškinį, tarp kita ko, tikslu žiūrėti vienkart ieškovo ir atsakovo pretenzijas, o to negali būti vykdomoj bylosenoj, kur ieškovo pretenzijos jau nebetikrinamos.

Gal būt, ne be reikšmės ir nurodymas į 340 str. tekstą: „...bet ne vėliau, kaip pirmame atsakomajame rašte“, o pagal 1278 str. pirmasis atsakomasis raštas vykdomojoj bylosenoj kaip tik neleidžiamas.

Maždaug tokiais pat sumetimais priešingasis ieškinys neleidžiamas ir Klaipėdoje.

Kai dėl *užskaitos*, tai ir ji negali būti leista: teismui reikia patikrinti jos rimtumą, o, nepareiškus ieškinio, tat nėra galima. Ta pati padėtis yra ir Klaipėdoje, bet ten priešingasis vykdymo ieškinys (Vollstreckungswiderklage) užskaitai (Aufrechnung) gauti leidžiamas tik esant Z.P.O. § 767 antros pastraipos sąlygoms.

Ar leidžiama tie reikalavimai apsaugoti? Tiesa, įstatymas kalba tik apie apsaugojimą „ieškinių", o ne „prašymų". Tačiau, būtų neteisinga palikti neapsaugotą reikalavimą, kuris gali būti prilygintas teismo sprendimui, juo labiau, kad leidžiama apsaugoti reikalavimai, pareikšti įsakymo vykdymo tvarka. Kiekvienu atveju tokio „ieškinio" „tikrumas" yra neabejotinas. Esant pavojui vėliau nieko negauti išieškoti, būtų neteisinga atmesti prašymą apsaugoti „ieškinį", nes tokiu atveju svetimasis sprendimas gali virsti iliuzoriniu titulu. Reikia manyti, kad ir Klaipėdos teisės numatyti reikalavimų apsaugojimo būdai („Arrest" ir „Einstweilige Verfügung") gali būti taikomi vykdomojoj bylosenoj.

3. *Konvencijos tekstas ir jos aiškinimas.*

Oficialus Konvencijos tekstas yra prancūziškas. Prancūziškas tekstas yra būtinai privalomas susitariančiųjų šalių santykiuose. Tačiau, reikia manyti, kad teismai naudosis vertimais į valstybinę (nacionalinę) kalbą. Deja, vertimas lietuvių kalbon yra nevisai tobulas: toliau mes kai kuriuos netikslumus pastebėsime. Nors prancūziškam stiliui daug ko galima prikišti[3]), betgi jo prasmė tik retais atsitikimais sukelia abejojimų.

---

[3]) Kai kurie pavyzdžiai:

Art. 3: „A la demande doivent être annexés", *scil.:* „La demande (d'exécution d'une décision) devra être accompagnée".

Art. 3, 1: ...„ni d'une action d'appel, ni d'une action de cassation", *scil.:* ni d'appel ni de cassation.

Art. 3, 2: ...„citation a été remise", *scil.:* „assignation"; „que les parties fûrent dûment citées", *scil.:* „que les parties ont été légalement représentées ou déclarées defaillantes après avoir été légalement citées".

Art. 5: ...„pays où celle — ci est demandée" *scil.:* „pays requis".

Art. 6 p. 6: ..demandée" — *scil.:* „requise", „invoquée".

Art. 7 ir 8: kiek liečia „sentence" vartojamas tas pats terminas „rendre" (nors kartais būna ir „prononcer").

Sutartis nenumato atskiros tarptautinės instancijos jai aiškinti. Antra vertus, tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos nėra trišalės sutarties dėl susitaikymo procedūros[4]). Reikia manyti, kad ginčai dėl sutarties aiškinimo turi būti sprendžiami diplomatiniu keliu ir, negalint juos išspręsti tokiu būdu, jie, vienai šaliai reikalaujant, kiek trijų valstybių atžvilgiu veikia fakultatyvinė klauzulė, gali būti perduoti spręsti Hagos Tarptautinio Teismo Nuolatiniams Rūmams.

Kai dėl teismų, tai jie, žinoma, turi savarankiškai aiškinti Konvenciją, bet jie bus suvaržyti susitariančiųjų šalių aiškinamųjų susitarimų, jei tokie bus sudaryti.

B. KONVENCIJOS AIŠKINIMAS.

1. *Konvencijos pavadinimas.*

a) „jugement" sąvoka.

b) „reconnaissance" ir „exécution" sąvokos,

c) „matière civile" sąvoka,

a) „Jugement" sąvoka.

Prancūzų juridinėj terminologijoje jugement reiškia pirmos instancijos teismų sprendimą (kaip, pav., tribunal d'arrondissement, tribunal de commerce, juge de paix, conseil de prud'hommes), ir skiriasi nuo „arrêt", kuris reiškia antros ir trečios instancijos teismų sprendimą (Cour d'Appel, Cour de Cassation), „sentence" (trečiųjų teismo sprendimas) bei „ordon-

---

Art. 9: „Clore", tokio termino nėra, reikia sakyti „se dessaisir de"...; vietoj „suspendre" reikia sakyti „interrompre l'instance". Vietoje „jugement" visos naujosios sutartys vartoja labiau aiškų terminą „décision".

[4]) Sul., tačiau, 1934-9-12 bendradarbiavimo sutarties 4 str. Pažymėsime dar, kad tarp Lietuvos ir Latvijos yra sudaryta atskira arbitražo sutartis (V. Ž. 346/2370), bet tokios nėra nei tarp Lietuvos ir Estijos nei tarp Latvijos ir Estijos.

Sul., tačiau, Latvijos-Estijos apsigynimo sutarties 6 str. (Recueil XXIII, 82):

„Toutes les questions litigieuses qui pourraient surgir entre les Hautes Parties Contractantes et qui ne peuvent pas être résolues par voies diplomatiques, seront portées devant la Cour de Justice Internationale ou soumises à un arbitrage international". (Visi ginčijamieji klausimai, kurie gali iškilti tarp Aukštųjų Susitariančių Šalių ir kurie negali būti išspręsti diplomatiniu keliu, bus pateikti Tarptautiniam Teismui arba atiduoti tarptautiniam trečiųjų teismui).

nance“ (nutarimas, padarytas vieno iš kolegialinio teismo teisėjų). Plačia žodžio prasme, jugement apima visas teismo sprendimų rūšis. Nėra abejonės, kad šios Konvencijos pavartota sąvoka „jugement“ turi būti suprantama plačiąja prasme, būtent, kaip bet kurio teismo sprendimas. Į tai ypatingai nurodo Konvencijos 7 ir 8 str. str., kuriuose kalbama apie trečiųjų teismų sprendimus, ir 3 str., kuriame kalbama apskritai apie tribunal, nepareinamai nuo jo laipsnio.

Iš Konvencijos teksto eina, kad turi būti vykdomi tik tokie motyvuoti galutini sprendimai, kuriems duodamas vykdomasis raštas, ir tik tokiose bylose, kurios žiūrimos šaukiant priešingąją šalį. Neįsileisdami į kazuistišką sužymėjimą visų galimų sprendimų ir nutarimų rūšių (Urteile ir Beschlüsse), mes, kaip pavyzdį, nurodysim tokius tipus. Nutarimai, padaryti įsakymo aktams vykdyti tvarka (C. T. Į. 161^{1-24} str.), neturi būti vykdomi, net ir išėjus 161^{11} str. numatytam laikui, nes tos bylos sprendžiamos nešaukiant šalių. Taikos sutartys, surašomos teismo protokole (C. T. Į. 71, 337 str. str.), arba C. T. Į. 1359 str. numatyta tvarka, neturi būti vykdomos, nes jos nėra automatiškai vykdomos, o tėra titulas vykdomajam įrašui gauti pagal C. T. Į. 161^{24} str. Pagal Klaipėdos teisės koncepciją „Vergleich“ neprilyginamas teismo sprendimui, ir, tarp kita ko, gali būti ginčijamas visais tais pagrindais, kuriais yra ginčijami visokie civiliniai santoriai. Neturi būti vykdomi nutarimai ieškiniui apsaugoti (C. T. Į. 125 ir pask., 651 ir pask. str. str.), „Arreste“ ir „einstweilige Verfügungen“ (ZPO 935—945), skubus vykdymas (C. T. Į. 138—138^{3}; 736—742), „Vorbehaltsurteile“ (ZPO §§ 302 ir 599), „Vollstreckungsbefehle“ (ZPO 699—702), kaip negalutini sprendimai Konvencijos prasme. Prie tos pačios kategorijos priklauso (Klaipėdos teisėje) išrašai iš Konkurstabelle (Konkursordnung §§ 164, 194), „vollstreckbare Urkunden“ (ZPO § 794), Strafbeschlüsse (ZPO § 888). Ginčytinis yra klausimas dėl vykdymo „Wechselvorbehaltsurteile“ (ZPO § 708).

Alimentų sprendimams nepadaryta išimties. Abejotinas yra vykdytinumas dalinių sprendimų pagal latvių novelę prie C. T. Į. 129^{1}, 693^{1}, 165^{1}, 762^{1} str. str.

Konvencija liečia tik teismo sprendimus iš esmės, bet ne sprendimus dėl teismo išlaidų priteisimo, kuriems, kaip ir ligi šiol, taikoma 1921 metų konvencija.

b) *„Reconnaisance“ ir „exécution“ sąvokos.*

Svetimųjų valstybių teismų sprendimų pripažinimas reiškia ne ką kita, kaip pripažinimą jiems tos pat chose jugée galios, kaip ir savo teismų sprendimams. Sprendimo pripažinimas (autoritas rei judicatae) yra, iš vienos pusės, sąlyga jam vykdyti (executio manu militari), nes tik pripažintasis sprendimas gali būti vykdomas, o iš kitos pusės, pagimdo ir savarankiškus juridinius padarinius: pripažintasis svetimo teismo sprendimas gali lygiai, kaip savo teismo, sprendimas, būti atsakovo išnaudotas prieš ieškovo reikalavimą, jau buvusį bylos objektu vienoj iš susitariančiųjų valstybių ir dėl kurio įsiteisėjo tos susitariančios valstybės teismo sprendimas.

Latvijoje, Estijoje ir Klaipėdos kr., kur leidžiami konstatavimo ieškiniai (Feststellungsklagen) (C. T. Į. 1801 str., ZPO § 256), o Klaipėdos krašte be to dar ir vadinamieji „Gestaltungsurteile“ (ZPO 606 ir pask., 640 ir pask., 700) ir „Urteile auf Abgabe einer Willenserklärung (§ 894 ZPO), sprendimas dėl tokio ieškinio, kuris yra naujo ieškinio pagrindas, negali būti ginčijamas naujoje bylosenoje, pav., dėl nuostolių priteisimo. Be to, pripažintasis sprendimas gali turėti ir kitus padarinius: kaip įrodymas naujoje byloje, kaip užskaito pagrindas ir kt. Sprendimų pripažinimas gali liesti ir kai kuriuos apsaugos teisenos klausimus, turinčius tik konstitutyvinę reikšmę ir veikiančius erga omnes, kaip pav., gimimo teisėtumo pripažinimas ir k. Iš to matyti, kokią didelę reikšmę gali turėti sprendimo pripažinimas. Todėl nėra jokios abejonės, kad ir jis turi būti patikrintas, tačiau Konvencija jokios pripažinimo procedūros nenustato. Ar iš to eina, kad jis daromas automatiškai? Mums atrodo, kad pripažinimo procedūrai reikia taikyti mutatis mutandis vykdymo procedūrą[5]). Klausimas lieka atviras: ar tas patikrinimas turi būti daromas principaliter specialinėj bylosenoj ar incidenter, t. y. pasinaudojant sprendimu bylosenoj.

---

[5]) Für die Anerkennung gelten im Grossen und Ganzen dieselben Prüfungsgründe, wie die.... für die Vollstreckung (dėl pripažinimo galioja bendrai tie patys tikrinimo pagrindai, kaip ... ir dėl vykdymo). *Verbeck,* Die Staatsverträge über die Vollstreckung ausländischer Zivilurteile, Niemeyer's Zeitschrift für internationales Recht, Bd. 45, S. 21).

Mažiau abejonių kelia vykdymo sąvoka. Jo esmė ir ribos tvarkomos veikiančios vykdymo vietoje pozityvinės teisės nuostatų.

c) *„Matière civile" sąvoka.*

Nėra jokios abejonės, kad pats savaime terminas „matière civile" liečia tik materialinę pretenzijos pusę: ta pretenzija (kad pasidarytų savitarpio pripažinimo ir vykdymo objektu) turi būti ratione materiae — civilinė. Konvencija nereikalauja, kad civilinės bylos sprendimas būtų padarytas būtinai civilinio teismo. Baudžiamojo teismo sprendimas, kuriuo yra priteistas civilinis ieškinys gali būti pripažintinas ir vykdytinas, kadangi tokios bylos objektas yra ginčas dėl civilinės teisės. Jei nukentėjusis, baudžiamajam teismui išsprendus kaltumo klausimą, kreiptųsi su ieškiniu į civilinį teismą, tai šiojo sprendimas būtų vykdomas. Todėl nėra pagrindo atsisakyti vykdyti sprendimą, padarytą baudžiamojo teismo. Šis dėsnis yra neabejotinai taikytinas Latvijai, Estijai ir Didžiajai Lietuvai.

Už mūsų praplečiamąjį aiškinimą dar kalba, pirma, vartojimas visur Konvencijoje išsireiškimo autorités judiciaires, o ne tribunaux civils, antra, tam tikras baudžiamojo sprendimo eksteritorialinio veikimo pripažinimas tos pat dienos Konvencijoje dėl savitarpio pirmesniojo teistumo pripažinimo (V. Ž. 516/3586). Kiek painesnis yra tas dalykas su Klaipėda, kur civilinis ieškinys baudž. byloje nėra žinomas. Dar labiau abejotinas yra galimumas taikyti šią Konvenciją tais atsitikimais, kai Klaipėdos krašte priteisiama „Busse" (piniginis atpildas) (Str. G. B. 188 ir 231), kuri nežiūrint civiliniai teisinio elemento (nuostolių atlyginimas) yra papildomoji kriminalinė bausmė. Abiem atsitikimais 6 str. 3 p. duoda neigiamąjį atsakymą. Taip pat ir sprendimai, padaryti pasiremiant Reichsversicherungsordnung (pav., § 358 pastr. 2, 413 pastr. 2, 705 pastr. 6, 1147), kaip administracinių įstaigų nutarimai (kad ir turintieji civiliniai teisinius padarinius), užsieny nėra vykdytini[6]).

---

[6]) Priešingos nuomonės ilgą laiką buvo prancūzų praktika (tuo sumetimu, kad „les diverses dispositions de la sentence ont la même origine et résultent de la même procédure, qu'elles forment un tout indivisible. L'accessoire qui est la condamnation aux dommages — intérêts doit suivre

Ar „matière civile“ apima ir *prekybines* bylas? Į šitą klausimą reikia atsakyti teigiamai. Pagrindas išskirti kaikurias bylų kategorijas iš bendro civilinio teismingumo ir jas perduoti prekybiniams (komerciniams) teismams yra ne tik materialinė pretenzijos esmė (firmos teisė, prekybinių ženklų, modelių ir pavyzdžių teisė, jūrų ir upių teisė), bet ir vienos arba abiejų šalių kvalifikacija, kaip pirkliai (B. G. B. § 101). Nėra jokios abejonės, kad prekybinės bylos yra civilinių bylų rūšis. Pagaliau, reikia manyti, kad per neapsižiūrėjimą po „matière civile“ praleistas dar žodis „commerciale“[7]), kas, tur būt, įvyko dėl to, kad tik Klaipėdoje yra komercinis teismas, o taip pat ir „Gewerbegericht“ ir „Kaufmannsgericht“. Pagaliau, visų šitų teismų antroji instancija yra vistiek Landgericht.

Remiantis šiais sumetimais, reikia pripažinti, kad civiliniai sprendimai, padaryti ypatingų teismų (prekybinių, pramoninių ir kt.), kiek materialiai turima reikalo su civiliniu ginču, taip pat yra pripažintini ir vykdytini pagal mūsų Konvenciją.

Ši mūsų išvada visai atitinka C. T. Į. 1 str.

2. *Préambule.*

a) *Sutartis dėl sprendimų vykdymo ir 1921 m. liepos 12 d. sutartis dėl kaikurių privatinės tarptautinės teisės klausimų.*

---

le principale qui est la condamnation pénale“. (Įvairios sprendimo dalys yra tos pačios kilmės ir yra rezultatas tos pačios procedūros, kurios jos sudaro nedalomąjį vienetą. Papildomoji dalis, kuri yra nuostolių (civilinio ieškinio) priteisimas, turi priklausyti pagrindinės dalies, kurią sudaro baudžiamasis nuteisimas). Tačiau Trib. Civ. Seine 28.I.1924 sprendime (sul. taip pat Cour d'appel de Lyon 9.V.1925, Revue t. 21, 392) teismai priėjo kitą nuomonę, kurios laikosi anglų ir šveicarų teismai. Įdomu, kad turkų 1918 m. balandžio 1 d. įstatymas dėl svetimųjų sprendimų vykdymo įsakmiai nustato, kad „les condamnations civiles contenues dans les jugements rendus en matière pénale, pourront également faire l'objet d'une sentence d'exécution conformément aux dispositions de la présente loi (civiliniai priteisimai, esantieji sprendimuose, padarytuose baudžiamojo byloj, galės taip pat būti objektu nutarimo vykdyti atitinkant šio įstatymo nuostatus) (įstatymo 14 str., Revue t. 19, 472 ir pask.). Atvirkščiai, vokiečių-šveicarų 1929.XI.2 d. sutartis dėl sprendimų vykdymo (Revue t. 25, 375 ir pask., 710 ir pask.) išskiria civilinius sprendimus baudžiamoje byloje.

[7]) Lietuvos sutartis su Čekoslovakija dėl sprendimų vykdymo (V. Ž. 375/2575) stačiai mini „matière commerciale“.

Mūsų sutarties įvadas ją apibūdina, kaip 1921 m. sutarties papildymą (sutarties vertime netiksliai išversta „compléter" žodžiu „pagilinti" vieton „papildyti"). Su tokia koncepcija sunku sutikti. Prisiminkime, kad 1921.VII.12. sutartis yra ne kas kita, kaip susitarimas savitarpio santykiuose tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos taikyti (su tam tikrais pakeitimais) 1912 m. liepos 17 d. Hagos Konvencijos nuostatus dėl civilinės teisenos (klausimai apie teismo dokumentų perdavimą, neturto teisės pripažinimą, atleidimas nuo įkaito, apie teisminius pavedimus ir apie asmens suėmimą). Tiesa, sprendimų vykdymas priklauso prie civilinės teisenos; tačiau, laikyti šitą klausimą „papildomuoju" arba „išrūtuliuojančiu" 1921 m. susitarimu sutvarkytus klausimus jokiu būdu negalima. Nekeičia dalyko ir ta aplinkybė, kad 1921 m. susitarime yra numatytas vykdymas sprendimų, kuriais priteisiama atsakovo naudai iš svetimšalio — ieškovo teismo išlaidos. Tokių sprendimų vykdymas mažai ko bendra turi su vykdymu sprendimų iš esmės, jau dėl to, kad srendimas dėl išlaidų turi būti vykdomas be jokio tikrinimo, gi sprendimai iš esmės yra kontrofassungsgesetz, sunku kalbėti.

b) *Pabaltijo Valstybių teisminių įstatymų leidimo bendrieji dėsniai.*

Sutarties įvade yra nurodymas į bendrus principus, kuriais yra pagrįsta susitariančiųjų valstybių „législation judiciaire". Reikia manyti, kad autoriai „législation judiciaire" laiko įstatymus apie teismų santvarką ir teiseną. Šis teigimas yra reikalingas dviejų esminių pataisų.

Pirmučiausia ne pro šalį bus priminti, kad pas mus, Lietuvoje, veikia ne tik C. T. Įst., bet ir Z. P. O. Esant *keturioms* civilinėms teisenoms, kurių, tiesa, trys yra vieno bendro šaltinio, kalbėti apie jų bazių bendrumą yra per drąsu. Bet ir C. T. Įst., dabar veikiantis Latvijoje, Estijoje ir Didžiojoje Lietuvoje, daug skiriasi nuo viens kito.

Tą patį reikia pastebėti ir dėl įstatymų apie teismo santvarką. Latvijoje ir Estijoje dar tebeveikia, nors ir su kaikuriais pakeitimas, 1864 m. Teismų Sutvarkymo Įstatymas; pas mus veikia: Didžiojoje Lietuvoje — 1933-IX-15 d. Teismų Santvarkos Įstatymas, Klaipėdos Krašte — 1877-I-27 d. Gerichtsverfassungsgesetz, daug pakeistas vėlesniais vietiniais

įstatymais. Apie gimininingumą Teismų Sutvarkymo Įstatymo su Teismų Santvarkos Įstatymu, o juo labiau su Gerichtsverfassungsgesetz, sunku kalbėti.

Lieka neaiškus klausimas, kam reikėjo įdėti į Konvenciją šiuos du netikslius teigimus ir kuriuos, vadinasi, interpretacinius padarinius konvencijai aiškinti turi mūsų konstatuotoji faktinė padėtis.

3. *Pirmasis straipsnis.*

Pirmasis straipsnis nurodo teigiamas sąlygas sprendimams vykdyti. Jų yra dvi. Chronologiškai Konvencija taikoma tik ateičiai, tiksliau pasakius, sprendimams, padarytiems ne anksčiau, kaip 1936 m. sausio 9 d., t. y. sutarties įvykdymo dieną. Kokius sprendimus Konvencija turi galvoje? Pirmosios, antrosios ar trečiosios instancijos? Šis klausimas turi labai svarbią reikšmę. Žinoma, galimumas vykdyti pirmosios instancijos sprendimą, kuris yra apskųstas, atkrenta. Pagal C. T. Įst., veikiantį Latvijoje, Estijoje ir Didž. Lietuvoje, pirmosios instancijos sprendimas įsiteisėja, išėjus laikui apeliuoti, arba įsiteisėjusiais laikomi sprendimai antrosios instancijos (Klaipėdoje — trečiosios instancijos sprendimai arba išėjus laikui apskųsti). Kasacija principialiai nestabdo sprendimo. Trečiajai instancijai sprendimą panaikinus, byla, žinoma, grąžinama antrai instancijai ir ten turi būti sprendžiama iš naujo. Jei laikyti, kad užtenka dviejų instancijų sprendimo, tai ši Konvencija nepalies tokių sprendimų, kurie buvo padaryti trečioj instancijoj po 1936 m. sausio 9 d., bet antroj instancijoj iki tos datos. Bet jei laikyti, kad Konvencijoj kalbama apie sprendimus, kuriuos jau nebegalima apskųsti (net ir kasacine tvarka), tai sprendimai, formaliai kad ir įsiteisėję ligi sausio 9 d. ir ligi tos datos neišspręstieji Aukščiausiojo Teismo, nėra pripažintini nei vykdytini. Mes esame linkę pripažinti paskutinįjį aiškinimą, atsižvelgdami į 3 straipsnio I pastraipą, kuri reikalauja, kad prieš sprendimą nebūtų leidžiama ir kasacija (revizija Klaipėdoje). Vadinasi, mūsų Konvencijos prasme tik toks sprendimas gali būti vykdytinas, ir todėl reikia manyti, kad sprendžiamoji data yra teisminio ginčo pabaigimo data, t. y. kasacinio (revizinio) teismo sprendimo data, jei kasacija (revizija) buvo paduota. Chronologijos klausimą teismas, duodamas exequatur, sprendžia ex officio.

Antroji sąlyga sprendimui vykdyti yra ta, kad sprendimas būtų padarytas kompetentingo teismo. Konvencijos išsireiškimas „dans les limites de leur compétence“ negali nesukelti kai kurių abejonių[8]. Dalykas toks, kad privatinės tarptautinės teisės moksle skiriamas tarptautinis teismingumas nuo nacionalinio. Pirmasis suprantamas kaip kurios nors bylos teismingumas tam tikros valstybės teismo įstaigoms, sakysime, Lietuvos, o ne Latvijos; antrosios — jos teismingumas tam tikros valstybės ribose kuriam nors konkrečiam teismui, sakysim, Liepojaus Apygardos Teismui, o ne Rygos Taikos Teisėjui. Katrą tų dviejų teismingumų rūšių turi galvoje Konvencija? Ar teismas, duodamas exequatur, turi patikrinti teismingumą tik tarptautine prasme, ar ir nacionalinio teismingumo požiūriu? Valstybėse su skirtingomis teisės sistemomis reikia turėti galvoje teisę, galiojančią toj vietoj, kur yra teismas. Mes linkstame į antrąją nuomonę. Ir iš tikrųjų, jei Konvencijos autoriai būtų norėję kompetencijos patikrinimą aprėžti tik tarptautine, o ne nacionaline procesualine teise, tai jie būtų galėję po žodžio „compétence“ pridėti vieną vienintelį žodį „internationale“ (ką mes randame daugely sutarčių dėl sprendimų vykdymo). Šitas žodis būtų susiaurinęs veiklą teismo, duodančio exequatur; jo nebuvimas praplečia to teismo tikrinamąją veiklą. Tokiu būdu gauname, kad *bet koks* teismingumo peržengimas duoda pagrindą atsisakyt vykdyti[9].

Kiekvienos susitariančiųjų valstybių teisinės sistemos pozityvinė teisė išsprendžia klausimą dėl vietinio (teritorialinio) ir dalykinio (realinio) ieškinių teismingumo. Teisėjas, spręsdamas klausimą apie exequatur, kilusiems keblumams išaiškinti, turės kreiptis į teisę valstybės, padariusios sprendimą, taikydamas reikalui esant C. T. Į. 709 str.[10]. Gi kokios yra Pabaltijo

---

[8]) Panašiems keblumams išvengti naujausios sutartys dėl sprendimų vykdymo (pav., Belgija—Olandija, Actes de la Conférence de la Haye de Droit international privé, Cinquième session, 369 ir pask.; Prancūzija — Italija, Revue t. 26, 193) turi atskirą skyrių apie teismingumo suskirstymą. Gal būt, mūsų Konvencijos autoriai laikė tai nereikalingu, išeidami iš „principes communs, sur lesquels est basée la législation judiciaire“ (bendrų principų, kuriais yra pagrįstas teisminių įstatymų leidimas).

[9]) Šis Konvencijos nuostatas pašalina Z.P.O. § 320 Zif. 1 veikimą.

[10]) Klaipėdoje (Z.P.O. § 293) teismas turi savarankiškai nustatyti veikiančią užsienio teisę.

tarptautinio teismingumo normos? Jos yra taisyklingo teritorialinio teisingumo taikymo padarinys. Valstybės neleidžia bylos šalims savo nuožiūra pasirinkti teismą ginčui spręsti. Tat yra viešas interesas, kuriam valstybės negali būti abejingos. Jos negali leisti sudaryti dirbtinį svetimą teismingumą. Antra vertus, comitas gentium pagrindas yra valstybių kita kitos teisinės tvarkos gerbimas. Todėl tarptautinio teismingumo atžvilgiu bus visai tvarkingas kiekvienas teismingumas, kuris pateisinamas įstatymų tos šalies, kur įvyko sprendimas. Sprendimas, padarytas kuriame estų teisme ar dėl to, kad atsakovas gyvena Estijoje, ar dėl to, kad prievolės vykdymo vieta yra Estijoje, bus visai tvarkingas; jis gali sukelti abejonių, jei paaiškėtų, kad pagal vietos teisę teismas, padaręs sprendimą, nėra teismingas, bet šalys dėl priežasčių, kurių teismas nežiūri, neprieštaravo netaisyklingam teismingumui. Teisėjas, duodamas exequatur, ex officio sprendžia tą klausimą, visai nesiskaitydamas su tyliuoju arba net pareikštuoju proceso šalių sutikimu. Tik teigiamai išsprendęs tarptautinio teismingumo klausimą, teismas ima tikrinti nacionalinį teismingumą (vietinį ir dalykinį, o Klaipėdos krašte taip pat, ar byla priklausė civiliniam ar komerciniam teismui).

Ryšy su tuo kyla toks klausimas. Kokią galią turi sutartinis užsieninis teismingumas ir, ypatingai, įvairių firmų vartojamoji jų blankuose išlyga dėl teismingumo? Kaip žinoma, rusų Senatas (70/1780, 72/892, 90/21) nuneigė tokių susitarimų absoliutinę galią ir aiškino C. T. Į. 209 str. ta prasme, kad šalims yra duota laisvė pasirinkti vieną daugelio teismų, įsteigtą pagal „Sudebnyje Ustavy“, tačiau, nieku būdu svetimos valstybės teismą. Šita praktika buvo pagrįsta nepasitikėjimu svetimais teismais ir noru apsaugoti savo valdinius nuo galimo svetimojo teismo neobjektingumo. Klaipėdoje laikomasi vokiečių praktikos (J. W. 1926, 1336; 1930, 652), kuri tokius susitarimus leidžia. Ar galima Pabaltijo valstybių atžvilgiu pripažinti taikytiną senoji praktika? Mes esame linkę manyti, kad mūsų teismai turi gerbti šalių valią šiuo klausimu. Pats užsieninio teismo sprendimo pripažinimo faktas yra įrodymas pasitikėjimo tuo teismu ir jo sprendimais. Tokiomis sąlygomis būtų be pagrindo kyšimasis į šalių „valios autonomijos“ sferą. Antra vertus, vienašališka išlyga firmos blankuose, be tiesioginio kontragento sutikimo, negali sudaryti sutartinio teismingumo.

Kadangi Konvencija neturi jokių išimčių, nukreiptų prieš ieškovus — svetimšalius, ne Pabaltijo valstybių piliečius, tai reikia pripažinti, kad ieškovo pilietybė neturi reikšmės sprendimui vykdyti, kas yra visai suprantama, nes pats sprendimų vykdymo principas yra pagrįstas savitarpio pasitikėjimu teismais, nepareinamai nuo šalių pilietybės.

4. *Antrasis straipsnis.*

Šio straipsnio aiškinimas kelia dvejopos rūšies abejones:

a) kokiam teismui yra teismingi prašymai išduoti exequatur;

b) kokias išlaidas turi mokėti šalis, prašanti duoti exequatur.

a) *Kompetentingas teismas.* Konvencija jį nustato dalykinio ir vietinio teismingumo atžvilgiu. Kai dėl paskutiniojo, tai jis yra aiškiai apibrėžtas ir nekelia jokių nesusipratimų. Blogiau yra reikalas su dalykiniu teismingumu. Kompetentingu pagal vietinį teismingumą pirmos instancijos teismu pripažįstamas Apygardos Teismas (tribunal d'arrondissement). Toks klausimo išsprendimas yra visai priimtinas Latvijai ir Estijai, palikusioms abi teismų organizacijų sistemas (taikos ir bendrieji teismai). Kitas reikalas Lietuvoje. Pradėsime nuo Klaipėdos Krašto. Ten Apygardos Teismas (Landgericht) yra antros instancijos teismas civilinėms ir (pakeista sudėtimi) prekybinėms byloms. Visos pirmos instancijos bylos priklauso Valsčiaus Teismui (Amtsgericht). Jei šį straipsnį žodiškai taikysim Klaipėdos Krašte, tai gaunama, kad bylosenoj dėl exequatur leidžiamos tik dvi instancijos, būtent, Apygardos Teismas ir Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos skyrius. Tokiu būdu, aiškinant šį straipsnį, tenka pasirinkti arba žodišką aiškinimą, atimantį užinteresuotai šaliai vieną teismo instanciją, arba aiškinimą pagal prasmę, kuriuo bylosena prasideda ne Apygardos, o Valsčiaus Teisme, ir tuo visiškai užtikrina šalims teisminę apsaugą. Prieš žodišką konvencijos aiškinimą Klaipėdoje kalba dar ta aplinkybė, kad pagal vietos teisę byla negali prasidėti antros instancijos teisme.

Maždaug tokia pat padėtis yra Didž. Lietuvoje. Nuo naujojo Teismų Santvarkos Įstatymo įsigaliojimo dienos visos pirmos instancijos civilinės bylos sprendžiamos apylinkės teis-

mų. Sunku prileisti, kad Konvencija sąmoningai norėtų padaryti išimtį exequatur bylosenai. Priimant žodišką to straipsnio aiškinimą Lietuvos atžvilgiu, teks arba leisti tik vieną instanciją iš esmės, arba įvesti grynai baudžiamąjį teismą (Apeliacinius Rūmus, laikinai sprendžiančius likusias iš senos tvarkos bylas), kaip antrąją instanciją, ir tuo pačiu apsunkinti kasacinę bylosenę (500 litų kasacinio įkaito, tuo tarpu kai taikos teismuose tik 50 lt.). Todėl visai Lietuvai reikia pripažinti, kad „tribunal d'arrondissement" yra apylinkės teismas (Didž. Lietuvoje) ir valsčiaus teismas (Maž. Lietuvoje).

b) *Teismo mokesčiai.* Pagal Konvencijos raidę exequaturos bylosena yra laisva nuo taxes judiciaires. Nėra jokios abejonės, kad teismo mokestis visai atitinka šią sąvoką. Bet kaip yra su žyminiu („Stempel") ir kanceliariniu („Barauslagen") mokesčiais? Kadangi Konvencija išimčių iš žyminio Mokesčio ir kanceliarinio mokesčio įstatymų nenumato, tai reikia manyti, kad šie mokesčiai turi būti mokami.

Baigdami pažymėsime, kad iš teksto („les personnes intéressées", o ne „parties") eina, jog teisė prašyti vykdyti sprendimus priklauso ne tik ieškovams, bet ir jų teisių perėmėjams bet kokiu titulu.

5. *Trečiasis straipsnis.*

Šis straipsnis tvarko formalines sąlygas prašymo dėl exequatur.

Pirmoji sąlyga savo terminologija ir stiliu mums primena gerai žinomus C. T. Į. išsireiškimus, tačiau daugeliu atžvilgių eina toliau 892 str.:

a) pagal C. T. Į. 892 str. galimumas paduoti kasaciją neturi įtakos sprendimo įsiteisėjimui, o pagal Konvencijos 3 str. 1 p. tat turi įtakos;

b) pagal 892 str. sprendimui įsiteisėti nėra reikalo, kad jis būtų surašytas galutinėje formoje (142, 711), o pagal Konvenciją tat yra reikalinga.

Nevisai suprantama, kam reikėjo įdėti į trečią straipsnį išsireiškimą „motivé" ir „rédigé dans sa forme définitive". Juk šios sąvokos visai tolygios: C. T. Į. nežino „motyvuoto sprendimo" termino, bet skaičiun aksesuarų sprendimo, surašyto ga-

lutinėje formoje, įeina sumetimai, kuriais sprendimas yra pagrįstas... (142 str. 4 p., 711 str. 2 p.).

Nereikalingas, o kai kuriais atsitikimais (konstatavimo ieškinys) ir negalimas išpildyti, yra taip pat ir reikalavimas, kad teismo pažymėjime būtų nurodyta, jog sprendimas yra vykdytinas (qu'il est devenu exécutoire). Kiekvienas įsiteisėjusis sprendimas turi būti tuoj vykdomas. Šiuo reikalu yra stačiai C. T. Į. 157 ir 924 str. str. ir Z. P. O. 704 §. Šis reikalavimas turėtų prasmės, jei būtų vykdomas sprendimas dar neišėjus kasaciniam laikui, kas pagal Konvenciją neleidžiama.

Tikslingumo atžvilgiu negalima nesveikinti galutinio sprendimo koncepcijos, priimtos Konvencijos. Nesunku įsivaizduoti, kokius praktiškus keblumus sukeltų vykdymas sprendimo, kuriam gręsia galimumas būti panaikintam. Jei šalies viduje kasuotojo sprendimo veikimas atgal dažnai sukelia keblumų, tai juo labiau, kai turima reikalo su svetimųjų valstybių teismų sprendimais.

Abejotinas yra motyvų reikalavimas. Juk pagal Konvencijos 5 straipsnį teismas, spręsdamas klausimą apie sprendimo vykdymą, neturi teisės žiūrėti ginčą iš esmės. Kam tada reikalingi motyvai? Juk ir pati Konvencija nieko nenustato apie motyvų turinį. Nereikia taip pat išleisti iš akių, kad čia galima kalbėti apie antrosios instancijos sprendimus, o kaip dažnai antroji instancija tik sutinka su pirmąja, kurios motyvai, matyti, neturi būti sprendime patiekti.

Atvirkščiai, reikia pagailėti, kad nereikalaujama davinių apie bylos teismingumą. Prie „sumetimų, kuriais yra pagrįstas sprendimas", jie nevisuomet priklauso; specialaus reikalavimo apie tai Konvencija neturi; kaip teismas galės patikrinti teismingumo taisyklingumą, kas jam įpareigojama pirmojo straipsnio? Tiesa, šalims nedraudžiama pateikti teismui, sprendžiančiam klausimą dėl exequatur, davinius, reikalingus kylantiems bylosenoj klausimams išspręsti, bet tat tiktai nereikalingai vilkins byloseną.

Antra vertus, galimumas bylą atnaujinti dėl naujai atsiradusių aplinkybių (C. T. Į. 794 str.) ir Restitutions — u. Nichtigkeitsklage (Z. P. O. 579—580) nekliudo sprendimo vykdytinumui.

Antrąją formalią sprendimo vykdytinumo sąlygą sudaro garantijos norma atsakovui — čiabuviui. Išeidama iš rungtynių principo, kuriuo yra pagrįsta civilinė teisena visose kultūringose šalyse, Konvencija reikalauja, kad būtų įrodytas faktas įdavimo (ar pasiuntimo?) raginimo atsakovui. Ji nustato, kad raginimas būtų įduotas (pasiųstas) pagal įstatymus tos valstybės, kurios teismas yra padaręs sprendimą. Reikia manyti, kad, kaip taisyklė, turima čia galvoje C. T. Į. 281 str. (Z. P. O. 174 ir 199 str.). Konvencija, matyti, išleido iš akių, kad tarp susitariančiųjų šalių yra specialė 1921 m. liepos 12 d. Konvencija (V. Ž. Nr. 157), reguliuojanti raginimų įdavimo tvarką, kuri skiriasi nuo C. T. Į. 281 (Z. P. O. 199) straipsnio numatytos tvarkos. Mums nėra žinoma, ar yra išpildytas reikalavimas II-a str. minėtos sutarties, bet 1-sis str. Hagos Konvencijos dėl civilinės teisenos, šalių (sumariškai) visiškai inkorporuotas į susitarimą, numato tvarką, kuri skiriasi nuo 281 str. Mes esame linkę manyti, kad išsireiškimas „lois du pays..." apima ne tik autonominės, bet ir sutartinės teisės normas, kurios pagal bendrą principą — Völkerrecht bricht Landesrecht —, pirmauja vidaus įstatymų nuostatams. Be to, Konvencija, ir kaip lex posterior, turi pirmenybę prieš nurodytas taisykles ir civilinės teisenos normas.

Iš Konvencijos teksto neaišku, kokią reikšmę sprendimo vykdytinumui turi klausimas apie atsakovo dalyvavimą ar nedalyvavimą (vertime be reikalo praleisti žodžiai „bet kuriuo būdu „d'une manière quelconque") byloje. Visais atsitikimais Konvencijoje niekur nėra pasakyta, kad atsakovo nedalyvavimas bylosenoje kuriuo nors būdu padarytų sprendimą niekingu. Jei šitaip, tai kam nurodyti pažymėjime, kad šalis dalyvavo bylosenoje? Ar vien iš paprasto smalsumo? Tiesa, Konvencija expressis verbis nesako, kad raginimo neįdavimas padaro sprendimą niekingą, bet iš tekstų sugretinimo (apie raginimus sakoma: que la citation a été remise [scil. communiquée], o apie dalyvavimą: indiquant si ladite partie est intervenue, d'une manière quelconque, dans le procès) aiškiai matyti skirtumą tarp raginimo įdavimo reikalavimo ir šalių nedalyvavimo fakto. Ir logiškai yra rimtas skirtumas tarp vieno ir antro reikalavimo. Savo prasme rungtynių principas visai nereikalauja, kad šalys būtinai dalyvautų teisenoje; užtenka, kad šalims duodama galimumas dalyvauti, o

paskiau jau jų dalykas dalyvauti ar nedalyvauti. Todėl ir svetimųjų valstybių už akių sprendimai yra vykdytini. Ir iš tikrųjų: jei laikyti, kad bylininko nedalyvavimas byloje padaro sprendimą niekingą vykdytinumo atžvilgiu vienoje susitariančiųjų šalių, tai nei vienas sprendimas nebus vykdytinas, nes užtektų šauktajam bylininkui neatvykti teisman ir tuo pašalinti Konvencijos veikimą. Toks negalėjo būti susitariančiųjų šalių noras. Antra vertus, skirtumas tarp už akių sprendimo ir sprendimo, padaryto ne už akių, gali pasireikšti, kaip aukščiau nurodyta, tuo, kad teismas, spręsdamas klausimą dėl exequatur, esant sprendimui už akių, atsidėjęs įsiklausys ginčą dėl teismingumo, tuo sumetimu, kad šalis, dalyvavusi bylosenoje užsieny, turėjo galimumą ten ginčyti teismingumą.

Kai dėl trečiosios sąlygos, tai ji tikslingumo atžvilgiu sukelia kaikuriuos prieštaravimus. Ji, be abejo, pabrangins vykdomąją teiseną. Be to, būtų tik nuoseklu praplėsti ir tiems vertimams 1921 m. liepos 12 d. sutarties II str. raidės b nuostatą, juo labiau, kad préambule yra tiesioginis nurodymas į šių dviejų konvencijų ryšį.

Pagaliau, ketvirtoji sąlyga yra visai suderinta su Latvijos ir Estijos C. T. Į. reikalavimais ir yra ypatingai reikalinga Lietuvai (Didžiajai ir Mažajai), kur apylinkės ir valsčiaus teismų bylose nereikalaujama pateikti nuorašą priešingajai šaliai.

6. *Ketvirtasis straipsnis.*

Šis straipsnis, grynai formalaus pobūdžio, liečiantis šalių šaukimo exequatur bylosenų tvarką, turi svarbią procesualinę reikšmę: jis nustato vykdomosios bylosenos rungtynių principą. Tuo ši bylosena skiriasi nuo paprastų teismo darbų, kurie nevisuomet daromi šaukiant šalis teisman. Reikia šios normos veikimą praplėsti bylosenai visose instancijose: straipsnis nenustato, kad ji liečia tik nagrinėjimą pirmoje instancijoje. Teisingas yra ir vykdymo vietos įstatymo principas. Reikia dar pridėti, kad ši norma yra ne tik tarptautinė, bet ir tarpsritinė.

7. *Penktasis straipsnis.*

Jis nustato neigiamas ir teigiamas vykdomosios bylosenos ribas. Teismui draudžiama nagrinėti iš esmės ginčą (vertime žodžiai: „ne procédéront pas à un nouvel examen“ netiksliai išversti: „nagrinėdamas vykdymo prašymus, *nesprendžia* esmės

ginčo), išspręstą svetimojo teismo, bet jis įpareigojamas patikrinti, ar nėra sutarties nustatytų kliūčių sprendimui vykdyti. Trečiasis straipsnis nustato bylosenai pradėti sąlygas: nepateikus nurodytų jame dokumentų, Teismas neima žiūrėti prašymą leisti sprendimą vykdyti; penktasis straipsnis drauge su šeštuoju (toli gražu neišsamiai) stato vykdymui ribas. Nors penktasis straipsnis nurodo tik į šeštąjį straipsnį, bet iš tikrųjų teismui teks turėti galvoje dar dešimtąjį straipsnį (išimtinės teisės) ir pirmąjį (bylą išsprendusio teismo kompetencija). Pastebėsime, kad paskutinieji šio str. žodžiai: „où celle-ci est demandée" vertime netiksliai išversti: „kur sprendimas vykdomas", o turi būti: „kur dėl jo rūpinamasi".

8. *Šeštasis straipsnis.*

Šis straipsnis nustato išimtis iš bendrosios svetimųjų sprendimų vykdymo taisyklės:

1) Ginčas dėl nuosavybės teisės arba dėl kitos kurios daiktinės teisės nekilnojamam turtui (vertime žodžiai: „s'il s'agit... immeuble" neteisingai išversti: „jeigu jame išsprendžiami nuosavybės teisės ieškiniai kurios daiktinės teisės į nekilnojamybę", o turi būti: „jeigu ieškinio objektas yra nuosavybės teisė arba daiktinė teisė nekilnojamybei"), išspręstas svetimojo teismo, nėra vykdytinas. Galima būtų sakyti, kad šis nuostatas yra nereikalingas, turint galvoje C. T. Į. 32[1] (212) str., einantį toliau, negu šis nuostatas. Ir iš tikrųjų, tuo tarpu kai Konvencija tekalba apie nuosavybės teisę, C. T. Į. kalba dar dėl „valdymo arba naudojimosi ir dėl kitokios teisės nekilnojamam turtui arba jo priklausiniams". Teismas, tikrindamas sprendimo vykdytinumą, turi, patikrinęs teismingumą, atsisakyti leisti vykdyti sprendimą, padarytą peržengiant C. T. Į. 32[1] ir 33[1] straipsnius. Tačiau, dalykas yra toks, kad C. T. Į. gali būti pakeistas, o Konvencijos 6-asis straipsnis lieka galioti visą Konvencijos galiojimo laiką. Tuo galima paaiškinti šio nuostato įdėjimą. Mat, Konvencija nenaikina susitariančiųjų šalių autonomijos naikinti jų procesualinius bei materialinius įstatymus. Nurodymas į bendrąją teisminę teisę (su visomis aukščiau išdėstytomis pastabomis dėl jo taisyklingumo) yra geriausiu atveju fakto konstatavimas, bet ne įpareigojimas nekeisti savo įstatymų.

Painesnis yra dalykas su daiktine teise nekilnojamajam turtui. Redakciniai galima prikišti Konvencijai tai, kad nepasakyta „ou un autre droit réel", kas būtų teisinga atsižvelgiant į neabejotinai daiktinį pobūdį nuosavybės teisės nekilnojamam turtui. Kokias kitas daiktines teises nekilnojamam turtui turi galvoje šis nuostatas? Čia mes susiduriame su klausimu apie asmeninį arba daiktinį įkeitimų pobūdį. Kiek liečia X t. I d. veikimo sritį ir remiantis C. T. Į. 33[1] ir 214 str. str., teismingumo klausimas nekelia abejonių. Kitas dalykas yra su ipotekos aktais pagal Napoleono Kodeksą ir 1825 m. Ipotekos Įstatus, o taip pat pagal Grundbuchordnung ir Pabaltijo Civ. Įst. Kas nustato, ar ginčijamoji teisė yra daiktinė arba asmeninė? Štai klausimas, kuris kelia rimto susimąstymo. Iš vienos pusės atrodytų, kad, pasiremiant bendrai pripažintu tarptautinės privatinės teisės principu, kuriuo kvalifikacija sprendžiama pagal lex fori, ir šis klausimas reikėtų išspręsti pagal įstatymus tos valstybės, kurios teismas padarė sprendimą. Antra vertus, mes turime reikalą su specialine apsaugos forma naudai piliečių valstybės, kurios teritorijoje sprendimas vykdomas. Mes todėl esame linkę aiškinti šį nuostatą ta prasme, kad kvalifikacija daroma vykdymo vietos teismo pagal įstatymus, veikiančius vykdymo vietoje. Nors ši taisyklė nėra Konvencijoje įsakmiai išreikšta, ji visiškai sutinka su to pat straipsnio 3-ju punktu.

2) Jei pirmasis punktas (kaip trečiasis, o taip pat ir 10 str.) yra išimtis ratione materiae, tai antrasis sudaro specialinę apsaugos normą ratione personae. Ir šio punkto aiškinimas kelia kaikurių abejonių. Sunku įsivaizduoti, kokiu būdu svetimoji valstybė arba net savivaldybės organai gali pasidaryti atsakovais užsieny. Teisminis valstybių imunitetas yra neginčijamoji šių laikų tarptautinės viešosios teisės dogma, nors valstybės funkcijų dalinimas į tokias „jure imperii" ir „jure gestionis" kiek susilpnina absoliučią šio instituto galią. Toliau kyla klausimas, kas yra valstybinė įmonė: ar įmonė, veikianti, kaip valstybės organas, ar nors ir turinti savarankišką juridinę formą, bet veikianti valstybiniais kapitalais. Ką reiškia „administration communale ou municipale"? Prancūzų juridinėje terminologijoje šis išsireiškimas nežinomas. Ką turėjo galvoje autoriai? Jų norą (mintį) kiek paaiškina paskutinė pastaba (qu'elle soit même du pays où le jugement a été rendu). Matyti,

turima galvoje atsitikimas, kada teismo sprendimas prieš valstybės organą arba savivaldybę tos pat valstybės vykdomas vienoje iš dviejų kitų susitariančiųjų valstybių, kur atsakovui priklauso kurie nors aktyvai (nekilnojamasis turtas, indėliai ir k.). Šiais nuostatais norėta praplėsti teisminio imuniteto sąvoką ligi „vykdomojo imuniteto“ ribų. Reikia betgi priminti, kad savivaldybės vienetai valstybėje toli gražu nevisuomet naudojasi užsieny imunitetu. Šio nuostato tikslas, matyti, yra tas, kad jis susitariančiųjų šalių atžvilgiu transformuoja papročio teisę į rašytąją ir be to praplečia jos prasmę.

3) Trečiasis punktas. Šis aprėžimas yra ypatingai svarbus, atsižvelgiant į civilinių teismų kompetencijos skirtumą įvairiose Pabaltijo teisminėse sistemose. Du pavyzdžiai ryškiai iliustruoja tuos skirtumus: Didžiojoje Lietuvoje asmeniniai (ne turtiniai) santykiai tarp susituokėlių, neskaitant menkų išimčių, nepriklauso civilinių teismų kompetencijai; Latvijoje, Estijoje ir Klaipėdoje jie teismingi civiliniams teismams; Klaipėdoje valstybinių (scil. krašto) tarnautojų pretenzijos spręstinos civilinių teismų, kitose teisės sistemose — ne. Tiesa, paskutinis skirtumas praktiškos reikšmės negali turėti, atsižvelgiant į šio Konvencijos straipsnio antrąjį punktą. Bet pirmasis labai sumažina praktišką Konvencijos vertę. Lietuvos piliečių, bažnytiniai susituokusių, perskyrimai Latvijos ir Estijos teismuose nebus pripažinti Didžiojoje Lietuvoje, bet perskyrimai asmenų, apsigyvenusių susituokiant Maž. Lietuvoje (kur nėra šio punkto kliūčių), bus pripažinti.

4) Senaties laikas, nustatomas šios Konvencijos, būdamas sutartinis, pašalina visus kitus vietos įstatymų nustatytus naikinančios senaties laikus (srity Kodekso Napoleono 2265 ir pask. str., Pabaltijo Civ. Stat. 3620 ir 3621 str., B. G. B. 195 ir pask. str.).

5) Neišvengiamoji visose panašiose sutartyse pastaba „viešosios (visuomeninės) tvarkos“ (ordre public) yra ir šioj Konvencijoje. Negalima neišreikšti nusistebėjimo dėl jos idėjimo santykiuose tarp trijų kaimynų, priklausančių prie to pačio kultūrinio sluoksnio, su vienoda valstybine ir visuomenine santvarka. Žinoma, šioji gali pasikeisti, ir ši pastaba apdraudžia susitariančias šalis nuo galimų šioj krypty siurprizų. Tačiau, reikia nurodyti ir į visišką ordre public sąvokos neaišku-

mą[11]). Gausi literatūra, paskirta šiai sąvokai išaiškinti, dar, deja, neįnešė jon reikiamo aiškumo.

Tas neaiškumas didėja dar tuo, kad prieštaravimas turi būti konstatuotas tarp „viešosios tvarkos“ ir „esančių sprendime įsakymų“. Apie kokius „mesures“ kalba Konvencija? Ar ji nori sakyti, kad vykdymo būdas yra priešingas viešajai tvarkai, ar pats vykdymas, ar, pagaliau, pats vykdytinas sprendimas?[12]).

Antroji pastaba (interdites par les lois de l'Etat...) šiuo atžvilgiu turi tuos pat neaiškumus, ką ir ordre public. Sunku įsivaizdinti, kokius konkrečius atsitikimus Konvencijos autoriai turėjo galvoje.

Reikia sveikinti, kad Konvencijos autoriai praleido paprastai sutartyse minimą prieštaravimą viešosios teisės principams.

6) Ši paskutinė sąlyga nustato savojo sprendimo pirmenybę prieš svetimąjį, jiems susidūrus. Pati savaime tokia pirmenybė yra teisinga. Nors mes ir labai pasitikėtumėm svetimuoju sprendimu, savasis sprendimas bet kuriuo atveju turi vistik turėti pirmenybę. Susiduriant savojo teismo chose jugée ir svetimojo teismo chose jugée autoritetui, pirmenybė turi būti suteikiama saviesiems teismams. Nuostabu, kad šis punktas nereikalauja, kad sprendimas būtų padarytas tarp tų pačių asmenų, o pasitenkina vien ginčo dalyko tolygumu. Ar iš čia eina, kad sprendimas, padarytas byloje, kad ir ne tarp tų pačių asmenų, kaip svetimajame sprendime, o, sakysime, tarp jų teisių perėmėjų, bet tuo pačiu dalyku, pašalina svetimojo sprendimo vykdymą? Konvencija toliau nepastebi, kad ši pirmenybė liečia ginčus, atiduotus spręsti vykdymo vietos teismams prieš pareiškiant prašymą dėl exequatur; vadinasi, ji taikoma ir paskesniems ginčams.

---

[11]) „Elle (scil. la clause de l'ordre public) fait partie des choses qu'on sent bien mieux qu'on ne les exprime (ji, t. y. pastaba apie viešąją tvarką, priklauso prie daiktų, kurie daug geriau nujaučiami, negu išreiškiami). *Pillet,* Les conventions internationales relatives à la compétence judiciaire etc., 414, cit. pas Verbeck, 32.

[12]) Žiūr. Jabločkov, l. c. 189—192.

9. *Septintasis straipsnis.*

Šis straipsnis prilygina trečiųjų teismų sprendimus (žodis „prononcées" neteisingai išverstas „sudėtų", o turi būti „padaryti") valstybinių teismų sprendimams, tačiau, su dviem sąlygom. Trečiųjų teismo sąvoka šios Konvencijos prasme apima vien teismus, sudarytus ir veikiančius pagal vietinius procesualinius įstatymus. Bet to dar maža: reikalaujama, kad trečiųjų sprendimas turėtų vietinio valstybinio teismo vykdomąjį įrašą. Šį reikalavimą turi tiek Civil. Teis. Įstat., tiek ir Z. P. O. Kyla klausimas, nuo kurio momento tas sprendimas yra vykdytinas užsieny? Dalykas yra tas, kad Pabaltijy veikiantieji Civilinės Teisenos Įstatymai numato quasi—kasacinį trečiųjų sprendimų patikrinimą valstybinio teismo trijose instancijose. Ar tas tikrinimas sudaro kliūtį trečiųjų sprendimui vykdyti vienoje svetimųjų valstybių? Mes esame linkę atsakyti į šį klausimą teigiamai šiais sumetimais: 3 str. (1 p.) turi būti iš analogijos taikomas ir 7 straipsniui. Nėra jokio išmaningo pagrindo pastatyti trečiųjų sprendimus į labiau privilegijuotą padėtį, negu valstybinių teismų sprendimus. Todėl, jei šiems vykdyti Konvencija reikalauja, kad nebūtų jokio galimumo ginčyti sprendimą valstybėje, jį padariusioje, tai tat turi būti juo labiau taikoma trečiųjų sprendimams.

Nors tekste išleistas nurodymas, kad sprendimas turi būti padarytas pagal sprendimo vietos teisenos nuostatus, tačiau tat yra aišku savaime.

10. *Aštuntasis straipsnis.*

Šis straipsnis nustato lex fori principą sprendimui vykdyti. Ir iš tkirųjų, jei šios Konvencijos užduotis yra sukurti savo rūšies Urteilsgemeinschaft tarp Pabaltijo valstybių ir tam tikrais atsitikimais svetimus sprendimus prilyginti nacionalinių teismų sprendimams, tai natūralu ir visai suprantama, kad visa vykdomoji bylosena atliekama vykdymo vietos įstatymais. Todėl, visų Lietuvos įstatymų numatytos priemonės, turinčios tikslą palengvinti skolininko būklę, bus taikomos ir Latvijos bei Estijos sprendimams. Ir atvirkščiai: Latvija ir Estija jose vykdomiems sprendimams taikys visą savo vykdomąją byloseną,

įskaitant ir skolininkų interesų apsaugą. Pagaliau, šis straipsnis nepašalino valiutos įstatymų pritaikymo.

Tačiau, vis dėlto reikia pagailėti šio straipsnio lakoniškumą. Lieka atvira visa eilė nepaprastai svarbių klausimų, turinčių didelę praktišką reikšmę. Pirmučiausia kyla klausimas apie kursą svetimos valiutos, kuria išreikštas vykdytinas sprendimas. Kuris kursas yra sprendžiamasis: ar ieškinio iškėlimo dienos? ar sprendimo įsiteisėjimo jo padarymo vietoje dienos? ar galutinio exequatur klausimo išsprendimo dienos? Jei laikyti, kad exequatur nėra bylosena iš esmės, o „contrôle limité" (aprėžtas patikrinimas), kurio tikslas yra prilyginti svetimąjį sprendimą savajam, tai nebūtų kliūčių šiuo atžvilgiu pripažinti jam atgal veikiančią galią ir laikyti sprendžiamuoju ieškinio iškėlimo dienos kursą, išeinant iš juridinės fikcijos, kad ieškovas, iškeldamas savo, taip sakant, naturalizuotą ieškinį vykdymo šalyje, turėtų jį tą dieną išversti į vietinę valiutą.

Kokių procentų turi teisę reikalauti ieškovas: savo valstybės ar vykdymo vietos? Į tai reikia atsakyti, kad ligi exequatur dienos lieka galioje savos valstybės procentai, o po to — vykdymo vietos.

Ryšy su tuo kyla klausimas, ar leistinas yra pridėjimas procentų prie kapitalo už laikotarį ligi įsigaliojimo exequatur ir mokėjimas tolimesnių procentų nuo akumuliuoto kapitalo.

11. *Devintasis straipsnis.*

Šis straipsnis (nesuprantama, iš kur atsirado vertime antras abzacas, prasidedąs visiškai beprasmiu kontekste žodžiu: „bet") eina už Konvencijos, ar bent jos pavadinimo ribų. Tačiau, negalima nepripažinti jo logiškumo. Ir iš tikrųjų, kol svetimasis sprendimas nevykdomas, visa bylosena tokiose bylose sudaro aktą nul et non avenu. Kitas dalykas, kai turime reikalą su sprendimu, kuris, tiesa, ne visuomet vykdomas, bet turi šansų būti vykdomas. Jei nepraplėsti tokiai bylosenai nušalinimo (C. T. Į. 69 str. 2 p., 571 str. 2 p.), tai tuo būtų labai susilpninta Konvencijos galia. Yra visokių būdų inscenizuoti analogingą bylosieną savo tėvynėje, kad būtų išvengta svetimojo sprendimo padarinių. Reikia manyti, kad stabdytina arba nutrauktina yra vėlesnioji bylosena. Sprendžiamoji yra ieškinio prašymo Teisme gavimo data.

Konvencija tiksliai nenustato, kuriais atsitikimais bylosena sustabdoma ir kuriais ji nutraukiama. Paprastai nušalinimo padarinys yra arba absoliutus bylos nutraukimas (pirmieji keturi nušalinimai) arba suteikimas laiko įkaitui pristatyti (penktasis nušalinimas). Tačiau, sustabdymas dėl 571 str. 2 p. visai nenumatytas. Šiuo atžvilgiu Konvencija įveda naujenybę procese, kuri yra visiškai pagrįsta. Mes manome, kad dėl *litispendentio* bylosena turi būti tik sustabdyta, bet jokiu būdu ne nutraukta, ir štai dėl ko. Bylos nutraukimas dėl litispendentio yra visai naturalus ir suprantamas, kada eina lygiagrečios bylosenos dviejuose tos pat valstybės teismuose, kur nei mažiausios abejonės dėl sprendimo vykdymo, jei toks bus nuspręstas, nėra ir būti negali. Kitas dalykas yra svetimoji bylosena. Maža kokių kliūčių gali atsirasti svetimam sprendimui vykdyti? Atimti ieškovui teisę reikalavimui vien dėl to, kad galimas yra svetimojo teismo sprendimas, būtų neišmintinga.

Byla nutraukiama, kai priešingoji šalis gali gintis exceptio rei judicatae. Tatai yra šio straipsnio antros frazės prasmė, nekelianti jokių abejonių.

Kadangi tiesioginio nurodymo apie einamos bylos įtaką į bylos eigą susitariančiose šalyse dėl ryšio (connexes) nėra, tai ji neturi jokios įtakos.

12. *Dešimtasis straipsnis.*

Sistemiškai šis straipsnis yra ne vietoje. Jis turėjo eiti po šešto straipsnio (ir būtent, jo pirmojo punkto), nes jis nustato tolesnį susiaurinimą ratione materiae vykdytinų bylų srities. Autoriaus teisė, teisė išradimams, prekybos ženklai, modeliai ir firmos — visose šiose srityse plačiai taikoma prekybinė teisė, apsaugota tarptautiniu mastu. Prisiminkime Paryžiaus 1883.III.20 d. Konvenciją dėl pramonės nuosavybės[13]), Berno 1908.II.13 d. Konvenciją dėl autoriaus teisių[14]) ir kt. Lietuva ir Latvija prie šių Konvencijų nėra prisidėjusios. Tarp Lietuvos ir Latvijos (V. Ž. Nr. 339) bei Lietuvos ir Estijos (V. Ž.

---

[13]) Peržiūrėta Briusely 1900-II-14 ir Vašingtone 1911-VI-2 (Estija prisidėjo prie jos 1924-II-12).

[14]) Peržiūrėta Berlyne 1914-III-20; Estija prisidėjo 1927-VI-9.

Nr. 524) yra sudaryti susitarimai apie pramonės teisių apsaugojimą.

13. *Vienuoliktasis straipsnis.*

Turi paprastus nuostatus apie ratifikavimą ir šios Konvencijos galiojimo laiką.

Ratifikavimo dokumentai buvo deponuoti Latvijos Užsienių Reikalų Ministerijoje 1935 m. gruodžio 9 d., susitarimas įsigaliojo 1936 m. sausio 9 d. Tokiu būdu, šio susitarimo galiojimo laikas eina ligi 1946 m. sausio 9 d.

A. Tamošaitis.

Humaniškumo principų įsigalėjimas romėnų šeimos teisėje.

Humaniškumo pagrindą sudaro moralinės žmogaus asmenybės įvertinimas, kuris žmogų atskiria nuo kitų gyvų ir negyvų daiktų. Žmogaus moralinės asmenybės įvertinimas uždeda žmogui dvejopų pareigų, būtent, pirma, vertinti savo paties asmenybę; antra, vertinti kitų žmonių asmenybes. Tas žmogus, kuris, gerbdamas pats save, gerbia ir kitus žmones, yra humaniškas žmogus.

Kalbant apie teisės humaniškumą, reikia atsiminti, kad teisę galime laikyti humaniška teise, jei ji tik vertins žmonių asmenybes, nors jos sankcija ir būtų griežta, ir kai kam prievarta. Gal humaniškiausia teise būtų ta, kuri tik gryno ir visuotinio broliškumo taisykles paskelbtų. Deja, tokia teisė būtų tik utopija. Romėnai, būdami realūs ir praktiški žmonės, niekada nesiekė teisės pakeisti broliškumo taisyklėmis, kurios galėtų be teisės, turinčios griežtą sankciją, ugdyti Romos visuomenę. Antra vertus, romėnai labai gerai suprato, kad teisė yra tuo galingesnė ir geresnė, kuo daugiau jos dėsniai yra pagrįsti humaniškumu. Kaip kiekvienos teisės, taip ir romėnų teisės kūrėjo didžiausias menas ir išmintis yra mokėti teisę tinkamai humaniškumu dozuoti, nes permaža humaniškumo dozė teisę pa-

verčia plika prievarta ir net sauvale, o perdidelė humaniškumo dozė teisę gali paversti utopija.

Romėnų teisės kūrėjai, savo didelį uždavinį, rodos, gerai suprato ir tinkamai atliko. Romėnų teisės kūrėjų išminties geriausias įrodymas yra jų didelis kūrinys - teisė, kurios dėsniai iki pat šiandien tvarko aukštos kultūros tautų teisinio gyvenimo tam tikras sritis. Romėnų teisės humaniškumą patvirtina tie nuostatai, kurie aprėžia galingųjų didelius apetitus tam, kad būtų aprūpinti ir silpnųjų interesai.

Kalbant apie humaniškumo principų įsigalėjimą romėnų šeimos teisėje, tenka iš pradžios apibūdinti pačią romėnų šeimą, pabrėžiant pirminį jos tipą ir vaidmenį, ir istorinėje perspektyvoje peržvelgti atskiras šeimos teises ir sritis.

1. Romėnų šeimos tipas ir vaidmuo. Romėnų šeima yra gryniausio tipo patriarchinė šeima, t. y. visa jos organizacija yra pagrįsta absoliutine patriarcho *(paterfamilias)* valdžia, kurią seniau romėnai vadino *manus* (ranka, o gal kumštis?). Romėnų pirminė šeima labai skiriasi nuo vėlesnių laikų romėnų šeimos ir, žinoma, nuo mūsų šeimos. Nei vėlesnių laikų romėnų šeima, nei tuo labiau mūsų šeima politinio vaidmens nevaidina, tuo tarpu senoji romėnų šeima vaidino labai didelį politinį vaidmenį. Senoji romėnų šeima buvo mažutė valstybėlė, kurios absoliutinė valdžia buvo jos valdovo *(paterfamilias)* rankose, kurios gyventojus sudarė visi asmenys, esantieji *paterfamilias valdžioje,* ir kurios teritorija apėmė *paterfamilias* valdomus namus. Todėl ne be pagrindo senieji romėnai pačią šeimą pavadino *domus* (namais), tuo pabrėždami teritorinį jos pobūdį. Kadangi šeimai-valstybei reikėjo atlikti didelius uždavinius (apsisaugoti nuo išorės priešų ir vidaus tvarką palaikyti), tai ji turėjo turėti labai griežtą organizaciją, pagrįstą namų galvos absoliutine valdžia.

Dar gerokai prieš įsikuriant *civitas Romana,* jau politinis šeimos vaidmuo turėjo sumažėti, nes tą vaidmenį iš šeimos perėmė aukštesnė už šeimą politinė organizaciją, būtent, *gens* - valstybė. Be abejojimo, dar labiau politinis šeimos vaidmuo turėjo sumažėti įsikūrus *civitas Romana,* kuri įsikūrė ne vėliau kai buvo įkurtas Romos miestas - pilis, t. y. 754 m. pr. Kr.

Bet ir įsikūrus Romos valstybei ir nustojus šeimai vaidinti svarbų vaidmenį, pati šeimos organizacija dar ilgai pasiliko

ta pati. *Paterfamilias* valdžia dar ilgai buvo absoliuti. Jis galėjo su jo valdžioje esančiais asmenimis pasielgti kaip tinkamas, nes jų atžvilgiu jis turėjo *jus vitae necisque*. Tiesa, ilgainiui įsigalėjo paprotys prie *paterfamilias* sudaryti vadinamas artimųjų giminių tarybas, kurios svarbiais reikalais pareikšdavo savo nuomonę ir duodavo *paterfamilias* patarimų, bet tos tarybos nuomonė formališkai *paterfamilias* nebuvo privaloma: ji veikė *paterfamilias* elgėsį tik tiek, kiek *paterfamilias* faktiškai paisė tarybos autoriteto. *Paterfamilias* valdžia reiškėsi ne tik šeimos viduje, bet ir už jos ribų, nes su išore teisiškai santykiauti galėjo tik pats *paterfamilias,* bet ne kiti, jo valdžioje esantieji, asmenys, kuriems visiškai atstovavo *paterfamilias.* Tuo būdu romėnų šeima sudarė lyg kokį visai uždarą socialinį junginį, kuris santykiaudavo su kitais socialiniais junginiais ir atskirais asmenimis tik per *paterfamilias. Paterfamilias* buvo ne tik asmenų valdovas, bet ir neaprėžtas savininkas visų daiktų, kuriuos jis pats asmeniškai arba per jo valdžioje esančius asmenis įgijo. Žinoma, čia nurodytos šeimos teisės negalima pavadinti humaniška teise. Humaniškumo principai romėnų šeimos teisėje įsigalėjo tik pamažu aprėžiant *paterfamilias* teises ir plečiant jo valdžioje esančių asmenų teises.

2. Vyro ir žmonos asmeniniai santykiai. Teisiniai vyro ir žmonos santykiai Romoje parėjo nuo akto, kuriuo buvo sudaroma santuoka. Seniausias santuokos aktas buvo toks, kuris suteikdavo vyrui, kartais uošviui, *manum* žmonos (event. marčios) atžvilgiu. Todėl šią santuoką romėnai ir vadino santuoka *cum manu.* Sudarant santuoką *cum manu,* žmona teisiškai virsdavo vyro dukterimi *(loco filiae)* arba uošvio anūke *(loco nepotis).* Ši santuoka žmoną padarydavo teisine gimine (agnate) ne tik vyro, bet ir jo giminių, bet užtat žmona išeidavo iš savo tėvo šeimos ir savo tėvui bei jo giminėms pasidarydavo visai svetima[1], o jei žmona prieš ištekėsiant buvo *sui juris persona,* t. y. nepriklausė kito asmens valdžios, tai ji prarasdavo teisinį savarankumą ir patekdavo į vyro (event. uošvio) valdžią. Būdama vyro arba uošvio valdžioje, žmona neturėjo

[1] Ryšių nutraukimas su senąja šeima, mano nuomone, taip pat parodo kadaise vaidintą šeimos politinį vaidmenį, nes tuo būdu norėta išvengti dvigubos pilietybės.

jokių teisių; tuo tarpu valdžios turėtojas galėjo ją ne tik įvairiai skriausti, bet ir ją užmušti, parduoti arba pamesti. Tačiau greta šios santuokos labai senai Romoje buvo žinoma antra santuoka, kuri iš pradžios, tiesa pasakius, buvo tik išimtis iš bendrosios taisyklės. Tai buvo santuoka *sine manu.*

Santuoka *sine manu* jau minima XII Lentelių įstatymuose. Turėdami galvoje, kad XII Lentelių įstatymai didele dalimi fiksavo jau seniai įsigalėjusius teisės dėsnius, papročių sukurtus, galime apytikriai spėti, kad santuoka *sine manu* yra senesnė net už XII Lentelių įstatymus.

Santuoka *sine manu* vyro ir žmonos teisinių santykių atžvilgiu buvo labai humaniška santuoka ta prasme, kad žmona visiškai nepatekdavo į vyro (event. uošvio) valdžią. Ši santuoka visai nepakeisdavo teisinės žmonos padėties, kuri buvo prieš jai ištekėsiant: jei žmona prieš ištekėsiant buvo *alieni juris persona* dėl to, kad ji buvo *in patria potestate* savo tėvo, tai ir ištekėjusi ji pasilikdavo toje valdžioje, o jei prieš ištekėsiant žmona buvo *sui juris persona,* tai ir ištekėjusi ji to savarankumo neprarasdavo. Vadinasi, ypač pastaruoju atveju buvo lygi su vyru, tai buvo lygiųjų junginys.

Santuoka *sine manu* iš pradžios arba bent tokia *sine manu* santuoka, kokia ji užfiksuota XII Lentelių įstatymuose, buvo laikoma tik laikine ir nenormalia santuoka, kuri turėjo tendenciją savaime pasidaryti nuolatine ir normalia santuoka *cum manu.* Užteko tik vienerius metus išgyventi santuokoje *sine manu,* ir pastaroji pasikeisdavo į santuoką *cum manu,* kuriai esant, kaip žinome, žmona atsidurdavo *loco filiae* su visais tos padėties teisiniais padariniais. Nors santuoka *sine manu* ir turėjo aiškią tendenciją virsti santuoka *cum manu,* vis dėlto žmonai buvo suteikta tam tikra priemonė neleisti tai nepageidaujamai metamorfozai įvykti, būtent: žmona galėjo pasinaudoti vadinamąja *usurpatio trinoctii,* t. y. baigiantis metams tris naktis iš eilės nenakvoti vyro namuose ir tuo būdu neleisti santuokai *sine manu* pavirsti santuoka *cum manu.* Praleidusi tris iš eilės naktis ne vyro namuose, žmona vėl galėdavo grįžti pas vyrą ir vėl tęsti santuoką *sine manu,* tik baigiantis antriems metams vėl turėjo padaryti *usurpatio trinoctii* ir t. t. Nepaisant to, kad santuoka *sine manu* buvo pagrįsta tik faktinu vyriškio ir moteriškės sugyvenimu, kaip vyras ir žmona, kad ta santuoka buvo lyg ir nenormali santuoka, vis dėlto ji buvo teisėta san-

tuoka *(matrimonium justum)* ir kūrė visus teisėtos santuokos teisinius padarinius.

Tūlas romanistas pačios santuokos *sine manu* tendencijoje virsti santuoka *cum manu* įžiūri didelį moteries pažeminimą ta prasme, kad čia ji esanti sulyginama su paprastu daiktu, kuriam nuosavybę galima įgyti pasenėjimu per vienerius metus *(usucapio)*. Tiesa, vienerių metų laikas, per kurį santuoka *sine manu* virsta santuoka *cum manu* (vyras įgyja žmonos atžvilgiu valdžią) ir per kurį daikto valdytojas įgyja valdomam daiktui nuosavybę lyg ir prikišamai rodo analoginę moteries ir daikto padėtį[1]. Tačiau, geriau įsižiūrėjus, rodos, tos analogijos nereikėtų matyti. Daikto atžvilgiu valdytojas yra *possessor*, kuris faktiškai ponauja daiktui ir, išskiriant teisinio disponavimo aktus, gali su daiktu elgtis taip, kaip jam patinka, tuo tarpu žmona santuokoje *sine manu* jokiu atžvilgiu nėra vyro teisių objektu, ji yra lygus teisių subjektas su vyru. Be to, žmona turi radikališką priemonę neleisti santuokai *sine manu* pavirsti santuoka *cum manu*, būtent, *usurpatio trinoctii*, ko valdomasis daiktas, kuris yra *in causa usucapiendi*, neturi ir negali turėti. Jei, pagaliau, čia ir būtų pažeminimas dėl tariamosios analogijos tarp padėties daikto, įgyjamo *usucapione*, ir padėties žmonos santuokoje, sudaromoje *usu*, tai vis dėlto čia tenka kalbėti tik apie moteries garbės įžeidimą apskritai, bet ne apie žmonos teisių aprėžimą esant santuokai *sine manu*. Nėra jokių įrodymų, kad įstatymų leidėjas, pripažindamas *usu* sudaromą santuoką, būtų tai padaręs su tikslu pažeminti moteris; atvirkščiai, *usurpatio trinoctii* yra neabejotinas įrodymas įstatymų leidėjo humaniško tikslo, nes suteiktąja *usurpationis trinoctii* priemone žmona galėjo tęsti santuoką *sine manu* amžinai.

Nors santuoka *sine manu* XII Lentelių įstatymais buvo lyg ir nenormali santuoka, kurios tendencija buvo pasidaryti normalia santuoka *cum manu*, vis dėlto santuokos *sine manu* vaidmuo buvo labai didelis, nes jai buvo lemta ne tik pačiai

---

[1]. Gajus, *Inst.*, 1, 111: *Usu in manum condveniebat quae anno continuo nupta perseverabat; quia enim veluti annua possessione usucapiebatur, in familiam viri transibat filiaeque locum optinebat. Itaque lege XII tabularum cautum est, ut si qua nollet eo modo in manum mariti convenire, ea quotannis trinoctio abesset atque eo modo usum cujusque anni interrumperet.*

virsti normalia santuoka, bet ir paveikti santuoką *cum manu*, pastarąją suhumaninti.

Gajus[1] kalbėdamas apie santuoką, sudaromą *usu*, kurioje vyras savo žmonos atžvilgiu įgydavęs *manum* išgyvendamas su ja vienerius metus, jau kalba apie buvusią ir jo laikais jau nebegaliojančią teisę, kurią iš dalies panaikinę įstatymai, o iš dalies atpratimas *(desuetudo)*. Vadinasi, Gajaus laikais (II amž. po Kr.) jau *usu* nebegalima buvo įgyti *manum*, jau nebereikalinga buvo ir *usurpatio trinoctii*, žeminanti moteries garbę.

Stiprėjant humaniškumo idėjoms, pamažu pasikeitė romėnų pažiūros į santuoką *cum manu*. Pasak Schulz'o[2], santuoka *cum manu* jau apskritai nebebuvusi laikoma vienintele garbinga santuoka; ji (santuoka *cum manu)* buvusi vartojama vis rečiau ir dar respublikos periode laisvoji santuoka *(sine manu)* jau ėmusi pirmauti. Pasak to paties romanisto, *coeptione*[3] sudaromoji santuoka *cum manu* dar Cicerono laikais jau buvusi tik retai vartojama, nes daugelis tų laikų teisininkų jau nė pačios *coemptionis* formulės nebežinoję. Kiek ilgiau išsilaikė religinė santuokos *cum manu* forma *confarreatio*. Priežastį, dėl kurios *confarreatio* ilgiau išsilaikė už kitas santuokas *cum manu*, labai gerai paaiškina Gajus[4]. Iš Gajaus paaiškinimo matyti, kad tik iš *confarreatione* sudarytos santuokos gimusieji asmenys galėję būti renkami vyresniaisiais dvasininkais *(Diales Martiales Quirinales)* ir pačiais religijos reikalams karaliais *(reges sacrorum)*. Santuoka *cum manu*, sudaroma *confarreatione*, taip ilgai išsilaikė Romoje, ne tiek dėl to, kad romėnai dar ir klasiškojoje gadynėje būtų mielai toleravę nehumanišką santuoką,

---

[1] Gajus, *Inst.*, *1, 111, in fine: Sed hoc totum jus partim legibus sublatum est, partim ipsa desuetudine oblitteratum est.*

[2] F. Schulz, *Prinzipien des römischen Rechts*, 1934, 131 p.

[3] Kaip rodo pati žodžio *coemptio* etimologinė prasmė, ši santuoka būdavo atliekama žmonos pirkimu. Pirkimą atlikdavo *mancipationis* forma, kuri reikalavo, kad dalyvautų bent penki liudytojai ir svarstyklininkas su svarstyklėmis. Gal kadaise tas pirkimas buvo visai realus, bet ilgainiui jis virto tikra fikcija ir tuščiu formalumu, o pačią šios santuokos esmę sudarė žmonos įvedimas į vyro namus.

[4] Gajus, *Inst.*, 1, 112, kalbėdamas apie *confarreatione* sudaromą santuoką, tarp kitko sako: „*Quod jus etiam nostris temporibus in usu est; nam flamines majores, id est Diales Martiales Quirinales, item reges sacrorum, nisi ex farreatis nati non leguntur*".

kiek dėl to, kad šios santuokos religinis pobūdis padarė ją konservatyvesnę, kaip apskritai religijos dalykai visada yra konservatyvesni. Antra vertus, pastarosios santuokos vartojimas, matyti, buvo retas, nes dar Tiberijaus laikais jau tiek buvęs sumažėjęs skaičius asmenų, gimusių iš *confarreatio,* kad trūkę kandidatų dvasininkais rinkti. Vadinasi, platesnieji Romos gyventojų sluoksniai principato periodo pradžioje jau naudojosi laisva santuoka.

Greta nykstančių trijų senųjų santuokos formų, kuriomis būdavo anksčiau sudaroma santuoka *cum manu,* dar respublikos periodo antroj pusėj pamažu ėmė įsigalėti naujas santuokos sudarymo būdas, kurio pagrindą sudarė pačių susituokiančiųjų sutikimas. Naujoji santuoka pamažu ėmė niveliuoti didelį skirtumą, kuris anksčiau buvo tarp santuokos *cum manu* ir *sine manu,* žinoma, derinantis į pastarąją. Justiniano teisėje jau nė pėdsakų nerandame senosios santuokos *cum manu;* čia yra tik viena vienintelė laisva ir beveik visiškai humaniška santuoka, pagrįsta susituokėlių principine lygybe.

Ilgą laiką romėnų teisė beveik nesikišo į vyro ir žmonos teisinius santykius, nes lyg ir reikalo nebuvo tai daryti: jei santuoka buvo sudaryta *cum manu,* tai vyras pasidarydavo žmonos absoliutus valdovas ir žmonos padėtis pareidavo tik nuo jo valios, kuri viską reguliuodavo, o jei atsitiktinai būdavo sudaroma santuoka *sine manu,* tai toje santuokoje, romėnų akimis žiūrint, lyg iš viso nebūdavo tarp žmonos ir vyro teisinių santykių, nes šiuo atveju susituokėliai vienas antram teisiniu atžvilgiu būdavo visai svetimi. Bet tokia padėtis, žinoma, negalėjo tęstis visą laiką. Sustiprėjusi *civitas Romana,* kuri iš pradžios visai nedrįso kištis į savo pirmtako *domus* vidaus reikalus, ilgainiui ėmė reguliuoti ir kontroliuoti šeimos vidaus gyvenimą, apręždama *domus* valdovo teises ir emancipuodama jo valdinius.

Dar senaisiais papročiais moteris, ištekėdama už vyro, įgydavo teises vadintis vyro pavarde ir patekti į tą luomą, kuriame buvo jos vyras. Vienas VI amž. (nuo Romos įsikūrimo) įstatymas, būtent *lex Pompeia* vyrui uždraudė bausti savo žmoną mirties bausme, ir tokios bausmės įvykdymą laikė kvalifikuota

žmogžudystė[1]. Taip pat žmonos pardavimas, pasak Schulz'o, kuris remiasi Bruns'o *Fontes,* buvęs laikomas didžiuoju nusikaltimu. Teisės mokslas, iškeldamas santuokos ryšių prakilnumą, uždraudė susituokėliams kelti tarpusavio infamuojančius skundus, ilgainiui suteikė žmonai teisę kelti bylą dėl savo vyro laisvės, jei pastarasis buvo patekęs į vergovę. Be to, teisės mokslas, pasiremdamas princepso Augusto įstatymų dvasia ir pakitėjusiomis visuomenės pažiūromis, kurios buvo palankios žmonos emancipacijai, į susituokėlius ėmė žiūrėti kaip į lygius asmenis, kuriems santuoka suteikia lygias teises ir uždeda tarpusavio prievolių. Ypač pažymėtinos šios teisės mokslo nustatytos susituokėlių tarpusavio teisės ir prievolės: 1) susituokėliai turi gyventi drauge ir būtent vyro namuose, jei moteris atsisako gyventi drauge su vyru, tai išnyksta santuoka; 2) žmona turi teisę reikalauti, kad vyras jai duotų išlaikymą, o vyras turi prievolę išlaikyti savo žmoną; 3) vyras teisme turi ginti savo žmonos interesus, jei juos kas įžeidžia; gindamas žmonos interesus, vyras gali veikti jos vardu; 4) žmona turi gerbti savo vyrą ir turi būti jam ištikima.

Kiek yra žinoma, susituokėlių tarpusavio ištikimybės reikalus pirmiausia ėmė tvarkyti Augusto gadynėje išleistas *lex Julia de adulteriis.* Šis įstatymas labai griežtai kovojo su žmonos neištikimybe ir paleistuvavimu, tuo tarpu vyro neištikimybė, palyginti, labai netobulai buvo sankcionuota. *Lex Julia de adulteriis* už neištikimybę vyrui žmoną baudė ištrėmimu ir dalies jos turtų konfiskavimu. Bylą kelti galėjo vyras, jei jis buvo pats *paterfamilias,* arba *paterfamilias,* kurio valdžioje buvo vyras ir žmona. Bylai iškelti laikas buvo aprėžtas 60 dienų laikotarpiu *(tempus utile).* Jei per 60 dienų nei vyras nei šeimos galva bylos neiškeldavo, tai per keturis mėnesius tą bylą galėdavo kelti kiekvienas asmuo ir reikalauti nubausti paleistuvaujančią ištekėjusią moterį (šia prasme *actio de adulteriis* buvo *actio popularis). Legis Juliae de adulteriis* nuostatų nehumaniškumas pasireiškė ne tik tuo, kad čia žmona žiauriai būdavo baudžiama, bet ir tuo, kad nė vyras, kurį žmonos neištikimumas, rodos, tegali paliesti ir įžeisti, negalėdavo dovanoti

---

[1] Marcianus, D,. 48, 9, 1: *Lege Pompeia de paricidiis cavetur, ut, si quis patrem matrem... uxorem virum... occiderit cujusve dolo malo id factum erit, ut poena ea teneatur quae est legis Corneliae de sicariis.*

bausmės, kuri savaime ir pačią santuoką panaikindavo. Nors dėl vyro neištikimybės negalima kelti jokio skundo, vis dėlto ir už jo neištikimybę jam galėdavo būti taikoma tam tikros, kad ir netiesioginės, sankcijos, būtent: 1) neištikimas vyras prarasdavo pirmenybės teisę kelti neištikimai žmonai bylą dėl pastarosios neištikimybės ir 2) jis negalėdavo pasinaudoti vadinamąja laiko privilegija, kuri jam paprastai būdavo suteikiama kraičiui grąžinti, apie ką bus kalbama toliau.

Susituokėlių tarpusavės ištikimybės srityje vėliau buvo padarytos kelios inovacijos. Bažnyčios tėvų skatinami, Romos krikščioniškieji imperatoriai ypač ėmė kreipti dėmesį į susituokėlių tarpusavės ištikimybės dalykus. Norėdami žūt būt palaikyti susituokėlių ištikimybę, jie nustatė griežtas ištikimybės sulaužymo sankcijas. Kiek tos sankcijos lietė žmonos neištikimybę, jas tenka laikyti labai žiauriomis, pavyzdžiui, Konstantinas neištikimą žmoną leido bausti mirties bausme. Humaniškumo akimis žiūrint, tai sudaro romėnų teisės regresą, ypač kad tas pats imperatorius neištikimą vyrą leido bausti tik turto bausme, leisdamas žmonai palikti sau tik tai, ką vyras jai yra davęs *donationis ante nuptias titulu.* Konstantino įstatymo žiaurumą sušvelnino tas to paties įstatymo dėsnis, kuris uždraudė pašaliniams asmenims kelti bylas dėl žmonos ištikimybės. Tuo įstatymu šias bylas galėjo kelti tik pats neištikimos žmonos vyras ir artimiausieji giminaičiai. Justinianas, pakeisdamas mirties bausmę uždarymu į vienuolyną iki gyvos galvos, leido vyrui dovanoti savo neištikimai žmonai bausmę, sumažinant ją iki 2 metų laikymu vienuolyne. Bet Justinianas leido rykščių bausmes neištikimai žmonai.

Turėdami galvoje tai, kas čia pasakyta susituokėlių tarpusavės ištikimybės klausimu, turime konstatuoti, kad šioje srityje didelė nelygybė tarp vyro ir žmonos pasiliko iki pat Romos imperijos pabaigos. Tačiau tą nelygybę reikia pateisinti griežtai patriarchiniu pobūdžiu romėnų šeimos, kurios galva buvo absoliutus politinis valdovas, kuris galėjo daryti, ką jis pajėgė, o žmona šeimoje buvo tik vyro valdinys ir jokiu būdu negalėjo drįsti savo elgesiu įžeisti savo suvereno. Kad absoliutus valdovas būtų visiškai sulygintas su savo beteisiu valdiniu, matyti, romėnų teisės amžius buvo per trumpas.

3. *Vyro ir žmonos turtiniai santykiai.* Daug lengviau humaniškumo principams sekėsi įsigalėti turtinių santykių srityje, kurią apėmė valdovo dominium'as.

Senoji romėnų santuoka *cum manu* ne tik pačią žmoną perduodavo į vyro *manum,* bet ir visas jos iki santuokos turėtasis turtas pereidavo į jos vyro (event. uošvio) dominium'ą. Vadinasi, vyras pačios santuokos aktu virsdavo savininku viso to turto, kurį žmona iki santuokos turėjo. Be to, santuokai esant, visa tai, ką žmona įgydavo automatiškai įgydavo savo vyrui.

Tačiau, kaip asmeninių santykių srityje, taip ir turtinių santykių srityje labai didelį vaidmenį suvaidino santuoka *sine manu,* kuri iš pradžios, kaip jau aukščiau matėme, buvo laikoma nenormalia santuoka, bet kuri ilgainiui virto normalia santuoka, labai paveikusia tikrąją santuoką *cum manu.* Susituokus *sine manu,* vyras jokių teisių neturėjo nei tam turtui, kuris žmonos buvo prieš jai ištekėsiant, nei tam turtui, kurį žmona įgijo ištekėjusi. Viso to turto domina buvo pati žmona. Tiesa, ir šiai santuokai esant, pas romėnus buvo įprasta skirti vyrui dalį žmonos turto bendriems šeimos ūkio reikalams *(dos),* bet *dos* skyrė pati žmona. Likusioji žmonos turto dalis buvo vadinama *bona recepticia, parapherna,* kurią pati žmona administratuodavo, jei tik ji pati šios dalies administratavimą nepavesdavo savo vyrui, ką paprastai atlikdavo sudarydami pavestojo administruoti turto sąrašą *(rerum libellus),* kurį pasirašydavo vyras ir kuris vaidindavo įrodymo vaidmenį, kada žmonai tekdavo kelti teisme bylą, reikalaujant grąžinti jai *bona parapherna.* Vadinasi, esant santuokai *sine manu* galiojo principas, kuriuo susituokėlių turtai teisiškai buvo laikomi atskirais turtais.

Dar respublikos gadynėje, veikiant santuokos *sine manu* įtakai, pasikeitė romėnų pažiūros ir į santuoką *cum manu:* naujosiomis pažiūromis susituokėlių turtai buvo laikomi atskirais turtais, jei tik specialia santuokos sutartimi pačių susituokėlių nebuvo kitaip sutvarkytas turto klausimas. Be turto, kurį žmona paprastai pasilaikydavo sau, susituokėlių santykių srityje labai svarbų vaidmenį vaidino žmonos ir vyro turto dalys, paskirtos bendriesiems šeimos išlaikymo reikalams, būtent, *dos* ir *donatio ante nuptias.*

Nuo pat Romos įsikūrimo galiojo paprotys, kuriuo žmona, ištekėdama už vyro, duodavo pastarajam *dotem.* Jei žmona

prieš ištekėsiant būdavo *sui juris persona,* tai visas jos turtas sudarydavo *dotem;* jei žmona prieš ištekant būdavo *alieni juris persona* ir dėl to negalėdavo turėti turto, tai *dotem* galėdavo duoti ir trečiasis asmuo. *Dos,* galiojančiu papročiu, būdavo duodamas ne tik sudarant santuoką *cum manu,* bet ir — *sine manu.* Taip pat Romoje galiojo paprotys, kuriuo ir vyras tam tikrą dalį savo turto turėdavo speciališkai paskirti šeimos reikalams ir lyg garantijai, kad santuokos jis be rimtos priežasties nenutrauks.

Dotis sritis yra ta susituokėlių turtinių santykių sritis, kurioje labai ryškiai matyti vis didėjanti humaniškų princpų įsigalėjimo įtaka. Norint aiškiau pavaizduoti tą įtaką, čia teks ypač paliesti šiuos teisės klausimus: a) *dotis* sąvokos ir pobūdžio kitėjimas, b) vyro ir žmonos teisės *dotis* atžvilgiu santuokai tebesant ir c) *dotis* grąžinimo prievolė santuokai išnykus.

a) *Dotis* sąvoka ir pobūdis Romoje praėjo du etapus: senosios teisės etapą ir naujosios teisės etapą, kuris prasidėjo klasiškoje gadynėje.

Senojoje romėnų teisėje *dos* atitiko etimologinę šio žodžio prasmę, nes *dos* tada buvo vyrui duodama dovana. Bet ši dovana, kadangi jos tikslas buvo šeimos ūkio reikalų aprūpinimas, buvo sąlyginė dovana, kurios sąlygą sudarė būsimoji santuoka: jei santuoka neįvyks, tai dovanos vyras negaus *(si nuptiae sequuntur).* Įvykus santuokai, dovana galutinai tenka vyrui. Vyras virsta *dotis* savininku ir gali su dovana elgtis taip, kaip jam patinka. *Dos* teisiškai susijungia su vyro turtu ir sudaro turto vienetą, kurį, vyrui mirus, paveldi jo įpėdiniai. Naujoje romėnų teisėje *dotis* sąvoka ir pobūdis pasikeitė. Čia *dos* jau nebebuvo dovana, teikiama vyrui, bet buvo žmonos vardu padarytas įnešimas, kurio tikslas padėti vyrui aprūpinti šeimos ūkio reikalus, kurį vyras turės grąžinti, jei santuoka bus panaikinta. Tik vienu atveju naujosios teisės *dos* pasiliko nepakeista, būtent, jei *dotem* davė trečiasis asmuo (ne žmona, ne jos *paterfamilias* arba pastarojo ascendentas ir ne žmonos debitorius) ir jei tą *dotem* jis davė, norėdamas apdovanoti vyrą.

b) Vyro teisės žmonos *dotis* atžvilgiu senąja romėnų teise buvo labai aiškios ir didelės: vyras virsdavo *dotis* išimtinu savininku, kuris tą turtą valdydavo, juo naudodavosi ir disponuodavo; jam vienam buvo suteiktos visos civilinės sankcijos, kurios buvo reikalingos jo išimtinai nuosavybės teisei apginti.

Tačiau nevisą laiką taip buvo. Jau anksčiau nurodytas *lex Julia de adulteriis,* prie kurio buvo prikergtas priedėlis *de fundo dotali,* išleistas trumpai prieš Kr., uždraudė vyrui be žmonos sutikimo nusavinti jos *dotem,* jei tą *dotem* sudarė *fundus Italicus* (žemė, esanti Italijoje). Šio įstatymo čia nurodytasis aprėžimas nebuvo taikomas žmonos įnešimui, kurį sudarė kilnojamieji daiktai ir provincijų žemė. Įstatymo tikslas, matyti, buvo apsaugoti pagrindinį žmonos įnešimą. Nusavinimo sąvoka šio įstatymo nustatyta labai plati: nusavinti įstatymas neleido net įsisenėjimu, kuris prasidėdavo esant santuokai, taip pat neleido *fundum dotalem* apsunkinti daiktiniais ir asmeniniais servitutais arba panaikinti to *fundus* naudai nustatytą daiktinį servitutą, pagaliau, net pačiai žmonai sutinkant, negalima buvo *fundum dotalem* įkeisti vyro skoloms garantuoti. Tačiau ir kitokio žmonos įnešimo (kilnojamojo turto ir provincijų žemės) atžvilgiu vyro laisvę disponuoti aprėžė teisės mokslo padaryta išvada iš įnešimo grąžinimo prievolės dėsnio. Vyras, norėdamas nusavinti žmonos įnešimo daiktus, turėjo pateikti realią garantiją, kad prireikus jis galės tą įnešimą arba jo realią vertę grąžinti.

Lygindami čia vos tik nustatytus Augusto gadynėje išleisto *legis Juliae de fundo dotali* aprėžimus, kuriais buvo suvaržytos vyro teisės žmonos įnešimo atžvilgiu, su ta tvarka, kuri galiojo seniau, mes lengvai galime pastebėti didelę humaniškumo idėjos pažangą. Žmona, kuri iki tol buvo laikoma menku ir vyro globojamu padaru, įgijo veto teisę. Tai yra didelis žingsnis į humaniškesnę santvarką, kurioje „silpna“ moteris galėjo leisti arba neleisti vyrui, iki tol tikram savo šefui, nusavinti jos įnešimą. Tiesa, ir naujoji santvarka neatėmė iš vyro nuosavybės teisių žmonos įnešimui, bet tas įnešimas sudarė atskirą turtą vyro nuosavybėje. Šis turtas teisiškai nesijungė su tikruoju vyro turtu; jis turėjo savo atskirą aktyvą ir pasyvą; jo teisinis atskirumas (savarankumas) buvo palaikomas tam, kad vieną gražią dieną tą turtą galės pareikalauti grąžinti žmona, kurios teisės efektyviškai galėjo pasireikšti tik nutrūkus santuokai.

Nors žmonos teisės jos įnešimo atžvilgiu efektyviškai galėdavo pasireikšti tik išnykus santuokai, vis dėlto įstatymas numatė keletą atsitikimų, kada tos teisės galėdavo pasireikšti net santuokai tebesant. Štai tie atsitikimai: 1) kada vyras imdavo

aikvoti savo turtą ir atsirasdavo pavojus žmonos įnešimui išaikvoti, tada žmona galėdavo pareikalauti, kad jos įnešimas būtų perduotas trečiajam asmeniui saugoti; 2) kada vyras virsdavo nusigyvenusiu skolininku, tada žmona galėdavo pareikalauti tuojau pat jai gąžinti jos įnešimą.

(b. d.).

———/———

Prof. dr. *Artuhr Baumgartenas.*

Listo baudžiamosios teisės mokykla ir jos reikšmė dabarčiai*).

Gerbiamieji klausytojai,

Leiskite man pradėti savo paskaitą vienu prisiminimu iš mano studentavimo laikų. Greit po to, kaip buvau išklausęs pas Franz'ą von Liszt'ą Berlyne baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso paskaitas, pateko man į rankas nedidelė knyga, pavadinta: Was lässt v. Liszt vom Strafrecht űbrig? (Ką Listas palieka iš baudžiamosios teisės). Aš buvau pasipiktinęs tuo puolimu mano didžiai gerbiamo mokytojo, nes tos knygos autorius, žinomas Miuncheno kriminalistas Birkmeyer, aiškiai norėjo pasakyti, kad Listas iš baudžiamosios teisės nieko nepalieka.

Bet gal tas priekaištas anaiptol nebuvo toks sunkus, kaip aš tariau jaunatvės neprityrime.

Apie bažnytinę teisę, apie tarptautinę teisę, apie teisę apskritai žymūs teisės mintytojai yra sakę, kad tos teisės žmonijos labui ilgainiui turės išnykti arba bent taip pakeisti savo ligšiolinę išvaizdą, kad iš jų kažin ar kas bus likę.

Yra žinomas didžio bažnytinės teisės mokslininko Rudolfo Sohm'o sakinys: bažnytinės teisės istorija yra jos sunykimo istorija. Sohm nenorėjo pasakyti, kad su laiku bažnyčioje įsiviešpataus anarchija, bet kad joje vėl ims viešpatauti tokia tvarka,

---

*) Klaipėdos krašto baudžiamosios teisės ir baudž. proceso prof. dr. A. Baumgarteno vieša paskaita, skaityta 1936 m. lapkričio 19 d. akademinei visuomenei.

kaip pirminės krikščionybės pavasario dienose, tvarka, kuri remsis ne kuriomis išorinio autoriteto paskelbtomis normomis, bet vidutiniu daugelio valių sutapimu, kurį sukurs Pneuma (Šventoji Dvasia).

Daugumas mūsų atsimenam, ką nesenai šioje vietoje išvedžiojo profesorius Le Fur apie sunkumus, su kuriais susiduria tarptautinė teisė. Čia paaiškėja, kad tarptautinei teisei pirmoje eilėje trūksta įstatymų leidėjo. Tarptautinė teisė turi teismą, nuolatinį tarptautinio teisingumo tribunolą Hagoje; tai yra jau didelė pažanga palyginti su ankstyvesniais laikais, bet dar ne taip daug reiškia, kol nėra įstatymų leidėjo. Ir teismas ir įstatymų leidėjas, kurie eina ranka į ranką, vistiek dar tol nebus tvirti, kol neturės atramos vykdymo aparate. Bet jei mes turime tarptautinėje srityje įstatymų leidėją, teismą ir teismo sprendimų vykdytoją, kurio stipriai rankai negali pasipriešinti jokia atskira valstybė, tai mes čia turime viršum atskirų tautų bendruomenės susikūrusią tarptautinę valstybę. O jei esama tokios valstybės, tai tarptautinė teisė tampa valstybine teise ir netenka to, kas daugelio jos atstovų pažiūromis sudaro jos specifinį savumą. Kad pasiliktų teise, ji turėtų nustoti buvus tarptautine teise, ir mes turėtume sutikti kaip gerą pranašystę, jei kas imtų skelbti mokslą, kad tarptautinės teisės istorija esanti jos nykimo istorija.

Gal būt, su baudžiamąja teise yra panašiai, kaip pagal Sohm'o nuomonę su bažnytine teise ir pagal daugelio internacionalistų nuomonę su tarptautine teise, ir, gal būt, toji baudžiamosios teisės metamorfoza, po kurios iš jos nieko nebelieka, eina žmonijai į naudą; taigi, kas siekia ją pagreitinti, turėtų nusipelnyti pagyrimą, ne papeikimą. Pasižiūrėkime, kuria prasme galima sakyti, kad Franz v. Liszt nieko nėra palikęs iš baudžiamosios teisės.

Pagal, mums rodos, tebevyraujančią kriminalistų tarpe koncepciją bausmės institutas yra persunktas atpildo (Vergeltung) idėjos. Ne tas svarbu, kad bausmė sulaiko linkusį nusikalsti nuo nusikaltimo padarymo, kad ji visuomenei pavojingą žmogų padaro nepavojingu, kad ji asociališkai nusiteikusį pataiso. Atgrasymas, darymas nekenksmingu, pataisymas yra tik pageidaujama periferinė šalutinė bausmės įtaka, bet tik atpildo mintis išreiškia viso dalyko branduolį. Savo esme bausmė yra

mūsų etinio pajautimo reikalaujamas nusikalstamo darbo atpildas. Visa kita yra daugiau arba mažiau pašalinis priedas. Kaip mažai tokią bausmės koncepcija yra pasenusi, aiškiai matyti iš to, kad Šveicarų baudžiamojo statuto projektas, kuris yra laikomas vienu pažangiausių veikalų baudžiamosios įstataleidystės srityje, numato visą sistemą apsaugos ir pataisos priemonių, kurią jis stato šalia bausmės ir aiškiai nuo bausmės atskiria. Bausmei pagal Šveicarų projektą yra charakteringa tas, kad jai taikyti sąlyga yra baustino žmogaus kaltė, ir bausmės matas nustatomas pagal tos kaltės dydį. Toks galvojimas yra galvojimas pagal atpildančios baudžiamosios teisės kategorijas. Kaltė yra moralinė sąvoka. Kas kaltę deda bausmės saiku, tam bausmė yra moralinio jausmo reikalaujamas atpildas. Užtat apsaugos ir pataisos priemonės, kurios neturi jokio esminio ryšio su kalte, projekto terminologijoje nebuvo pavadintos bausmėmis.

Padarykime priešingą mėginimą, paimkime tą baudžiamosios teisės sistemą, kuri radikaliai atmeta atpildo idėją. Mes tokią sistemą randame Italų 1921 m. baudžiamojo statuto projekte, kurio vyriausias autorius buvo Ferri. Anot Ferri, kuris vienu metu su Listu reiškė visai panašias mintis apie baudžiamąją teisę, vyriausias bausmės pagrindas yra ne kaltė, bet nusikaltėlio socialinis pavojingumas. Labai gerai žinodamas, kad pagal didžiulės daugumos įprastą kalbą žodis „bausmė“ sužadina mintį apie kaltę ir atpildą, Ferri išbraukė žodį „bausmė“ iš baudžiamojo įstatymo. Priemonės, kurias jis numato reakcijai į sociališkai pavojingą elgesį, turinčios vadintis ne bausmėmis, bet sankcijomis. Žodis *bausmė* šiame codice penale pasiliko vien tik pavadinime; Ferri iš tikrųjų nelabai daug paliko iš baudžiamosios teisės.

Listas ir Ferri, tuodu abu didieji naujų idėjų pionieriai, darė atpildančiai bausmei tą priekaištą, kad ji remiasi primityviu, laiko bėgyje moralizuotu savisaugos instinktu, kuris yra jau davęs, ką turėjęs, ir galįs būti iš savo pareigų atleistas. Juodu manė, kad yra atėjęs laikas, kuriuo instinktyvi reakcija į visuomenei priešingą elgesį turinti būti pakeista racionalia apsaugos ir auklėjimo politika. Ženevos kriminalistas Alfred Gautier yra kartą parašęs savo nuotaikingame straipsnyje: l'excès de vitesse est punissable chez les réformateurs comme

chez les automobilistes. Jei Listas ir Ferri yra nusipelnę bausmę, tai tik už per greitą važiavimą pažangos keliais.

Listas dėl jo atpildančios baudžiamosios teisės puolimų buvo susilaukęs įsitikinusių priešų, bet tuo pačiu įsigijo ir reikšmingą vardą. Žinoma, taip nebūtų buvę, jei jis nebūtų nieko kito padaręs, kaip tik siūlęs atpildo idėją pakeisti visuomenės apsaugos ir nusikaltėlio pataisymo mintimis. Polemika prieš atpildančiąją bausmę yra sena, ir seni taip pat mėginimai pavesti bausmei atgrasymo, nekenksmingu darymo, pataisymo funkcijas. Nauja, ką atnešė Listas, ne kaip vienintelis, ne kaip pats pirmasis, bet gi vis tik kaip vienas iš ouvriers dès la première heure, kaip vienas besibaigiančio XIX amžiaus baudžiamosios teisės reformatorių, — yra kažkas kita. Tai empiristinis metodas, kurį jis padėjo savo kriminalinės politikos pagrindu, rūpestingas nusikaltimo priežasčių ir pasireiškimo formų, taip pat įvairių baudimo priemonių ir jų daromos nubaustajam įtakos ištyrimas. Tuo laiku, kuriuo Listas pradėjo savo mokslinę karjerą, vokiečių baudžiamosios teisės mokslas buvo dar labai žymioje Hegelio filosofijos įtakoje. Prūsų baudžiamosios teisdarystės srityje Hegelio pasekėjas Berner buvo toną duodąs mokslo autoritetas. Hegelis buvo įdėjęs baudžiamąją teisę į didžiulę savo spekuliatyvinės filosofijos sistemą, ir hegelianizuojantieji baudžiamosios teisės dėstytojai mėgino, kiekvienas savaip, plėtoti toliau tą doktriną, kurią mokytojas savo „Teisės filosofijoje“ buvo stambiais bruožais nužymėjęs. Jau greit po Hegelio mirties opozicija jo filosofijai, taip staiga tapusiai viešpataujančia, pradėjo darytis labai rimta, kaip Kuno Fischer vykusiai galėjo pasakyti, esą Hegelis suspėjęs laiku numirti. Tačiau kai kuriose provincijose tos milžiniškos valstybės, kurią Hegelis buvo įsteigęs, jo įtaka pasiliko dar šimtmečiams vyraujanti, kaip matėme, kaip tik baudžiamojoje teisėje. Betgi pagaliau visose atskirose dvasios mokslų disciplinose — gamtos mokslų Hegelio imperija iš viso niekados nebuvo apėmusi — suskambo šauksmas: atgal į faktus. Hegelis neliko nežiūrėjęs faktų, to negali joks filosofas, ir kaip tik Hegelio mokslo statinys yra pilnas faktų. Visai teisingai Hegelio filosofija yra vadinama panlogizmu, bet Hegelio logika visai nėra tokia abstraktinė, kaip Aristotelio; juk Hegelis formulavo dėsnį, kad logika turinti būti konkreti. Ir vistik Hegelis nėra tikras empi-

ristas, jam trūko parengtumo leisti faktams visą žodį pasakyti ir kantriai iš faktų mokytis. Jam tinka tas, ką didysis modernioj o empiristinio metodo mokslo steigėjas Francis Bacon sako apie dogmatikus, kad jie kaip vorai pagauna dalykus į tinklus, kuriuos patys iš savęs supina: dogmatici aranearum modo telas ex se conficiunt. Hegelis įspraudė faktus į konstruktyvines savo dialektikos schemas, ir tuo juos sužalojo. Kai dvasios moksluose XIX amž. kaip reakcija į spekuliatyvų Hegelio filosofijos perdėjimą paprašė žodžio blaivus empirizmas, buvo pagrindo bijoti, kad tas empirizmas, nemėgdamas idealinių konstrukcijų, faktuose matys tik tai, kas materialu, sveriama, matuojama, ir dvasios mokslus traktuos visai pagal gamtos mokslų pavyzdį. Kriminalinės antropologijos mokykla, kurią įsteigė Cesare Lombroso su savo pagarsėjusia knyga apie žmogų nusikaltėlį, neišvengė to pavojaus. Listas gavo iš Lombroso stiprų paskatinimą, Lombroso sustiprino jo empirizmą. Bet Listas neprisidėjo prie antropologinės mokyklos vienpusiškumų, jis žmogų nusikaltėlį nėra atvaizdavęs išimtinai kaip biologinį tipą, ir jautriai suprasdamas begalinį įvairumą tų žmoniškos prigimties faktorių, kurie gali žmogų nuvesti į nusikaltimų kelią, jis net iš viso susilaikė susidaryti kokį konkrečiau apibrėžtą žmogaus nusikaltėlio tipą. Jo skyrimas atsitiktinių nusikaltėlių ir būsenos nusikaltėlių, chroniškai nusikalstančių padalinimas į pataisomus ir nepataisomus turėjo tik visai bendrai nurodyti tą kryptį, kuria turįs eiti nusikaltėlio traktavimas.

Hegelio sekėjai kriminalistų tarpe siekė visų pirma gilesnio filosofinio bausmės pagrindimo, jie norėjo padaryti suprantamą veikiančiąją baudžiamąją teisdarystę, kaip tikrovės dialektinio proceso narį. Jiems buvo svetimas noras ją kritikuoti ir jos trūkumų atveju reikalauti pagerinimų: kaip yra, taip gerai. Priešingai, Listo baudžiamosios teisės mokslas yra visas praktiškas, kritiškas, reformatoriškas. Jau ta aukščiau paminėta nusikaltėlių paskirstymo schema duoda Listui progą principialiai patikrinti įprastąją baudžiamąją teisdarystę, kuri nedaro jokio gilesnio skirtumo tarp atsitiktinių ir būsenos nusikaltėlių ir tarp pataisomųjų ir nepataisomų. Ne tik nusikaltėlį, bet ir bausmę Listas pagal induktyvinį metodą, remdamasis statistikos lentelėmis, yra rūpestingai patikrinęs ir čia pat savo tyrinėjimų išvadas jis išreiškia praktiškais reikalavimais. Trumpalaikės lais-

vės atėmimo bausmės, kurios neįbaugina ir nubaustąjį demoralizuodamos paveikia, turinčios būti pakeistos tinkamesnėmis priemonėmis. Ilgalaikės laisvės atėmimo bausmės prailgintinos dar toliau už įstatymo numatytų ribų visiems tiems, kurie turi giliai įsišaknijusį palinkimą nusikalsti, nes ligšiolinis rėžimas, kaip įrodo recidyvo statistika, jokiu būdu nėra pakankamas.

Visai ypatingas Listo nuopelnas yra tas, kad jis, tirdamas nusikaltimo priežastis, skaitosi ne vien tik su individualiu nusikaltėlio asmenybės faktorium, bet žiūri ir socialinių sąlygų, kuriose turi savo pradžią nusikalstamumas, kaip masinis reiškinys. Ir čia Listo neveda joks tikslo nesiekiąs gryno pažinimo troškimas, bet jis norėtų betarpiškai patarnauti praktikai, gyvenimui. Alkoholizmas, blogos būtų sąlygos didmiesčiuose, plačių gyventojų klodų ekonominis skurdas yra tie socialiniai fenomenai, su kuriais, anot Listo, turi kovoti tas, kas nori žymiai sumažinti nusikaltimų skaičių. Tiesa, kokia turėtų būti ta visa pakeičianti socialinė reforma, jei norime blogybę išrauti iš pat šaknų — čia Listas pats nėra beveik nieko aiškiau nurodęs. Gyvenamasis laikas pastatė čia tokias ribas, kurių net ta į priekį besiveržianti dvasia nepajėgė peržengti.

Listo darbas atnešė gausių vaisių. Daugelis jo iškeltųjų reikalavimų laikui bėgant buvo įvykdyta. Leiskite man nurodyti kai kuriuos punktus. Buvo pakeltas laisvės atėmimo bausmės minimumas. Piniginei baudai buvo sudarytas toks mokėjimo būdas, kuris padarė galima tą baudą skirti ir nepasiturintiems, vietoje trumpos laisvės atėmimo bausmės. Buvo įvestas sąlyginis nuteisimas, tad atsitiktiniams nusikaltėliams galima išvengti kontakto su kalėjimu. Buvo organizuotas progresyvus bausmės vykdymas, kurio tikslas padaryti auklėjančios įtakos nusikaltėliui. Ligšiolinė jaunųjų nusikaltėlių baudžiamoji teisė buvo panaikinta ir pakeista kitokia, kurioje esminė vieta paskirta pedagoginiams momentams. Įpratusiems nusikaltėliams buvo dekretuota priemonių, kurios įvykdo efektyvią visuomenės apsaugą. Daugumo šių naujybių Listas nesusilaukė gyvas. Bet vistik jos yra jo veikalas ta prasme, kad jų pradžia išvestina iš įtakos tos mokyklos, kurią jis buvo įsteigęs.

Listas tapo savo mokyklos vadu, be to organizatoriaus talento, kuriuo pasižymėjo, ypač dėka jo temperamento, jo nepailstamos veržimosi jėgos, jo tvirto tikėjimo protu ir žinojimu,

kaip aukščiausia žmogaus galia, dėka jo gražaus didelio tikėjimo žmonijos pažanga. Jis buvo, gal būt, jei norite, truputį atavistiškos prigimties, daugiau to siècle des lumières negu XIX amžiaus žmogus. Bet jis jokiu būdu nebuvo antikvariškas. Toks žmogus, kaip jis, yra brangi dovana kiekvienam laikotarpiui, toks žmogus, kaip jis, neatgyvena veikiai, jis ir šiandien dar rodo į ateitį.

Daugelis jauniausios kartos kriminalistų tariasi nieko nebegalį pasimokyti iš Listo; jis priklausąs, sako jie, atgyventai epochai, kuri buvo paženklinta liberalizmo, individualizmo ir natūralizmo ženklu. Jaunimas yra greitas su žodžiais, tik kad tie žodžiai dažnai būna tokie negilūs.

Vokiečių baudžiamosios teisės mokslas, iš tikrųjų, yra turėjęs savo liberalistinę epochą; jos žymiausias atstovas buvo Anselm v. Feuerbach. Feuerbacho individo laisvės gerbimas ėjo taip toli, kad jis valstybės baudžiamąją teisę apribojo pirmiausia tuo, kad ji turinti norinčiam padaryti nusikaltimą individui, tuo atveju, jei jis savo sumanymą vykdytų, tik nurodyti į bausmės kentėjimo perspektyvą. Grynas bausmės grasymas, galvojo jis, dar nėra joks neleistinas įsikišimas į individo laisvę, nes juk tas, kuriam grasoma bausme, pats sprendžia, darydamas ar nedarydamas nusikaltimą, ar jis nori ar nenori, kad bausmė būtų vykdoma. Jei jis padaro nusikaltimą, nežiūrėdamas valstybės grasomos bausmės, tai jis nebegalįs skųstis nepateisinamu kėsinimusi į jo laisvę, kai valstybė ima vykdyti savo grasymą, nenorėdama susilaukti priekaišto, esą skelbusi tuščius žodžius. Listas buvo labai toli nuo tokio perdėtai skrupulingo atsižvelgimo į individo laisvę. Jei jis pasisakė už principą: nėra bausmės be anksčiau išleisto baudžiamojo įstatymo, ir išreiškė formulę, kad baudžiamasis istatymas esąs nusikaltėlio Magna Charta, tai pagrindas tam buvo, jo noras, kad ten, kur valstybės įsikišimas paliečia visą atskiro individo egzistenciją, kaip kad yra baudžiamosios teisės srityje, nebūtų vietos bet kurios nuožiūros sauvalei. Bet pats Listas turėjo, norėdamas pravesti savo apsaugos ir pataisymo politiką, palikti bausmės skyrimo organams, įstatymo ribose, labai plačią diskrecinę galią; jis niekur nėra susilaikęs nuo tos konsekvencijos dėl liberalistinių abejojimų. O kai dėl dėsnio: nulla poena sine praevia lege poenali, tai jis buvo pripažintas baudžiamosios teisdarystės pa-

grindu net socialistinėje Rusijoje, kurios, kiek aš žinau, dar niekas nėra pavadinęs liberalistine.

Individualizmo priekaištą Listas dalinai užsitraukė tuo, kad jis nieko nenorėjo žinoti apie atpildančiąją bausmę. Prikišama, kad jis esą pasisakęs už valstybės autoriteto susilpninimą nusikaltusio individo naudai, nes esą kaip tik atpildančioje bausmėje valstybės dominavimas viršum atskirų individų randa tobuliausią išraišką. Bet Listas nenorėjo išbraukti iš baudžiamosios teisės atpildo tam, kad valstybė švelnesne forma reaguotų į nusikaltimą. Jis žinojo, kad jo priešai kaltina jį nusikaltėlio užjautimo silpnybe, ir todėl jis su tokiu akcentavimu reikalavo internavimo chroniškiems nusikaltėliams, kad kartais galėdavo net susidaryti įspūdis, esą jis esąs tiesiog drakoniškos, nežmoniškos baudžiamosios politikos šalininkas. Baudžiamosios teisės politika tokia, kokią ją Listas vaizdavo, palyginus su sena atpildančia baudžiamąja teise, turėjo ne silpninti valstybės autoritetą, bet stiprinti. Tiesa, autoritetą galima labai nevienodai suprasti. Su vulgarine pažiūra, kad gyvo sutvėrimo autoritetas esą tuo didesnis, kuo jis įstengia baisesnį kerštą savo priešams vykdyti, Listas nėra sutikęs. Jis skiria autoritetą, kuris jam atrodo įgytinas su dorovinės galios pagalba, nuo baimės įvarymo, kuris galįs būti pasiektas pavartojus fizinę jėgą. Jis manė, kad baudžianti valstybė tada įgys didžiausią autoritetą, kai nesiduos vadovaujama primityvių keršto instinktų, o sąmoningai pasistatys sau dorovinį tikslą ir to tikslo sieks su nepajudinamu tvirtumu.

Listas mėginama apšaukti individualistu dar dėl to, kad jis dėl savo šališkumo individo naudai esą nuėmęs kaltės naštą nuo individo ir perkrovęs ją visuomenei. Čia dalykas liečia sunkesnį punktą, ir aš turiu kiek toliau nukrypti. Listas buvo įsitikinęs deterministas. Nusikaltimas rodėsi jam produktas psichinių nusikaltėlio savumų, ypač jo paveldėtos prigimties, ir aplinkos (milieu), kurioje jis gyveno ir veikė. Ir toji aplinka Listui turėjo dar svarbesnį vaidmenį negu prigimtis, nes prigimties elementų užuomazgos savo žaru giliai paveiktos ir išplėtotos tos aplinkos, iš kurios nusikaltėlis yra kilęs. Listo determinizmas ir pasisakymas aplinkos teorijos naudai buvo, matyti, ta priežastis, dėl kurios jo priešai kaltino jį ne tik liberalizmu ir individualizmu, bet taip pat dar ir natūralizmu.

Į ginčą dėl žmogaus laisvės ar nelaisvės aš jokiu būdu negaliu čia šia proga įstoti. Aš tegaliu šioje mano paskaitos stadijoje, kurioje jaučiuosi galįs tinkamu būdu atkreipti savo klausytojų dėmesį į tą klausimą, paskirti jam tik keletą minučių. Valios laisvės problema, Davido Hume'o žodžiais, esanti sunkiausia visos filosofijos problema. Kadangi toji problema tokia sunki, tai kriminalistai stengėsi rasti įrodymų, jog bausmės institutas visai nesąs paliečiamas vis vien kokio atsakymo į tą valios laisvės klausimą. Yra net atskira baudžiamosios teisės mokykla, kuri vyriausiu uždaviniu pasistatė konkrečiai parodyti, kad atpildo idėja vienodai gerai galinti būti suderinta tiek su determinizmu, tiek su indeterminizmu. Listas dėl to dalyko buvo kitokios pažiūros. Jis naudojosi savo determinizmu, kuris jam atrodė galįs būti moksliškai pagrįstas, kad polemizuotų prieš atpildančią bausmę. Atpildas, kai valia nėra laisva, esąs, manė jis, ne tik širdies nuodėmė, bet ir galvos aptemimas. Čia Listas buvo teisus. Su dorovinio pasipiktinimo patosu pakilti prieš būtybę, ir teisingumo vardan vykdyti atpildą už tokį darbą, kurį su neišvengiamu būtinumu turėjo padaryti, iš tikrųjų yra skaudi nesąmonė. Bet kitu atžvilgiu, ir tai dvejopu atžvilgiu, aš turiu šiame mūsų dabar žiūrimame ginče pasisakyti prieš Listą. Viena, man atrodo, kad indeterminizmas turi geresnį pagrindą negu determinizmas, ir antra, aš tikiu, kad jei jau laikytis deterministinio požiūrio, tai reikia laikytis ir fatalistinės pasauližvalgos, o Listas buvo kaip tik tikras jos priešingumas. Nuoseklus deterministas turėtų ne tik atsisakyti nuo atpildančios bausmės, nes negali nusikaltėlio padaryti moraline prasme atsakomingo už savo darbą, bet jis neturi taip pat tos nusikaltimo kaltės krauti visuomenei ir apeliuoti į jos dorovinį atsakingumo jausmą, kad paskatintų ją daryti reformų, kurios atimtų nusikaltimui kaip socialiniam reiškiniui dirvą. Pakaks tiek dėl tų klausimų, dėl kurių, gal būt, niekados nebus vienos nuomonės. Mums gi čia visų pirma įdomu Listo nusistatymas atsakomingumo problemos atžvilgiu, vis vien, ar tas nusistatymas yra suderinamas su jo determinizmu, ar ne.

Negali būti jokios abejonės, kad Listas ne tik pats turėjo labai jautrią atsakomybės nuovoką, bet jis labai rimtai stengėsi ir kitiems sužadinti atsakomingumo jausmą. Tiesa, Listas pirmoje eilėje galvojo ne apie atsakomingumą praeities atžvilgiu,

taip pat jis tą kalbą apie žmogaus atsakingumą dėl savo paties likimo kreipia ne į nusikaltėlį. Nusikaltimo akivaizdoje jis kreipiasi į visuomenę, į mus visus, kad mums parodytų, jog nusikaltimas yra lydimas reiškinys visuomeninių santykių, dėl kurių mes esame atsakingi tiek, kiek turime galimumo tas sąlygas pakeisti. Žinia, mes turime bausti, kad apsaugotume visuomenę, bet mes neturime vaizduotis, kad tas žygis, kur mes skirdami bausmę darome nusikaltėlį atsakingą už jo darbą, esąs ypatingos dorovinės vertės. Priešingai mes turime aiškiai žinoti, kad kovoje su nusikaltimais baudžiamoji teisdarystė nėr kas kita, kaip tik viena reakcijos dalis, kad lemiamasis mūšis turi būti vedamas su sunkiąja artilerija plačių socialinių reformų ir kad tokios reformos tik tada duodasi įvykdomos, kai mes visi, nujausdami mūsų socialinę atsakomybę, sutinkame daryti aukų ir dirbame vieningai. Gi jei tokia yra Listo baudžiamosios teisės doktrinos prasmė, tai ar nereikia pridurti, kad joje yra pradėtas perėjimas iš individualistinės į kolektyvistinę etiką, ir ar neturėjau tada tiesos sakydamas, kad Listo mokslas vis dar tebeturi aktualios reikšmės.

Vienas dalykas gali mus bent kiek paguosti skurde ir sumišime to laiko, kurį mes gyvename, tai tos skaitlingos žymės, kurios sako, kad žmonija vis aiškiau pradeda įsitikinti jai tenkančia prievole: būtinumu savo istorinę padėtį ne tik paprastai imtis tokią, kokią randa, bet ją sąmoningu bendru darbu pati sau kurti. Daugelį sunkiausių socialinių blogybių žmonės iki pat dabarties laikė lyg kokia likimo našta, nuo kurios nesama jokio sėkmingo išsigelbėjimo, pvz., nusikalstamumą kaip masinį reiškinį, karą, ekonominį ir kultūrinį plačiųjų tautos klodų skurdą. Pas Homerą kartą Dzeusas skundžiasi tuo, kad žmonės kaltina dievus dėl blogybių, kurios juos ištinka, nors žmonės patys savo kalte padidina skausmus didesniu mastu, negu likimo buvo skirta: ex hemon gar ir t. t. Lyg atsakymas į tą Dzeuso kalbą skamba Goethės žodžiai, kreipiami dangaus gėrybių adresu:

Ihr stosst ins Leben ihn hinein,
Ihr lasst den Armen schuldig werden,
Dann übergebt Ihr ihn der Pein,
Denn alle Schuld rächt sich auf Erden.

Bet kaip, jei tas, kas atskiram žmogui yra neišvengiamas likimas, tas visai žmonių visumai, kai ji pagaliau susikonstruo-

ja kaip galįs veikti subjektas, pasidarytų priklausomu nuo to subjekto valios dalyku, kaip būtų, jei žmonės įgytų sąmoningą kolektyvinės atsakomybės jausmą ir taip organizuotų individų tarpusavio santykius, kad niekas šiame gyvenime, kuriam yra gimęs, neturėtų būtinai patirti kaltę, kančią ir kerštą. Kokia didinga žmonijos ateities perspektyva stoja prieš mūsų akis. Aš manau, kad tai nėra perdėtas optimizmas, jei mūsų laikų didžiulius kolektyvistinius sąjūdžius aiškintume ta prasme, kad jie yra pradžia perėjimo į tokią istorinės raidos stadiją, kurioje žmonės bus supratę savo solidarumą ir sugebės padaryti tai, ko jie niekados dar iki šiol nebuvo padarę, būtent, jausdami savo bendruomenišką atsakomybę, sąmoningai sutvarkys savo visuomenišką gyvenimą pagal proto reikalavimus. Kiekviena pradžia paprastai būna sunki ir varginga. Šiandien, daugiau nei kada nors, mes esame reikalingi ir ieškome stipraus, žinančio savo tikslą, etiškai inspiruoto bendruomeniško veikimo, o tai, ką mes esame iki šiol pasiekę mūsų kolektyvistiniuose siekimuose, yra dažnai ne kas kita, kaip tik neaiškus jausmų bendrumas ir primityvi masės akcija, kurios dalyviams trūksta bet kokios asmeniškos atsakomybės sąmoningumo. Bet šalia tokių chaotiškų reiškinių mes randame juk ir stiprius pradus aukštesnės rūšies kolektyvinės laikysenos, kurios taip būtinai reikia. Tokiai bendruomenės padėčiai esant, siektinas tikslas atrodo ne tiek nusikalstamumo sumažinimas iki minimumo; tebūnie rūpinamasi visų pirma organizacijomis, kurios pašalintų iš pasaulio karus ir padarytų galą ekonominiam skurdui. Galutinėje išvadoje visa tai yra susiję į vieną. Franz v. Liszt tiems saitams turėjo tiek supratimo, kiek tik apskritai jo laikų baudžiamosios teisės specialistas galėjo turėti, tiek supratimo, kad mes vis dar galime iš jo pasimokyti, ir neatrodo, kad nelaiku mes šiandien jį čia prisiminėme.

J. Bražinskas.

Trūkumai įstatymo apie palengvinimus kaliniams.

Paskelbtojo 1919 m. įstatymo apie palengvinimus kaliniams 7 § sako: „kiekvienam kaliniui, kuris atlikdamas bausmę, teismo jam paskirtą, dėl darbštumo ir gero elgimosi kalėjimo bus pripažintas besitaisančiu piliečiu, bausmė trumpinama visu jos trečdaliu su sąlyga, kad nuteistasis ir išleidus jį iš kalėjimo, gerai elgsis“.

Iš pacituoto straipsnio turinio išeina, kad bausmei trečdaliu sutrumpinti įstatymas reikalauja dviejų sąlygų: a) kad kalinys, atlikdamas bausmę būtų darbštus ir kad b) gerai elgtųsi. Apie šias sąlygas sprendžia kalėjimas, ir tik jos, o ne kas kita, sudaro pagrindą pripažinti kalinį besitaisančiu piliečiu.

§ 7 nuostatai išdėstyti imperatyvine forma ir liečia visus kalinius, neatsižvelgiant nei į nusikaltimo rūšį ir pobūdį, nei į skirtosios bausmės didumą, vis vien, ar tai būtų žiaurus žmogžudys, plėšikas, nepataisomas recidivistas, ar toks kalinys, kuriam buvo iš viso tepaskirta dvi savaitės paprastojo kalėjimo, jei tik jis, atlikdamas bausmę, buvo darbštus, gero elgesio ir dėl to kalėjimo pripažintas besitaisančiu piliečiu.

Įstatymai apie palengvinimus kaliniams, be bausmės trečdalio sutrumpinimo, numato ir kitas lengvatas: ligoniai — sveikatai pataisyti ir sveikieji — šeimos reikalams arba ūkio darbams paleidžiami trims mėnesiams atostogų, tačiau šios lengvatos netaikomos nuteistiesiems: už apmąstytą žmogžudystę, plėšimą, grobimą, ne pirmą kartą padarytą vagystę ir už nusikaltimus prieš valstybę, baudžiant sunkiųjų darbų kalėjimu (§§ 1 ir 2).

Kad šie apribojimai liečia ir § 7 nuostatus, tokios išvados negalima daryti, § 7 turi galvoje visus kalinius, t. y. nuteistuosius bausmėmis, ne lengvesnėmis, kaip paprastasis kalėjimas, nes iš vartojamo įstatyme žodžio „kalėjimas“, „kalėjimo“ tenka padaryti išvadą, kad nubaustiesiems pinigine bauda arba areštu, šis § netaikomas.

Pagal § 8 klausimus, kylančius iš šio įstatymo § 7, sprendžia teismas, kurio sprendimu nuteistasis atlieka bausmę.

Kuriuos būtent klausimus sprendžia teismas, įstatymas nutyli. Atrodo, kad teismui telieka išžiūrėti, ar kalinys jau atliko du trečdaliu skirtosios bausmės ir kokią atestaciją suteikia apie jį kalėjimas, t. y. ar kalėjimas pripažįsta kalinį besitaisančiu piliečiu ar ne. Tačiau teismai, neatsižvelgdami į suteikiamas kalėjimo apie atliekantį bausmę kalinį puikiausias atestacijas vis dėlto kalinio prašymą atmeta. Apygardos Teismuose, per ilgą eilę metų yra išdirbta sakramentališka formulė kalinių prašymams atmesti: „nėsant pagrindo pripažinti besitaisančiu piliečiu, kalinio N prašymą atmesti". Kitokių motyvų teismai nenurodo, nes įstatymas to ir nereikalauja. Tikrumoje, teismai, spręsdami kalinių prašymus sutrumpinti bausmę, vadovaujasi visai kitais sumetimais: atsižvelgia į skirtosios bausmės didumą, padaryto nusikalstamojo darbo aplinkybes, jau buvusį teistumą, nusikaltimo rūšį, neigiamus įspūdžius, kurie gali susidaryti paleistojo kalinio gyvenamoje vietoje priešlaikiniu grįžimu ir kt. Beveik niekuomet nesutrumpinama bausmė recidivistams.

Teismai savo teisę spręsti apie kalinio pasitaisymo laispnį išveda iš § 8 nuostatų. Tokiems teismų samprotavimams negalima nepripažinti logiškumo ir konsekventiškumo, nes, jei apie kalinio pasitaisymą sprendžia tik kalėjimas, tai teismui prie kalėjimo atestacijos beliktų tik „pridėti antspaudą", t. y. kalinį paleisti, tačiau, tokioms sąlygoms esant, visas § 8 turinys būtų nereikalingas. Teisėtai ar neteisėtai teismai savinasi sau teisę spręsti apie kalinio pasitaisymą, sunku pasakyti. Aš būčiau linkęs manyti, kad neteisėtai, nes tokią teisę ir pareigą, kaip matyti iš § 7 teksto, įstatymas suteikia ne teismui, bet kalėjimui. Šiaip ar taip, bet tarp § 7 ir § 8 nuostatų susidaro kolizija, kurios pasekmės atsiliepia nuteistiesiems neigiamai, o čia tą aš ir norėjau konstatuoti. Gal šiek tiek neaiškumo į šį klausimą įneša ir ta aplinkybė, kad teismai dažniausiai naudojasi K. Jablonskio Baudžiamojo Statuto neoficialiniu leidimu, kurio priedėlyje patalpintas ir Įstatymas apie palengvinimus kaliniams, o šio įstatymo § 7 tekste vietoj žodžio „kalėjimo" išspausdinta „kalėjime", kas neatitinka originalą (žiūr. Laik. Vyr. Žinių 8 N) ir pakeičia to § prasmę.

Neaiškumų sukelia ir to paties § 7 paskutiniai žodžiai: „su sąlyga, kad nuteistasis ir išleidus iš kalėjimo gerai elgsis". Kokios elgsenos iš išleistojo reikalaujama, nei pats įstatymas, nei

instrukcija jam vykdyti neņurodo; taip pat nenurodo, kurios sankcijos taikomos, jei išleistasis elgsis „negerai", tik § 9 jau sako, kad išleistasis neturi padaryti naujo nusikalstamojo darbo, už kurį pateks kalėjiman ir už tai grasina grąžinti į kalėjimą atlikti sutrumpintosios bausmės dalį. Kuria prasme pavartotas čia terminas „kalėjimas", galima suvokti, tik sugretinus § 9 ir § 10 nuostatus ir padaryti išvadą, kad sutrumpintosios bausmės dalį reikia atlikti tuomet, jei už naujai padarytą nusikalstamąjį darbą atleistasis bus nubaustas nemažiau, kaip paprastuoju kalėjimu; tačiau, ar ši išvada teisinga, tenka paabejoti, nes pagal mūsų įstatymų terminologiją visi kalinamieji būstai turi bendrą „namų suimtiesiems" pavadinimą, o pagal Laik. įst. apie namus suimtiesiems § 6 p. b sunkiųjų darbų kalėjime, tam tikrame skyriuje leidžiama atlikti ir ilgesnę arešto bausmę.

Konstatavę įstatymo apie palengvinimus kaliniams neaiškumus, teoretiko požiūriu gal ir labai nedidelius, turime pripažinti, kad praktikoje jie atrodo kur kas žymesni, nes: a) aiškiai neatskiria kalėjimo ir teismo kompetencijos klausime, kam priklauso teisė daryti galutinį sprendimą apie kalinio pasitaisymą atliekant bausmę; b) slopina kalinių pastangas būti darbščiais ir gerai elgtis; c) mažina kalėjimo administracijos autoritetą auklėjimo klausimuose, ir d) aiškiai neaptaria, kada turi būti įvykdyta sutrumpintoji bausmė.

Norėdami išaiškinti, kuria kryptimi turėtų eiti įstatymdavystė bausmių vykdymo srityje, kurių tikslų siekia jau veikiantieji įstatymai, turėsime išžiūrėti bausmės tikslą ir jos vykdymo būdus, susijusius su lygtiniu bausmės sutrumpinimu.

Bausmių vykdymo įstatymas pas mus lig šiol neišleistas. Tiesa, formaliai veikia „Ustav o soderžaščichsia pod stražei", bet kadangi jis pritaikytas jau neveikiančiam Bausmių Stat. (Uloženije o nakazanijach), tai jo dėsniai mūsų sąlygoms netinka. Bausmių vykdymą tvarko Teisingumo Ministerio aplinkraštis, paskelbtas 1932 m. (Vyr. Žin. 396 N). Tame aplinkraštyje nurodyta, kaip reikia skirstyti kalinius pagal bausmę ir elgseną, kurios lengvatos teiktinos stropiems ir geros elgsenos kaliniams ir kurių pasekmių turi gera elgsena, pristatant kalinių prašymus sutrumpinti bausmės trečdalį arba dovanoti bausmę. Kalinių stropumui bei elgsenai įvertinti prie visų kalėjimų ir didesnių arešto namų veikia kalinių tarybos, suside-

dančios iš kalėjimo viršininko, skyriaus vedėjo, darbų vedėjo, dvasininko, gydytojo ir mokytojo. Kalinių stropumą, darbštumą ir elgesį stebi kalėjimo taryba, ji jį vertina, ir tat jai, o ne kam kitam ir pavesta. Tenka pastebėti, kad šį darbą tarybos atlieka gana kruopščiai ir atidžiai stebi kalinių būdą, palinkimus, darbštumą ir kitas savybes; užklausia vietos savivaldybes apie kalinio socialinę būklę, palinkimus, šeimos padėtį, tėvų, brolių ir seserų sveikatingumą ir apylinkės gyventojų nuomonę apie kalinio būdą (ankietoje 31 klaus.). Pasiremdama savo stebėjimais ir surinktomis žiniomis, taryba ir nutaria, ar kalinys vertas bausmės sutrumpinimo ir ar jis ateityje nenusikals. Jei tarybos sudėtį papildysim dar atstovais kalinių globos draugijos, — kuri dabar persitvarko ir iš labdaringos organizacijos žada pavirsti patronatu ir organizacija kovai su nusikaltimais, o gal dar ir Prokuratūros atstovu, tai tokia įstaiga visiškai galima būtų pasitikėti ir remtis jos nuomonėmis. Dalyvavimas kalinių globos draugijos atstovų pageidaujamas dar ir dėl to, kad kalinių elgesio įvertinimas nebūtų perdaug subjektyvus iš kalėjimo administracijos pusės, ypač mažesniuose kalėjimuose, kur, esant nedideliam tarnautojų skaičiui, kaliniai nenupelnytai gali įsigyti nuolat su jais bendraujančių kalėjimo prižiūrėtojų simpatiją arba antipatiją.

Kad išspręstume klausimą, ar visiems kaliniams, neatsižvelgiant į nusikaltimo rūšį ir skirtosios bausmės didumą, reikia taikyti lygtinio bausmės sutrumpinimo įstatymą, išžiūrėsime kitų kraštų ir artimiausių mūsų kaimynų veikiančius šioje srityje įstatymus.

Rusijoje, 1909 m. birželio mėn. 22 d. paskelbtu įstatymu, nuteistiems paprastuoju ir grasos kalėjimu galima buvo sutrumpinti vienu ketvirtadaliu bausmę, jei nuteistasis nuo sprendimo vykdymo pradžios išbuvo namuose suimtiesiems nemažiau kaip šešis mėnesius ir jei atlikdamas bausmę savo elgesiu įrodė, kad paleistas dorai gyvens. Lengvatos netaikomos: 1) nuteistiems už arkliavagystes ir 2) tiems, kurie po bausmės atlikimo turi būti ištremti. Lengvatos suteikimo klausimą sprendžia tam tikra komisija, kurios nutarimą tvirtina vietos Apygardos Teismas.

Italų Baudž. St. lygtiniam bausmės sutrumpinimui nenumato išimčių nei pagal bausmių didumą, nei pagal nusikaltimų rūšis, tiktai nustato įvairius bausmės atlikimo laikotarpius ir,

be to, nuteistiesiems, kurie pajunkę nusikalstamai elgtis, stato sąlygas, kad nuteistasis, atlikdamas bausmę, išmoktų kurio amato arba įrodytų rimtą palinkimą dirbti.

Vokietijos Baudž. St. (23—26 str.), nuteistiesiems ilgesne drausmės kalėjimo arba kalėjimo bausme, jei tos bausmės trys ketvirtadaliai, bet nemažiau kaip vieneri metai, jau atlikti, likusioji bausmės dalis, nuteistajam sutinkant, gali būti atleista. Bausmės atleidimo klausimą sprendžia teismas, jei nuteistasis, atlikdamas bausmę, gerai elgėsi ir jei tatai paliudija kalėjimo administracija.

Lenkijos Baudž. St. (65—68 str.) nustato, kad nuteistiesiems laisvės atėmimu, bausmė gali būti lygtinai sutrumpinta vienu trečdaliu, jei tos bausmės atlikta ne mažiau kaip aštuoni mėnesiai, o nuteistiems ligi gyvos galvos — 15 metų, jei nuteistojo elgesys, atliekant bausmę, ir jo asmeninės savybės leidžia manyti, kad daugiau nenusikals. Lygtinis bausmės sutrumpinimas netaikomas nuteistiesiems, kuriems po bausmės atlikimo taikomos apsaugos priemonės, t. y. jei nusikaltimas padarytas pamišėlio, kurį reikia atiduoti į gydyklą, jei nusikaltimas padarytas dėl dykinėjimo, ir nuteistąjį po bausmės atlikimo nutarta patalpinti į darbo namus, ir recidivistams, jei teismas, pripažindamas juos pavojingus visuomenei, nutaria patalpinti į pataisos namus. Jei nuteistasis sutrumpintosios bausmės laikotarpyje, bet nemažiau kaip per metus laiko, o jei buvo nuteistas ligi gyvos galvos, tai per penkerius metus po paleidimo padarys naują nusikalstamąjį darbą, vienodą arba tolygų, už kurį jau buvo teistas, tai lygtinis bausmės atleidimas atšaukiamas. Atšaukimas gali būti padarytas ir tada, kada paleistasis nevykdo lygtinio sutrumpinimo sąlygų. Neatšaukta per tris mėnesius po pasibaigimo bandomojo laiko bausmė laikoma įvykdyta.

Estijos Baudž. St. (33—38 str.), pradėjusiu veikti 1935 m. vasario mėn 1 d., lygtinai atleidžiami nuo atlikimo bausmės nuteistieji: ligi gyvos galvos, atlikę bent dešimtį metų, o mažesnėmis bausmėmis, bent pusę skirtosios bausmės. Atsargos iškalėtas laikas įskaitomas į bausmę. Lygtinis bausmės sutrumpinimas taikomas tiems kaliniams, kurie atlikdami bausmę įrodė savo elgesiu, kad daugiau nenusikals. Bandomasis laikas nustatomas neilgesnis, kaip sutrumpintosios bausmės laikas, o nuteistiesiems ligi gyvos galvos — aštuoneri metai. Jei

lygtinai atleistasis bandomuoju laiku padarys naują nusikalstamąjį darbą, už kurį bus nuteistas bandomuoju laiku arba dvejiems metams tam laikui pasibaigus sankiųjų darbų kalėjimu arba paprastuoju kalėjimu, tai vykdoma ir sutrumpintoji bausmės dalis pagal sudėties taisykles. Jei baudžiamas tik areštu, teismas gali įsakyti įvykdyti ir atleistąją bausmės dalį pagal sudėties taisykles.

Latvijos Baudž. Statutas (20 str.) nustato, kad nuteistieji sunkiųjų arba grasos ir paprastuoju kalėjimu, gali būti lygtinai atleisti nuo tolimesnio bausmės atlikimo, jei jų elgesys buvo tinkamas ir jei tikimasi, jog jie ir toliau gerai elgsis; nuteistieji ligi gyvos galvos, jei iškalėjo 15 metų, nuteistieji ligi laiko — jei iškalėjo du trečdaliu ir atliko skirtosios bausmės grasos kalėjime nemažiau kaip vienus metus ir paprastajame kalėjime — šešis mėnesius, neįskaitant to laiko, kurį sėdėjo ligi teismo.

Iš aukščiau nurodytų įstatymų matome, kad tiktai jau neveikiantis Rusijos 1909 m. birželio mėn. 22 d. įstatymas ir Lenkijos 1932 m. Baudžiamasis Statutas daro išimtis, kai kurioms kalinių kategorijoms taikant lygtinio dalies bausmės sutrumpinimo įstatymus. Mūsų įstatymas apie palengvinimus kaliniams irgi nedaro išimčių, tačiau, nėsant jame aiškiai pabrėžtos šios minties, teismų praktika, kiek tai liečia bent recidivistus, paverčia jį negyva raide.

Ar yra pagrindo netrumpinti bausmę tiems recidivistams, kuriuos kalėjimo taryba atestuoja kaip tiek pasitaisiusius, jog jų elgesys duoda vilties manyti, kad jie ateityje nenusikals. Atrodo, kad pagrindo nėra ir štai dėl ko: a) jau aukščiau minėta, kad kalėjimo taryba turi pakankamai progos ir priemonių tirti kalinio būdo savybėms, ir jos pripažinimas kalinio pasitaisiusiu turėtų būti laikomas lemiančiu; b) paleistojo likimu turėtų susidomėti kalinių globos draugija, parūpindama prieglaudą ar darbą; c) jei paleistasis vėl nusikals, tai jis vis vien turi atlikti atleistosios bausmės dalį. Jei po šių bandymų paleistasis padarytų tolygų nusikalstamąjį darbą, už kurį jau ne pirmą kartą buvo baustas, tai teismas, išradęs jį nepataisomą ir pavojingą visuomenei, turėtų nutarti atiduoti po bausmės atlikimo neribotam laikui, bet netrumpesniam kaip penkeri metai, į darbo įstaigą (Lietuvoje nesant įsteigtų darbo namų, Baudž. St. 32 str. nevykdomas).

Įstatymo apie palengvinimus kaliniams reikšmė žymiai sumažėjo, išleidus Lygtinio nuteisimo įstatymą, kadangi abu šie įstatymai siekia vienodo tikslo, t. y. bausmės sutrumpinimo arba ir visiško jos nevykdymo, jei yra pagrindo laukti, kad nuteistasis ateityje dorai gyvens. Lygtinio nuteisimo įstatymas leidžia teismui lygtinai atleisti piniginę baudą, areštą, atidavimą į drausmės auklėjamąją įstaigą ir paprastąjį kalėjimą, vadinasi, nurodo mažesnius nusikalstamuosius darbus, todėl įstatymas apie palengvinimus kaliniams turėtų apimti tik tuos nusikalstamuosius darbus, kurių neliečia lygtinio nuteisimo įstatymas, arba, konkrečiai kalbant, tik tuos nuteistuosius, kuraie nubausti nemažiau kaip vienerių metų kalėjimo bausme.

Daliai bausmės sutrumpinti dabar kalinys turi paduoti prašymą. Atrodo, kad šitokia tvarka ne visai tiksli: pati kalėjimo taryba turėtų patiekti savo nutarimą teismui, o iš kalinio tik paimti pasižadėjimą, kad jis sutinka vykdyti nustatytas bandomuoju laiku suvaržymo sąlygas.

Labai neigiamą įtaką kalinių stropumui ir auklėjimui daro atmetimas prašymų sutrumpinti bausmę, jei juos kalėjimo taryba gerai atestuoja ir pripažįsta pakankamai pasitaisiusius ir galinčius grįžti į visuomenę be pavojaus, kad jie būdami laisvi vėl nusikals. Ligi prašymą išsprendžiant, kaliniai (žinoma, ne visi) stengiasi būti klusnūs kalėjimo administracijai, be ginčų pasiduoda nustatytam režimui, uoliai mokosi bet kurio amato ir darbštumu stengiasi įrodyti pasitaisymą. Visai kas kita būna, kada teismas neįvertina kalinio pastangų; tada kalinys nustoja vilties susilaukti bausmės sutrumpinimo, pasiduoda įtakai kitų nedrausmingų kalinių ir kalėjimo nustatytą tvarką vykdo ne geru noru, bet tik bijodamas nubaudimo drausmės tvarka, o tat jau apsunkina kalinių tvarkymą ir jų auklėjimą.

Darant išvadas iš to, kas aukščiau pasakyta, lygtinio bausmės sutrumpinimo įstatymo pagrindan turėtų būti dedami šie dėsniai:

1. Bausmė trumpinama tik nuteistiesiems nemažiau kaip vieneriais metais kalėjimo, jei jie, atlikdami bausmę, dėl savo darbštumo, gero elgesio ir kitų savybių, kalėjimo tarybos bus pripažinti, kad daugiau nenusikals.

2. Nuteistasis turi atlikti du trečdaliu skirtosios bausmės, bet nemažiau kaip aštuonis mėnesius, o jei nuteistas kalėti ligi

gyvos galvos — dvylika metų. Iškalėtas ligi teismo laikas ir dovanotos bausmės dalis neįskaitoma.

3. Kalėjimo taryba savo nutarimą su nuteistojo sutikimu patiekia tam teismui, kurio sprendimas vykdomas.

4. Teismas daro nutarimą nuteistąjį paleisti, jei jis jau iškalėjęs nurodytą § 2 laiką, ir nustato bandomąjį laiką, suvaržymus dėl gyvenamos vietos ir gyvenimo būdo, arba uždeda globą.

5. Bandomasis laikas skiriamas netrumpesnis, kaip sutrumpintosios bausmės laikas, o jei paleistasis buvo nubaustas kalėti ligi gyvos galvos — šešeri metai.

6. Jei paleistasis bandomuoju laiku, arba dvejiems metams jam pasibaigus, bus nubaustas nelengvesne, kaip paprastasis kalėjimas bausme, tai lygtinis bausmės sutrumpinimas atšaukiamas.

7. Lygtinis bausmės sutrumpinimas gali būti atšauktas, jei paleistasis tyčia nevykdo bandomajam laikui nustatytų suvaržymo sąlygų.

8. Jei lygtinis bausmės sutrumpinimas neatšauktas, bausmė laikoma įvykdyta.

———/———

V. Fridšteinas.

Locus regit actus (Civ. Teis. įst. 707 str.*).

5.

Jau Prūsijos Landrecht (1794 m.) pripažino, kad taisyklė locus regit actus liečia tik sutarčių ir aktų *formą*.

Veikiantieji Vokietijoj (ir Klaipėdoj) įstatymai nustato, kad juridinių santorių *forma* nustatoma tų įstatymų, kurie nusako juridinio santykio esmę santoryje. Tačiau pakanka prisitaikyti sutarčių sudarymo vietos įstatymų (E. G. zum. B. G. B. § 11). Tokiu būdu, taisyklė locus regit actus ne tik neliečia sutarties ar akto *turinio,* bet net jų sudarymo *formos* atžvilgiu ji yra subsidiarinė[15]).

*) Pradžia „Teisės" 34 numery.

[14]) Staudiger. Kom. z. B. G. B. (B. VI. T. 2 S. 164).

Jeigu, pav., vokietis surašė naminį testamentą Holandijoj, kur būtinai reikalaujama, kad testamentas būtų sudarytas pas notarą (Hol. Civ. Kod. 992 §), tai šis testamentas Vokietijoj vis dėlto galioja, nes B. G. B. 2231 §-fu testamentas Vokietijoj gali būt surašytas ir notarui nedalyvaujant[15]).

Bet jeigu prisilaikyta formos, kurią reikalauja sutarties sudarymo vietos įstatymas, tai sutartis bus pripažinta ir kitose šalyse: Pav., dovanojimo aktas turi būti sudarytas Vokietijoj (B. G. B. 518 §) ir Prancūzijoj (Code civ. Art. 931) pas notarą; Šveicarijoj tokio reikalavimo nėra. Todėl sudarytas Šveicarijoj naminis (nenotarinis) dovanojimo aktas galioja Vokietijoj, (E. G. z. B. G. B. 11 §) ir Prancūzijoj (veikiančia ten praktika). Prancūzijoj nėra įstatymų, kurie nustato taisyklės locus regit actus ribas. Bet — sako prof. Veiss[16]) — beveik visas pasaulis aprėžia tos taisyklės veikimą, būtent, taiko ją išoriniai akto formai (presque tout le monde est ajourd' hui d'accord pour limiter à l'élément extrinsèque aux formes extérieure de l'acte l'application de la règle locus regit actum).

Austrijos įstatymai (A. B. G. B. 4 §) reikalauja iš savo piliečių, kad jie, darydami užsieny aktus, prisilaikytų Austrijos įstatymų, jei nori, kad jų santoriai galiotų Austrijoj.

Svetimšalis, darydamas aktą Austrijoj su svetimšaliu, turi vadovautis Austrijos įstatymais tik tada, jei neįrodyta, kad kontragentai turėjo galvoj kitus įstatymus (A. B. G. B. 36 §). Vadinasi, čia taisyklė locus regit actus veikia tik sąlyginiai. Tik svetimšalių tarpusaviai ar su Austrijos piliečiais sudarytų užsienyje aktų bei sutarčių atžvilgiu veikia akto sudarymo vietos įstatymai (A. B. G. B. 37 §).

Italijoj, įvedamojo įstatymo į Codice Civile 9 str., išorinė aktų forma nustatoma pagal jų sudarymo vietos įstatymus.

Bet pakanka prisilaikyti formos, nustatytos savo krašto įstatymų (lex patriae), jei tik ši forma vienoda yra visiems akto dalyviams. Pagal prekybos kodekso (Codice di commercio) 58 str. prekybinių sutarčių forma ir jų dalyvių teislumas bei

---

[15]) Nimeyer. Internat. Privatrecht 1901 S. 109; Nussbaum, Deutsches Intern. Privatrecht 1932 S. 87; Lewald, Deutsches Internationales Privatrecht 1931 S. 63.

[16]) Weiss. Op. cit. p. 396/7.

veiksmumas nustatoma įstatymų ir papročių tos vietos, kur jos sudarytos, o jų padariniai — jų vykdymo vietos įstatymų.

Estijoj ir Latvijoj (ir Lietuvoj Palangos valšč.) sutartys, nesant kito susitarimo, svarstomos pagal vykdymo vietos įstatymus (įvado į civ. įst. XXXV str.)[17].

Bet kaip pasielgti tuo atveju, kai vykdymo vietos įstatymai visai neleidžia tos formos, kurią leido sudarymo vietos įstatymai? Taip, pav., Holandijos, Ispanijos ir Portugalijos įstatymai nustato, kad jų piliečių testamentai, net rašomi užsieny, turi būti sudaryti būtinai pas notarą. Tačiau, jei testamentas bus surašytas naminiu būdu, bet prisilaikant formos, nustatytos B. G. B. 2231 §, tai Vokietijoj jis bus pripažintas galiojančiu. Naujausioji kitų valstybių praktika leidžia sutarties sudarymo vietos formą tik tiek, kiek toji forma nėra uždrausta savo krašto (tėvynės) įstatymo (lex patriae)[18]. Bet ir šis nuostatas ne visų pripažintas.

Tuo tarpu šis klausimas yra itin svarbus, ypač, kiek liečia jungtuvių ir persiskyrimo sudarymo formą.

Vokietijos įstatymai nustato, kad susituokiant Vokietijoj, būtinai reikia prisilaikyti civilinių jungtuvių formos (E. G. zum B. G. B. 13 §). Čia tokiu būdu taisyklė locus regit actus veikia griežtai, nesąlyginiai.

Jeigu vedybos sudarytos užsieny, tai reikalaujama, kad būtų įvykdyta susituokėlių tėvynės įstatymų nustatyta forma.

Prancūzijoj vedybos yra būtinai civilinės (C. c. Art. 165). Užsieny vedybos sudaromos pagal to krašto nustatytą formą. Bet jeigu vienas iš susituokiančiųjų yra Prancūzijos pilietis, tai, be to, reikia būtinai dar apie tai paskelbti Prancūzijoj, kaip tat nustatyta C. c. 63 str. Prancūzijos piliečių vedybos su svetimšaliais užsienyje gali būt sudarytos pasiuntinybėse arba konsulatuose, bet būtinai Prancūzijos forma, t. y. civilinės.

Analoginiai nuostatai yra Holandijos civiliniame kodekse (Art. 138), Italijos įstatymuose (C. C. Art. 100, 1382), Ispanijos 1871 m. birželio 18 d. vedybų įstatyme (Art. 41) ir civ. cod. Art. 1321. Ispanijos įstatymai pripažįsta tiek civilines, tiek ir bažnytines vedybas. Bet ispanas užsieny gali sudaryti civilines

---

17) Šio straipsnio smulki analizė padaryta prof. A. Kaminkos, žurnale „Zakon i Sud“ 1935 m. Nr. 9.

18) Frankenstein, Op. cit. S. 525.

vedybas tik pas Ispanijos konsulą. Sudarytos gi ispano civilinės vedybos, pav., Vokietijos ar Argentinos Standesamte (civilinės metrikacijos įstaigoj) Ispanijoj niekingos.

Šveicarijos 1891 m. birželio mėn. įstatymu (Art. 7 c.), svetimšalių arba Šveicarijos piliečių su svetimšaliais vedybos turi atitikti *abiejų* susituokiančiųjų tėvynės įstatymų nustatytą formą (Z. G. B. Art. 113 ir 118).

Lenkijoj vedybų forma nustatoma pagal susituokiančiųjų tėvynės įstatymus, jeigu tos vedybos sudarytos užsieny. Svetimšalio sudarytoms Lenkijoj vedyboms taikomi tie patys aprėžimai, kurie nustatyti Lenkijos įstatymų Lenkijos piliečiams (1926 m. rugpiūčio 2 d. įstatymas, Dz. Ustaw 1926 m. Nr. 101, Kos. 581, Art. 12—13).

Hagos 1902 m. birželio 12 d. konvencija vedybų įstatymų kolizijoms sureguliuoti, vedybos *formos* atžvilgiu turi būt visur pripažintos tikromis, jei tik jos atitinka įstatymus tos šalies, kur jos sudarytos. Bet tos šalys, kurių įstatymai leidžia tik bažnytines vedybas, gali jų piliečių sudarytas užsienyje civilines vedybas pripažinti niekingomis (Art. 5). Tas pats nustatyta ir dėl svetimšalių vedybų, sudarytų pas jų konsulą ar diplomatinį atstovą (Art. 6). Vedybos, nepripažintos valstybėje, kur jos sudarytos, dėl to, kad neprisilaikyta nustatytos formos, gali kitose valstybėse būti pripažintos tikros, jeigu jų forma atitinka susituokusiųjų tėvynės įstatymų reikalavimus (Art. 8)[19]).

Šią konvenciją pasirašė Vokietija, Austrija, Ispanija, Prancūzija, Italija, Liuksemburgas, Nassau, Holandija, Portugalija, Rumunija, Švedija, Norvegija ir Šveicarija.

Analoginiai nuostatai yra 40 ir 41 str. tarptautinės privatinės teisės kodekso projekto, surašyto 1925 m. Hagos Cour Permanente de Justice Internationale nario ir Havanos Universiteto profesoriaus de Bustamente Y Sirven. Šis kodekso projektas tapo kai kurių Pietų Amerikos valstybių įstatymu.

Vyriausiasis Tribunolas 1933 m. gegužės 18 d. pripažino, kad Lietuvos piliečių sudarytos užsieny civilinės vedybos galioja Lietuvoje, jei tik jos neprieštarauja X. t. 1 d. 37 str. bei veikiančio Suvalkijoj 1836 m. įstatymo 23 str.

---

[19]) Ši konvencija paskelbta, tarp kitko, Reichgesetzblatt, 1904 Nr. 27.

Po to Vyriausiasis Tribunolas nusprendė, kad vedybos, sudarytos užsieny tarp krikščionių ir žydų, apskritai, neturi galios. Tribunolas, matyti, nepastebėjo, kad vedybos tarp liuteronų ir žydų pačių įstatymų pripažintos net ir tuo atveju, jei jos sudarytos Lietuvoje (X t. 1 d. 87 str.).

6.

Iš padarytos apžvalgos matome, kad taisyklė locus regit actus nevisada taikoma. Ji taikoma labiausiai prievolių teisės srityje. Šeimos teisės (vedybos, persiskyrimas, priešvestuvinės sutartys, turtiniai vyro ir žmonos santykiai, pavainikiai, alimentai ir t. t.) ir paveldėjimo teisės srityse jos veikimas yra labai aprėžtas, o nejudomojo turto ir net daiktinės teisės kilnojamam turtui atžvilgiais ji veikia gal tik išimtiniais atsitikimais. Visose teisės srityse su ja konkuruoja lex loci solutionis (vykdymo vietos įstatymas), lex rei sitae (daikto buvimo vietos įstatymas) ir lex fori (teismo priklausomybės, teismingumo, įstatymas).

Su taisykle locus regit actus ypač stipriai konkuruoja vykdymo vietos įstatymo taisyklė (lex loci solutionis), kuri padėta Savygni teorijos pagrindan (System des Heutigen Römischen Rechts, B. VIII S. 204, 205, 210, 226, 246) ir priimta Vokiečių Reichsgerichto praktikos (1908. III. 14 d.; 1920. XII. 18 d.; 1923. VI. 2 d.), nežiūrint to, kad teisinėje literatūroj ši pažiūra labai ginčijama[20]).

Latvijos ir Estijos civiliniai įstatymai (įvado XXXVI str.) alternatyviai leidžia lex loci solutionis taisyklę taikyti net ir sutarčių bei aktų formai. Tas pats principas padėtas pagrindan B. G. B. 269—270 str., kuriais pinigų mokėjimas ir apskritai veiksmai, numatyti sutartyje, atliekami skolininko gyvenamoje vietoj.

Subsidiariniai ši taisyklė (lex loci solutionis) pripažįstama ir Šveicarijoje su tuo tik skirtumu, kad pinigų sumokėjimas atliekamas kreditoriaus gyvenamoje vietoj, daiktai perduodami ten, kur jie buvo sutarties sudarymo metu, visi kiti pasižadėjimai vykdomi skolininko gyvenamoje vietoj (Schweizerisches Obligationenrecht; O. R. 74 §).

---

[20]) Lewald, Op. cit. S. 225; Walker, Op. cit. S. 340—345.

Tokiu būdu, jeigu Klaipėdos pirklys pirko prekes Šveicarijoj, tai klausimas apie tai, kur galima ieškoti iš jo už sutarties nevykdymą ir kuriais įstatymais, pareina nuo to, kas pirmas padarė pasiūlymą — klaipėdietis ar šveicarietis.

7.

Lex loci contractus dar aprėžtas lex fori, civilinio proceso įstatymo tos valstybės, kur eina ginčas dėl sutarties nepildymo padarinių (toks ginčas gali eiti ir ne sutarties vykdymo vietoje; pav., sutartis turėjo būti vykdoma Anglijoj, bet atsakovas gyvena Italijoj). Jau Bartolus rašė: „solemnitus actus pertinet ad jurisdictionem ejus, in cujus territorio agitur (iškilmingas aktas — procesas — priklauso jurisdikcijai tos valstybės, kur tas procesas eina).

Šis principas, kaip jau buvo pasakyta, priimtas ir Senato (1888 m. Nr. 19), kuris nurodė, kad sustatytą Prancūzijoj policijos komisaro protokolą galima sugriauti liūdytojų parodymais, nežiūrint to, kad Prancūzijos įstatymai to neleidžia.

Jog procese veikia tik vietos, o ne užsienių įstatymai, pripažino ir Vokietijos Reichsgerichtas (1893 m. I. 25 d. spr.; Juristische Wochenschrift 1893 S. 135). Tik, kaipo beveik vienintėlė išimtis, Vokietijos įstatymai (Zivilprocessordnung 606 § Abs. IX) stato klausimą dėl svetimšalio persiskyrimo bylos priklausomybės, sąryšy su tuo, ar persiskyrimą leidžia vyro tėvynės (lex patriae) įstatymai.

Šiaip, Vokietijos civilinio proceso įstatymas (Z. P. O. 369 §) pristatytą teismui, užsienio valdžios įstaigų (Behörde) surinktą, įrodymų medžiagą (Beweisaufnahme) pripažįsta tik tiek, kiek tat atitinka Vokietijos proceso nuostatus.

To paties principo laikomasi ir Austrijoj, nors įstatymuose įsakmiai nenurodyta. Vyriausiasis Teismas (Oberster Gerichtshof; O. G. H.) 1911 m. I. 25 d. sprendime štai kaip motyvavo savo praktiką: „Tiek pradžioj, tiek ir tolimesnėje proceso eigoje veikia pagrindinė taisyklė (Grundsatz), kad kiekvienas procesas, kuris eina Austrijos teismo įstaigose, yra vidujinis teisės santykis (inländisches Rechtsverhältniss), o todėl *turi būt svarstomas vidaus proceso formomis* (taisyklėmis) *net ir tuo atveju, kai materialinis teisės santykis* kilo už-

sieny. Vienas iš svarbiausių tos taisyklės padarinių yra tai, *kad visi klausimai dėl įrodymų turi būt apsvarstyti tiktai pagal Austrijos įstatymus net ir tuo atveju, kai įrodytinos faktų aplinkybės* (Tatsachen) *įvyko užsieny* (haben sich im Auslande zugetragen). Taisyklė locus regit actus reikia visuomet taikyti iškilmingoms sutarties sudarymo *formoms* (Solenitätsförmlichkeiten); gi įrodymų formos (Beweisförmlichkeit) svarstomos tiktai pagal lex fori". Remdamasis šiais samprotavimais, Vyriausiasis Teismas leido liūdytojais griauti sudarytą Prancūzijoj notarinį skolos aktą sumai daugiau kaip 5000 frankų, nors tat prieštarauja Cod. civ. 1319 ir 1341 str., kurie leidžia klausti liudytojus tik tada, kai kaltinama tokio akto suklastojimu[21]).

Prancūzijoj iš C. c. 14 ir 15 str. taip pat daroma išvada, kad bylų priklausomybė ir, apskritai, visas civilinis procesas eina tiktai Prancūzijos įstatymais[22]), su tuo nesutinka profesorius Weiss, kuris linkęs yra leisti, tam tikrose ribose taikyti užsienių procesualinius įstatymus. Apskritai, reikia sutikti su nuomone profesoriaus Nolde[23]), kuris šiuo klausimu yra pasisakęs šiaip: „Jeigu dar galima sutikti leisti svetimiems įstatymams nustatyti tam tikroje valstybėje atskirų civilinės apyvartos dalyvių civilines teises, tai jokiu būdu negalima toleruoti, kad valstybės valdžios organai funkcionuotų svetimos teisės nurodymais. Todėl tarptautinėje civiliniai procesualinėje teisėje turi veikti idėja „ordre public" — taisyklė, kad procesualiniai santykiai tvarkomi tiktai vietos teisės".

8.

Kyla klausimas, ar kontragentai gali savo nuožiūra pasirinkti santorio sudarymo vietą, tyčia sudaryti sutartį kitoj vietoj, kurios įstatymai leidžia naudingesnes vienam kontragentui sąlygas, t. y. veikti, taip sakant, in fraudem legis.

Taip, pavyzd., B. G. B. 771 § asmuo, davęs garantiją už kitą, turi teisę nemokėt pagal šitą garantiją, kol kreditorius įrodys, jog jis nukreipė išieškojimą į skolininko turtą, bet iš-

---

21) Walker, op. cit. S. 206; Nussbaum, op. cit. S. 384.

22) Brocher, Nouveau traité de droit internat. privé, p. 291.

23) Očerk častnavo meždunarodnavo prava (priedas prie „Tarptautinė Teisė" Listo, rusų leidinys, 1909 m. 575 pusl.).

ieškoti nepavyko. Tokia pat tvarka yra ir Šveicarijoj (O. R. 495 §). Dar daugiau palengvinimų nustato mūsų įstatymai neterminio garanto naudai (X t. 1 d. 1558 str.). Austrijoj gi pakanka, kad kreditorius tik pareikalautų skolos iš skolininko; negavęs iš jo skolos, jis jau turi teisės reikalauti atlyginimo iš garanto. (A. B. G. B. 1355 §). Tat, ar gali kreditorius sudaryti su garantu laidavimo sutartį, jeigu jie ir skolininkas (visi trys) yra nuolatiniai Klaipėdos gyventojai, ne Klaipėdoj, o Vienoj, kad išvengtų B. G. B. 771 § veikimą ir pasinaudotų Austrijos įstatymo lengvatomis?

Vokiečių mokslininkai (Sawigny, Plank, Gierke, Habicht, v. Bar) tvirtina, kad jei tat įstatymų įsakmiai neuždrausta arba neprieštarauja ordre public nuostatams kontragentai gali sudaryti sutartis, kur jiems patinka, kad ir in fraudem legis. Reichsgericht net randa, kad čia ir kalbėti apie įstatymo apėjimą netenka — von einer Umgehung kann daher gar keine Rede sein (12 Februar 1906, B. 62 Nr. 379, 381).

Prancūzijos gi praktika laikosi visai priešingo principo.

9.

Kaip jau aukščiau pasakyta, tų taisyklių taikymas yra nevienodas atskirose teisės srityse. Išdėstyti nors trumpai tuos pakeitimus, kuriuos pergyvena taisyklė locus regit actus, pav., šeimos ir paveldėjimo teisių srityse nėra šio rašinio dalykas.

Be to reikia pažymėti, kad atskirų nuostatų šiuo bendru klausimu yra tarptautinėse konvencijose (konsularinėse, paveldėjimo ir t. t.), o ypač Hagos konvencijose dėl tarptautinės civilinės teisės (Hagos 1912 m. birželio 12 d. konvencija dėl vedybų sudarymo, bylų priklausomybės, persiskyrimo, globos; 1905 m. liepos 12 d. konvencija dėl susituokėlių asmens ir turto santykių ir dėl globos paskyrimo. Be to, įdomūs daviniai šiuo klausimu yra trečios ir penktos Hagos konferencijų (1900 ir 1925 m.) tarptautinei civilinei teisei kodifikuoti aktuose.

10.

Baigiant šį rašinį, ne pro šalį bus pažymėti, kad naujausioj literatūroj mėginta visai panaikinti taisyklių locus regit actus ir lex loci solutionis veikimą.

Turint galvoj, kad dažnai sunku nustatyti, kur sutartis sudaryta ir kur ji turi būt įvykdyta, kad minėtos taisyklės turi

perdaug išimčių įvairiose teisės srityse ir kad dėl šių išimčių sunku orijentuotis net specialistams-mokslininkams, vokiečių advokatas Frankenštein savo keturių tomų veikale „Internationales Privatrecht“, išleistame Berlyne ir Paryžiuje 1926—1935 m., siūlo visas sutartis, kur jos bebūtų sudarytos ir kur jos turėtų būti vykdomos, svarstyti pagal kiekvieno kontragento tėvynės įstatymus (lex patriae). Šios doktrinos pradai jau yra Zitelmano veikale „Internationales Privatrecht“. Bet įstatymuose ši doktrina ligšiol dar nepasireiškė.

——/——

K. Šalkauskis.

Iždas ir tikybinės organizacijos.

I.

Vyriausiąją vietą tarp viešųjų juridinių asmenų užima valstybės iždas, būtent, pati valstybė, imant ją ūkio atžvilgiu (C. Į. 406 str. past. ir 698 str. 3 p.).

Teisės subjektu yra iždas, valstybės ūkio darbas atliekamas visos eilės valstybės organų. Ginčas tarp kalbamų organų sprendžiamas administraciniu, bet ne teismo keliu (C. P. Į. 1297 str.).

Tuo tarpu ginčas tarp valstybės įstaigų, iš vienos pusės, ir privačių asmenų, iš kitos, sprendžiamas ypatingu būdu. Ieško ir atsako teisme ne iždas pats, bet iždo vardu vietinės valdžios įstaigos (valdybos), o, kur jų nėra vietoje, ten tą patį atlieka valstybės įstaigos vietinis viršininkas (C. P. Į. 1284 str.). Valstybinės įstaigos ieško ir atsako ne kitaip, kaip per tam tikrus įgaliotinius arba advokatus (1285 str.).

Minimų įstaigų atstovams, bet ne viršininkams reikalingi įgaliojimai, kaip tai aiškiai nustato C. P. Į 1285 str. ir V. T. k. s. 1927.V.19 d., 430 Nr.

Ieškiniai iždui pareiškiami vietinių įstaigų (valdybų) ar viršininkų, „kuriems yra pavesta rūpintis visais savo srities reikalais, tarp kitko ir ūkio dalimi“ (V. T. k. s. 1924.II.15 d. 49 Nr.). Tokios vietinės įstaigos yra geležinkelių valdyba, bet ne

susisiekimo ministerija, meno mokyklos statybos komitetas (V. T. k. s. 1930.III.12 d. 287 Nr.).

Viršininkai, kurie gali kelti ieškinius be centro vyresnybės, yra miškų urėdai (V. T. k. s. 1925.VI.3 d.—258 Nr.; 1926.IV.19 d. — 121 Nr.; 1928.I.10 d. — 24 Nr.; 1928.II.28 d. — 158 Nr.), kelių rajono viršininkas (V. T. k. s. 1930.IV.9 d. — 404 Nr.).

Centralinės įstaigos (ministerijos), kurios neturi vietinių įstaigų (valdybų) ar kurių vietinės įstaigos neatitinka aukščiau nurodytų kvalifikacijų, pačios atstovauja iždo reikalams teismuose. Pvz., Vyr. Tribunolas viename savo sprendime pripažino, kad apygardos teismas nėra tos vietos valdybos organas, o apygardos teismo pirmininkas nėra tos vietos viršininkas, kuris savo funkcijomis būtų apėmęs ir koncentravęs visą toje srityje vietos valdymą, kurį turi omenyje C. P. Į. 1284 str., todėl apygardos teismo pirmininkas be teisingumo ministerijos įgaliojimo arba atitinkamo tarnybinio įsakymo kelti ir vesti civilines bylas teisingumo valdymo reikalais negali (V. T. k. s. 1928.II.7 d. — 115 Nr.).

Nuo iždo, kaip atskiri teisės subjektai, atskiriamos įstaigos, kurios turi savo atskirą turtą. Pvz., mokslo ir mokymo įstaigos (C. Į. 698 str. 8 p.), Vytauto Didžiojo Universitetas (V. Ž. 330/2266 Nr. — 96—98 §§.) ir t. t.

C. P. Į. 1284 str. dar vienai įstaigai uždeda pareigą iždą teismuose atstovauti, kelti ieškinius ir stoti atsakovais, būtent, iždo rūmams (Kazennaja Palata), kurie, anot Vyr. Tribunolo, „Rusijoje priklausė tam tikro finansų ministerijos departamento, atitinkančio mūsų mokesčių departamentą. Min. Tvar. Įst. 516 str. nuostatu, mokesčiais rūpintis kaip tik turi mokesčių departamentas, tai šis Lietuvoje kalbamu dalyku ir turi iždo rūmus pavaduoti. Šiuo dalyku mokesčių departamentas turi teisę stoti į bylą ir skųstis“ (V. T. k. s. 1928.VI.12 d.—441 Nr.). Tad teisingai Vyr. Tribunolas išaiškino, kad iždui gali atstovauti ir mokesčių departamentas.

II.

Tarp viešųjų juridinių asmenų ypatingą vietą užima „tikybinės organizacijos“, kurioms Konstitucija pripažįsta „juridinio asmens teisę“ (V. Ž. Nr. 275 — § 84).

Visoms esamoms tikybinėms organizacijoms valstybė leidžia tvarkytis taip, kaip nustato jų kanonai (katalikų bažny-

čios) ar statutai (kitų bažnyčių ir tikybų) (Konst. 84 § 1). Tokiu būdu esamos Lietuvos bažnyčios ir tikybos nereikalauja tolesnės legitimacijos bei leidimo.

Be to, valstybė pripažįsta naujai atsirandančias tikybines organizacijas, jei jų tikėjimo bei doros mokslas ir statutas neprieštarauja viešajai tvarkai ir dorovei (85 § I). Tokių organizacijų atsiradimo ir gyvavimo sąlygas jau nurodo įstatymas (84 § II). Visai suprantama, kad naujos tikybos turi išsilegitimuoti ir gauti valstybės pripažinimą. Tos tikybinės organizacijos vadinamos „juridiniais viešosios teisės asmenimis" (19 §). Tuo labiau viešosios teisės organizacijomis Konstitucija laiko jau esančias tikybines organizacijas.

Iš čia galime padaryti išvadą, kad katalikų, protestantų, stačiatikių bažnyčias ir įvairias tikybas mūsų Konstitucija laiko: 1) juridiniais asemenimis ir 2) viešosios teisės asmenimis.

Tenka tačiau pripažinti, kad vis dėlto įvairios bažnyčios bei tikybos naudojasi Lietuvoje nevienodomis teisėmis.

Dabartinis teisinis tarp bažnyčių bei tikybų skirtumas Lietuvoje daugiausiai dėl jų pačių nusistatymo ir organizacijos.

Charakteringa, kad mūsų įstatymai toli gražu nesiima toms tikybos organizacijoms suteikti vidujinį sutvarkymą. Atvirkščiai, Konstitucija pripažįsta joms teisę tvarkytis taip, kaip jų kanonai arba statutai reikalauja, laisvai skelbti savo mokslą ir atlikti savo kulto apeigas, steigti ir tvarkyti savo kulto namus, mokyklas, auklėjimo ir labdarybės įstaigas, steigti vienuolynus, tikybines kongregacijas, brolijas, dėti savo nariams mokesčius tikybinių organizacijų reikalams, įgyti kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą ir jį valdyti. (84 §). Tokiu būdu mūsų Konstitucija pripažįsta tikybines organizacijas tokias, kokios jos yra susiorganizavusios, ir iš čia išeina atskirų tikybinių organizacijų teisinio būvio skirtingumas.

III.

Ypatingą vietą tarp visų tikybų organizacijų užima katalikų bažnyčia.

Katalikų bažnyčiai teisinę situaciją valstybėje susidaryti padėjo jos pačios išdirbta pasaulėžiūra, jos organizacijos pagrindiniai dėsniai.

Dėl savo autoriteto, kurį katalikų bažnyčia įvairiuose laikuose turėjo, į ją buvo pradėta žiūrėti, kaip į viešą juridinį as-

menį, kuris stovi vienoje plotmėje su valstybe. Valstybė daro su bažnyčia tarptautinę sutartį, vadinamą **konkordatu.**

Toji pažiūra, matyti, susidarė aiškioje katalikų bažnyčios įtakoje, kuri turi tam reikalui mokslą apie visuomenę.

Anot katalikų bažnyčios mokslo tiek bažnyčia, tiek valstybė yra dvi visuomenės, kurios, skirdavosi viena nuo kitos tiek rūšimi, tiek tikslais, viena kitai neprieštarauja, o, atvirkščiai, dargi papildo.

Bažnyčios tikslas yra dvasinis gėris—amžinas tikslas, valstybės tikslas yra žemės gėris — laikinas, pereinamas. Valstybė savo teisę įgija natūraline tvarka, bažnyčia — antnatūraline tvarka. Abi visuomenės yra savarankiškos ir gali egzistuoti viena be kitos ir nėra reikalingos pašalinės pagalbos. Tiek viena, tiek kita visuomenė reikalingos teritorijos, bet pareina toje pačioje teritorijoje, nes, turėdamas savo savarankiškus ir nepriklausomus tikslus, viena antrai nekliudo.

Šiuo reikalu kitos pažiūros laikosi protestantų mokslas, kuris nesutinka su ta pažiūra. Protestantai moko, kad tos dvi visuomenės nesutampa vienoje teritorijoje, ir tarp jų, netūraliai, turi įvykti kova. Status in statu repugnat. Su ta pažiūra kovoja katalikų bažnyčios mokslas. Anot kat. bažnyčios, teritorijos atžvilgiu skirtumas tas, kad nėra vienos pasaulinės valstybės, kuri apimtų visą pasaulį. Valstybė paprastai apima tiktai aprėžtą šio pasaulio teritorijos dalį, tuo tarpu katalikų bažnyčia tų ribų nežino ir yra pašaukta skelbti savo mokslą visame pasaulyje. Ta prasme ji yra tarptautinė įstaiga.

Todėl katalikų bažnyčią galima pavadinti viešuoju tarptautiniu juridiniu asmeniu.

Be Konstitucijos laidavimo visoms tikybinėms organizacijoms laisvės veikti, katalikų bažnyčia turi dar atskirai tą pat išreikštą laisvės teisė konkordate, kuris sako, kad bažnyčia naudojasi visomis laisvėmis, reikalingomis savo dvasinei valdžiai ir jurisdikcijai vykdyti, taip pat savo reikalams ir savo turtams administruoti bei rūpintis (V. Ž. 264 Nr. 1 str.).

Ta kryptimi eidami mūsų C. P. Į. 1282 str. katalikų bažnyčios civilines bylas prilygino prie valstybinių bylų, suteikdamas joms valstybinių bylų ir privilegijas.

Mūsų įstatymai žino, be katalikų bažnyčios, kaip juridinio asmens, ir kitas katalikų tikybines organizacijas, kaip juridinius asmenis, su atskiru turtu.

Pirmiausia, Konkordato XVII str. kalba apie dvasininkų ir vienuolių juridinių asmenų teises bei pareigas, o XXII str. kalba apie bažnyčių ir vienuolynų, kaip juridinių asmenų, nuosavybės teisę, ir, pagaliau, XXVII str. apie nuosavybės teisę tų bažnyčių ir vienuolynų, kurių būstas yra už Lietuvos sienų. Tokie juridiniai asmenys gali būti vienuolynai, mokyklos, įvairios draugijos, kongregacijos ir t. t.

Tokiu būdu visai panašiai, kaip atskiriamos nuo iždo kitos valstybinės įstaigos, nuo katalikų bažnyčios atskirai egzistuoja ir veikia kitos katalikų tikybos įstaigos.

Tasai suskirstymas nėra vien pokarinis padaras. Tą patį mes randame ir rusų laikų išleistuose įstatymuose. Pvz., XI t. 129 str. sako apie sudarymą pagelbinio kapitalo, kuris eina į neturtingas bažnyčias, vienuolynus, iš vienos pusės, ir mokyklų ir kitų bendrai naudingų įstaigų, išlaikomų dvasinės vyresmybės, iš antros pusės.

Vietos valstybines įstaigas (C. P. Į. 1282 ir 1284 str.) katalikų bažnyčioje atstoja vyskupijų kurijų bažnytinių turtų valdymo taryba. Taip klausimą buvo išsprendę rusų teismai su tuo skirtumu, kad šioji įstaiga buvo tuomet vadinama dvasine konsistorija (Rusų senato 1877 Nr. 246, 1890 Nr. 20 ir kit.). O vietos viršininką atstoja vietinis klebonas. Tam tikroje vietoje, nesant bažnyčios turtų valdymo tarybos, šitas viršininko pareigas eina vietinis klebonas (V. T. k. s. 1927.V.19 d. — 430 Nr.), kuris nereikalingas įgaliojimo vesti bažnyčios byloms ir kelti ieškiniams (1285 str.).

Bet katalikų bažnyčia nežiūri į parapiją, kaip į įstaigą prieškarinės valdybos prasme.

Parapija, anot katalikų bažnyčios, teritorinė vyskupijos dalis, kur gyveną tikintieji, priklausą prie vienos parapijos vyresnybės.

Stačiatikiai ir protestantai žiūri į parapiją, kaip į korporaciją, kurią sudaro tikinčiųjų susitelkimas kartu su jos dvasininkais — katalikų bažnyčia į parapiją nežiūri, kaip į korporaciją.

Tokiu būdu, parapija neturi kolegiનio pobūdžio ir dėl tos priežasties negali būti laikoma ta vietine įstaiga, kuri numatoma C. P. Į. 1284 str. Pripažinus, kad klebonas atstoja vietinį viršininką, jis gali atlikti teisme tuos pačius bažnytinius reikalus be bet kieno įgaliojimo.

Tad tenka laikytis senojo dėsnio, kad katalikų bažnyčią teismuose gali atstovauti visur vyskupijos kurijos bažnyčios turtų valdymo taryba, o toje vietoje, kur kurijos nėra, dar gali atstovauti vietinis klebonas.

—/—

Č. Butkys.

Imamų už teismo antstolio veiksmus mokesčių įstatymas.

Ligi naujos teismų santvarkos teismo antstoliai buvo laikomi etatiniais V-os *a* kategorijos valstybės tarnautojais prie apygardos teismų, be algos, gaudami už savo darbą atlyginimą, numatytą teisingumo ministerio įsakymu (V. Ž. 374 ir 375). Teismų santvarkos įstatymas (V. Ž. 419) teismo antstolius kitaip sutvarkė, — jis juos priskyrė: prie apylinkės teismų, o nuo 1936 m. kovo mėn. 20 d. (V. Ž. 527) teismo antstoliai tapo pilnais valstybės tarnautojais su IV*a* ir V*a* kategorijų atlyginimu. Jiems kelpinigiai ir dienpinigiai mokami valstybės iždo. Visas atlyginimas, kurį anksčiau už savo darbą gaudavo teismo antstoliai, dabar eina valstybės iždui, ir visa imama už teismo antstolių veiksmus mokesčių sistema pertvarkoma iš naujo. Išleidžiamas „Imamų už teismo antstolio veiksmus naujas mokesčių įstatymas“.

Pažvelkime, kuo jis skiriasi nuo senos taksos. Kaip ir senoje antstolio taksoje, taip ir naujame įstatyme bendras principas, kad priklausomą už antstolio veiksmus atlyginimą turi iš anksto įmokėti tas, kuris kreipiasi pas antstolį su prašymu. Naujame Imamų mokesčių įstatyme 16 str. pažymėta: „Mokestis už antstolio veiksmą, kai jis turi būti imamas prieš veiksmą atliekant, sumokamas to, kas prašo tą veiksmą atlikti, kitais atvejais tas mokestis ar paimamas iš išieškotų iš skolininko pinigų arba išieškomas iš to, kas prašo veiksmą atlikti“. Iš vienuolikos straipsnių, kurie kalba apie mokesčių ėmimą, dešimt numato ėmimą prieš veiksmą atliekant, ir tik § 1 sako, kad mokestis paimamas turtą surašius, bet šis paragrafas liečia turto surašymą globos bylose, — tuo atveju, mokestis išieškomas iš

globojamo turto, jeigu globa jo nesumoka, — arba už inventorinį palikimo surašymą. Vadinasi, ir naujame įstatyme paliko tas pats bendras principas — kad prašytojas iš anksto turi sumokėti atlyginimą už antstolio veiksmus. Kad tas atlyginimas išieškomas iš kitos šalies ir grąžinamas sumokėjusiam, įstatymas nemini, nes nebuvo reikalo, kai ši taisyklė įsakmiai nusakyta Civ. Teis. Įst. 958 str., būtent: „Visos vykdymo išlaidos, jų skaičiuje ir priderantis antstoliui atlyginimas, išieškomas iš to asmens, prieš kurį sprendimas būna vykdomas".

Bet senas ir naujas įstatymas imamų mokesčių atžvilgiu turi didelių skirtumų.

Senoje taksoje mokesčių ėmimo laikas priklausė vien nuo antstolių nuožiūros, teismai tik tikrino, kad antstoliai nepaimtų daugiau, kaip taksoje numatyta, o jei jie paimdavo mažiau arba savo veiksmais lyg kreditavo prašytoją, tikėdamiesi, kad išieškos iš kitos šalies, tai buvo jų vidujinės tvarkos dalykas. Antstoliai iš pradžios tik rūpindavosi gauti lėšų vykdytiniems raginimams įteikti ir savo kelionės išlaidos, surištos su turto aprašymu, apmokėti. Be to, reikia paminėti, kad ne tik antstoliai, bet ir vietos policija arba valsčiaus vyresnybė galėjo vykdyti apylinkės teismų sprendimus.

Dabar gi visi mokesčiai eina valstybės iždui, todėl, šių mokesčių negavus, antstoliai, kurie pasiliko vieninteliai sprendimų vykdytojai, neturi teisės pradėti prašomų veiksmų. O tų mokesčių nemaža, pav.: už priėmimą vykdyti teismo sprendimą imama 1% ieškomosios sumos ar reikalavimo vertės; turtui surašyti imama 1% reikalavimo sumos; turtui parduoti iš varžytynių imama 1% turto vertės arba piniginio reikalavimo; už įvesdinimą nekilnojamojo turto valdyti ar už jo perdavimą imama 1% turto vertės; už prašalinimą iš buto, apdėto mokesčiu, imama pusė to, kiek mokama per metus buto mokesčio; už pramonės ar prekybos įmonės prašalinimą imama $^1/_5$ dalis mokamo tos įmonės pagrindinio verslo mokesčio.

Iš nurodytų pavyzdžių mes matome, kad tie mokesčiai gali sudaryti nemažą sumą pinigų. O ypač pasunkėjo padėtis tų, kurie neturi lėšų ir bylinėjasi neturto teisėmis, jiems beveik užkirstas kelias išieškoti priteistų pinigų.

Pažiūrėkime į kitus pamatinių principų skirtumus. Pirmas ir svarbiausias jų liečia kelpinigių ir dienpinigių klausimą. Se-

na taksa, šituos pinigus turėjo mokėti prašytojas, ir jie buvo ieškomi iš kitos šalies, o jų norma buvo numatyta § 14, t. y.: raginimą įteikiant ar kitą dalyką atliekant miesto srityje, toliau kaip per vieną kilom. nuo antstolio būstinės, už kiekvieną nuvažiuotą kilometrą būdavo imama po 2 litų; už miesto sienų ligi 10 km. — už kilometrą po 1 litą; toliau kaip 10 km. — atlyginama kelionės išlaidoms atlyginti įstatymu. Be to, jei suinteresuotas asmuo pristato susisiekimo priemones, tai kelionės pinigai nebūdavo mokami. Dabartiniu įstatymu — teismo antstoliui kelpinigiai iš bylininkų neimami. Juos moka valstybės iždas. Faktiškai iždas antstoliams moka kas mėnesį prie algos tam tikrą kelpinigiams sumą be atsiskaitymo.

Iš praktikos mes žinome, kad vieną iš stambiausių antstolių pajamų pozicijų sudarydavo kelpinigiai ir dienpinigiai; be to, retai pasitaikydavo, kad antstoliai, iš kurių nemaža dalis turėjo savo automobilius, naudodavosi suinteresuotų asmenų pristatytomis susisiekimo priemonėmis. Todėl, tokiomis aplinkybėmis mieste ar netoli miesto gyvenantieji pasidarydavo lyg privilegijuoti, ir tie, kurie ieškojo, ir tie, kurie turėjo ieškojimo išlaidas pakelti, turėjo tų išlaidų mažiau už tuos, kurie toli nuo miestų gyveno.

Kitas skirtumas liečia ieškojimo dydį. Sena taksa žiūrėjo, kad antstolio triūsas būtų tinkamai atlygintas, bet kad iš jo jis nepelnytai neturtėtų. Todėl 2, 5 ir 8 paragrafuose nustatė, kad ieškant ligi 500 litų vienas atlyginimo vienetas; ligi 1.000 — antras; ligi 5.000 — trečias; ligi 10.000 litų — ketvirtas, ir pagaliau — penktas. Pav., nekilnojamojo turto aprašymas: ligi 500 litų — 3 litai; ligi 1.000 litų — 5 litai; ligi 5.000 — 10 litų; ligi 10.000 litų — 15 litų; per 10.000 — už kiekvieną sekantį tūkstantį — 1 litas. Vadinasi, kuo didesnė suma ieškoma, tuo proporcingai nustatomas mažesnis nuošimtis nuo mokamos sumos.

Naujame įstatyme procentas visoms sumoms nustatytas lygus — arba $^1/_4$%, arba $^1/_2$%, arba 1%. Todėl ir čia išlaikytas lygybės principas — kas ieško mažiau, tas mažiau moka, kas daugiau — daugiau moka. Deja, šis principas nėra pilnai išlaikytas, nes yra nustatytas mokamų mokesčių 2 ar 3 ar 5 litai minimumas.

Lygindami senojo ir naujojo įstatymo atskiras pozicijas, pastebima tokių skirtumų. Dažniausiai antstolio pirmas veiksmas būna vykdytinų raginimų atsakovui įteikimas. Už šį darbą abi taksos nustato vienodą atlyginimą — 2 litus; tik senoje taksoje buvo numatytas atlyginimas už drauge su raginimu siunčiamus dokumentų nuorašus po 2 litus už lapą, dabar už dokumentus ar jų nuorašus mokesčio neimama. Toks pats atlyginimas buvo nustatytas ir kitiems antstolio susirašinėjimams.

Bet dabar naujas įstatymas kreipimąsi į antstolį padaro žymiai brangesnį. Vietoj 2 litų už nuorašus dabar už priėmimą vykdyti teismo sprendimo arba akto imama 1% vykdomojo piniginio reikalavimo sumos arba piniginės vykdomojo nepiniginio reikalavimo vertės, bet nemažiau kap 5 litai. Šis mokestis, mano manymu, mažiau save pateisina. Gal būt, skolininkas, gavęs antstolio paraginimą, tuoj atyks atsilyginti, o jau susidaro kai kada nemaža suma už antstolio veiksmus, kurio veiksmų, be raginimo surašymo, ir nebuvo. Juk kai kada skolininkas negali suskubti geruoju atsilyginti, kai laimėjusis stengiasi tuoj pristatyti vykdomąjį raštą vykdyti, kad dar labiau nubaustų savo bylos priešą.

Manyčiau, kad reikėtų šį paragrafą bent papildyti tuo pačiu dėsniu, kuris numatytas § 7, būtent: jei sumokama skola arba vykdymas nutraukiamas, ir antstolis, be vykdytinio raginimo įteikimo atsakovui, kitų veiksmų nėra padaręs, šitas mokestis grąžinamas. Kiek aplamai tas mokestis reikalingas, tą klausimą panagrinėsiu vėliau.

Po vykdytinio raginimo įteikimo eina turto aprašymas. Sena taksa, nuošimtinis mokesnis nebuvo lygus: sunkesnis mažesnėms sumoms ir lengvesnis didesnėms. Dabar procentas vienodas. Turtui aprašyti antstolis imdavo kelpinigius ir dienpinigius. Buvo numatytas mokestis už kiekvieną antspaudo uždėjimą — po 10 cnt. Po to turto aprašymo įvyksta varžytynės. Čia kartojasi tie patys dėsniai, kaip ir turtui aprašyti. Tuos skirtumus pailiustruosiu pavyzdžiais:

Pirmas pavyzdys. Teismo sprendimu ieškoma 100 litų ir sprendimas vykdomas aprašant ir parduodant kilnojamąjį turtą atskirai mieste ir atskirai kaime tam tikruose atstumuose nuo antstolio būstinės.

Veiksmai	Sena taksa: Mieste, iki 1 km, Lt.	ct.	Sena taksa: Mieste, 5 km, Lt.	ct.	Sena taksa: Kaime, 50 km, Lt.	ct.	Nauja taksa: Kuriuo paragr.	Nauja taksa: Mieste, Lt.	ct.	Nauja taksa: Kaime, Lt.	ct.
Bylos įstojimas	—	—	—	—	—	—	3	5	—	5	—
Raginimas su nuorašu	5	—	5	—	5	—	4	4	—	4	—
Aprašymas	4	—	4	—	4	—	5	5	—	5	—
Kelpinigiai	—	—	20	—	48	—	—	—	—	—	—
Dienpinigiai	—	—	—	—	10	80	—	—	—	—	—
Pranešimai apie varžytynes, skelbimai ..	10	—	10	—	10	—	4	10	—	12	—
Kelpinigiai	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—
Turto patikrinimas ..	—	—	—	—	—	—	6	2	—	2	—
Varžytynės	2	—	2	—	2	—	7	5	—	5	—
Kelpinigiai	—	—	20	—	48	—	—	—	—	—	—
Dienpinigiai	—	—	—	—	10	80	—	—	—	—	—
Iš viso	21	—	81	—	138	60	—	31	—	33	—

Iš šios palyginamos lentelės matyti, koks didelis atlyginimo skirtumas, atsižvelgiant į atstumą nuo antstolio būstinės. Net tame pačiame mieste, kas turėjo laimę gyventi netoli antstolio būstinės, vadinasi, turtingiausiame rajone, tas mokėjo už išieškojimą keturis kartus mažiau, negu priemiesčių gyventojai. Pagal naują taksą gyvenamosios vietos atstumas neturi jokios reikšmės.

Antras pavyzdys. Išieškoma 12.000 litų pagal įkaito aktą.

Veiksmai	Sena taksa: Mieste, iki 1 km, Lt.	ct.	Sena taksa: Mieste, 5 km, Lt.	ct.	Sena taksa: Kaime, 35 km, Lt.	ct.	Nauja taksa: Kuriuo paragr.	Nauja taksa: Mieste, Lt.	ct.	Nauja taksa: Kaime, Lt.	ct.
Bylos įstojimas	—	—	—	—	—	—	3	120	—	120	—
Raginimai	5	—	5	—	5	—	4	4	—	4	—
Pranešimai apie surašymus	6	—	6	—	6	—	4	4	—	8	—
Kelpinigiai	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—
Aprašymas	15	—	15	—	15	—	5	120	—	120	—
Kelpinigiai	—	—	20	—	33	60	—	—	—	—	—
Dienpinigiai	—	—	—	—	10	80	—	—	—	—	—
Pranešimai apie įkainojimą	—	—	—	—	—	—	4	4	—	8	—
Varžytynių skelbimas	18	—	18	—	18	—	4	34	—	34	—
Kelpinigiai	—	—	34	—	4	—	—	—	—	—	—
„Vyriausybės Žinios“	20	—	20	—	20	—	—	20	—	20	—
Kelpinigiai	4	—	4	—	4	—	—	—	—	—	—
Pirmos varžytynės neįvyko	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skelbimai	18	—	18	—	18	—	4	34	—	34	—
Kelpinigiai	—	—	34	—	4	—	—	—	—	—	—
„Vyriausybės Žinios“	20	—	20	—	20	—	—	20	—	20	—
Kelpinigiai	4	—	4	—	4	—	—	—	—	—	—
Antros varžytynės įvyko	10	—	10	—	10	—	7	120	—	120	—
Iš viso	120	—	228	—	172	40	—	484	—	488	—

Čia mes gauname kitą vaizdą. Nors nauja taksa atlyginimas vienodas mieste ir kaime, bet jis kelis kartus brangesnis. Tiesa, ir sena taksa skirtumas tarp miesto ir kaimo nežymus ir kai kuriais atvejais kaimo naudai. Bet, kai palyginsime pirmą ir antrą lenteles, senoje taksoje išieškoti 100 litų ir 1.200 litų, kai skolininkas toli gyvena nuo antstolio būstinės, bemaž tiek pat kaštuoja.

Iš tų pavyzdžių matyti, kad nauja taksa papigino mažų sumų išieškojimą, o ypač palietė atsitikimus, kai skolininkas gyvena toli nuo antstolio būstinės. Vadinasi, naujoji taksa naudingiausia ūkininkams. Ir, atvirkščiai, ji žymiai pabrangino didelių sumų ieškojimą, ypač, palietė didesnių miestų centrus,

kurie nustojo senos taksos privilegijų, ir todėl nauja taksa išieškant 100.000 litų ir daugiau atlyginimas už antstolio veiksmus bus dešimt ir net daugiau kartų padidėjęs. Dideli turtai pas mus yra labai įskolinti, tad to turto dažniausiai nebeužtenka ir pusei skolų padengti.

Ta proga tenka iškelti klausimą, ar nauja taksa atlyginimo padidėjimas sudaro valstybės iždui naują pajamų šaltinį. Iždas iš gauto atlyginimo tur sumokėti antstoliams ir kitiems su šiuo darbu surištiems tarnautojams algą su kelpinigiais, ir apmokėti kitas išlaidas, pav., blankus, patalpas. Vadinasi, iždas nevisuomet turi pelno, daugeliu atsitikimų turi nuostolių. Tad į klausimą atsakymą galės duoti tik bent vienų metų praktika. Ar šiaip ar taip parduodami iš varžytynių turtai, yra vargiai tinkamas objektas apdėti mokesčiu pajamoms gauti. Keičiant taksą, pirmoje eilėje tektų panaikinti nustatytas 1% už priėmimą vykdyti teismo sprendimą ar aktą.

Juo labiau keistinas dėsnis, kad už priėmimą vykdyti teismo nutarimą ieškiniui aptikrinti imama $1/2$% apsaugomosios sumos, bet nemažiau kaip 3 litai. Be šio mokesčio imamas 1% už turto aprašymą, kuriuo ieškinys tik ir bus aptikrintas. Jei prašoma uždėti draudimą nekilnojamam turtui, tai tų $1/2$% nereikia mokėti, draudimą uždeda vyresnysis notaras už 15 litų. Ir kas gi pasidaro — stipresnis aptikrinimas kaštuoja žymiai pigiau už mažiau tikrą ir dažniausiai nukreiptą į mažesnės vertės turtą.

Be suminėtų, naujame įstatyme dar yra naujenybių.

Už įvedimą valdyti turtą, vietoj sena tvarka nustatytų 8 litų, imama $1/4$% turto vertės, bet nemažiau kaip 5 litai. Šitas mokestis apskaičiuojamas nuo sumos, nuo kurios buvo paimtas pripažinimo mokestis turtą įgyjant. Kai pagrindo mokesčiui skaičiuoti nėra, tai mokama nuo turto vertės, kuri nustatoma paties vykdytojo. Antstolio padarytą įkainojimą tvirtina apylinkės teismas, kuris gali jį ir pakeisti.

Jei įvesdinant ar parduodant turtą prašoma jį surašyti, tai už šį surašymą imama dar kita tiek, kiek imama už įvesdinimą.

Dar vienu atveju įstatymas leidžia pačiam antstoliui turtą įkainoti, būtent, už priėmimą vykdyti teismo sprendimą, jei vykdomajame rašte nenurodyta nepiniginio reikalavimo vertė. Jo vertę pareiškia ieškotojas, bet antstolis gali nesutikti ir pats nustato, o jo nustatymą tvirtina apylinkės teismas, kurio nutarimai neskundžiami.

Toliau, už pašalinimą iš buto, neapdėto buto mokesčiu, arba iš trobesių imama 10 litų, bet už pašalinimą iš buto, apdėto buto mokesčiu, imama pusė to, kiek mokama per metus buto mokesčio, bet ne mažiau kaip 10 litų.

Už pašalinimą pramonės ar prekybos įmonės iš trobesių imama $^1/_5$ dalis mokamo tos įmonės pagrindinio verslo mokesnio, bet nemažiau kaip 10 litų.

Už teismo antstolio nuvykimo į vietą vykdyti veiksmo, už kurį kituose šio įstatymo straipsniuose mokestis nenustatytas, imama 10 litų.

Už paėmimą parašo neišvykti iš gyvenamosios vietos imama 15 litų.

Už kilnojamojo turto perkėlimą sena taksa buvo $^1/_{10}$ dalį atlyginimo už aprašymą, dabar — pusė to atlyginimo. Ši pozicija žymiai pabrango.

Be to, įvestas dėsnis, kurio nebuvo senajam įstatyme.

Už turto surašymo globos bylose mokesčio sumokėjimą apylinkės teismas gali atidėti arba išskaidyti, bet neilgiau kaip trejiems metams.

Mokesčius už teismo antstolio veiksmus priima ar išieško teismo antstolis. Sumokėti mokesčiai negrąžinami, nors veiksmas ir nebūtų atliktas (to nuostato nebuvo senajam įstatyme). Įstatymas numato paimtus mokesčius grąžinti tik šiais atvejais:

§ 5. Jei ieškoma suma sumokoma arba vykdymas nutraukiamas turto nesurašius, tai mokestis, paimtas turtui surašyti, grąžinamas. Bet jei tai įvyksta skirtą turtui surašyti dieną — tai grąžinama tik pusė.

Jei paskirtą turtui surašyti dieną prašoma sustabdyti arba pristatomas substabdymui nutarimas, o vėliau neprašoma vėl surašyti turto, kuris neaprašytas dėl sustabdymo, tai grąžinama pusė paimto mokesčio.

§ 8. Turtui parduoti iš varžytynių paimtas 1% nuo vertės grąžinamas, jei sumokama skola arba vykdymas nutraukiamas turto dar nepardavus.

Tačiau kai taip įvyksta skirtą parduoti dieną, tai grąžinama tik pusė.

Jeigu varžytynės buvo sustabdytos ir neprašoma vėl parduoti, tai grąžinama pusė paimto mokesčio.

Grąžinant numatytus 5 ir 8 §§ mokesčius, arba grąžinant mokesčius, kai paimta daugiau, negu reikia, tenka susidurti su patekusių į valstybės iždą mokesčių grąžinimo ilga procedūra.

J. Masaitis.

Tvenkiniai ir užtvankos.

Žemės Ūkio Melioracijos įstatymo § 7 (V. Ž. Nr. 324) leidžia reikalauti iš vandens jėga varomos įmonės savininko, kad jis pažemintų tvenkinio vandens lygį, jei tas reikalinga žemei nusausinti ir jei iš to laukiama nauda praneš galimą atsirasti įmonės savininkui dėl lygio pažeminimo nuostolį.

Šis įstatymas vykdomas melioracijos komisijų (§ 18), kurių nutarimai skundžiami apskrities žemės tvarkymo komisijai, o šių — Vyriausiajai Žemės Tvarkymo Komisijai. Pastarosios nutarimai skundžiami Vyriausiajam Tribunolui.

Tuo būdu Žemės ūkio melioracijos įstatymas tvenkinių vandens lygio ar užtvankų pažeminimo klausimą atiduoda spręsti tam tikroms, šalia teismų esančioms, įstaigoms.

Tačiau ir Civiliniai įst. X tomas 442 str. tokį pat reikalą tvarko, įpareigodamas įmonės savininką nekelti tvenkinyje vandens lygio tiek, kad upės vanduo užlietų kitų pievas ar dirvas. Šį įstatymą vykdo tik teismai. Vadinasi, vieną ir tą patį reikalą tvarko du įstatymai, iš kurių vienu vadovaujasi teismai, o kitu — administraciniai valdžios organai.

Į tokią padėtį galima būtų nekreipti dėmesio, jei Melioracijos įstatyme, lygiai kaip Žemės tvarkymo įstatyme, būtų nustatyta, kas reikia daryti, kada dėl vieno ir to pačio tvenkinio ar užtvankos pažeminimo byla yra teisme ir melioracijos ar žemės tvarkymo komisijose?

Tuo būdu, vienu ir tuo pačiu reikalu byla gali eiti teisme ir administracijos valdžios įstaigose.

Tas dvilypumas reikėtų pašalinti, įsakius tvenkinių vandens lygio ar užtvankų pažeminimo reikalą spręsti Žemės tvarkymo komisijoms, juoba, kad jos yra lyg ir tam savotiški teismai: vadovaujasi civilinės teisėnos įstatymu, komisijos sudėty dalyvauja apylinkės ar apygardos teismo teisėjas, pagaliau jų darbą gali tikrinti Vyriausiasis Tribunolas.

Kol kas tvenkinių vandens lygio ar užtvankų pažeminimo reikalą sprendžiant lygiagrečiai teismų ir administracijos įstaigoms, manau bus pravartu pažvelgti, kaip šis tvenkinių vandens lygio ar užtvankų pažeminimo reikalas atrodo teisės teorijos ir praktikos atžvilgiais.

Tvenkinių vandens lygio ar užtvankų pažeminimo reikalas įeina į vadinamą privatinio dalyvavimo teisės sritį (kaimyninė teisė). Kas sudaro privatinio dalyvavimo teisę svetimame turte?

I. E. Engelmanas[1]) privatinio dalyvavimo teisę prilygina servitutų teisei, o J. M. Tiutriumovas[2]) tą teisę laiko nuosavybės teisių apribojimu, kuriuo galima vienaip ar kitaip reikšti savo naudojimąsi svetimu daiktu visuomenės labo atžvilgiu. K. Pobedonoscevas[3]) šią teisę laiko kilusia ne iš asmeninių santykių ir prievolių, bet iš realinių turto savybių ir tų, vieno turto kito turto atžvilgiu, kylančių teritorialinių santykių. Civil. įst. (X t.) 442—451 str. str. nurodo tik keletą atsitikimų, kuriuos vadina privatinio dalyvavimo teise.

Viena tik gali būti aišku, kad tai yra nuosavybės teisių apribojimas ir kad kiekvienu atveju teismams tenka nustatyti, ar turima reikalo su privatinio dalyvavimo teise, jos pažeidimu ar gal su atstatymu pažeisto ar prarasto valdymo, ar su kitu tokiu teisiniu reiškiniu.

Tačiau privatinio dalyvavimo teisę servitutų teise pavadinti ar ją servitutų teisei prilyginti — vargu ar būtų galima. Anot prof. Beliackino[4]), servitutų teisė nustatoma tarpusaviu asmenų susitarimu, o privatinio dalyvavimo teisės teisiniai santykiai yra nustatomi paties įstatymo.

Nenuostabu, kad Rusų teismai, susidūrę su privatinio dalyvavimo teise, būdavo nenuoseklūs, painiodami ją su atstatymu pažeisto arba prarasto valdymo. Juoba, kai dar Civil. teisenos įstatymas 29 str. 5-uoju punktu, numatė ieškinius tiesiog dėl privatinio dalyvavimo teisės, o ne dėl šios teisės pažeidimo, kaip kad numatoma dabar tų pat Civilinės teisenos įst. 29 str., bet jau 3-ju punktu. Tiesa, toks Civ. teisenos įst. 29 str. 3-čias p., kaip jis suredaguotas, lyg ir rodo pastangas, anot prof. Beliackino, ieškinius dėl privatinio dalyvavimo teisės priartinti posesoriniams ieškiniams, tai yra, ieškiniams dėl atstatymo pažeisto ar prarasto valdymo. Tačiau tai tik pastanga, o tikreny-

---

1) Engelman. O davnosti, 1901 m. 399 p.

2) Tiutriumov. Gražd. Pravo, 1922 m. 133 p.

3) Pobedonoscev. Kurs Gražd. Prava, 1896 m. 260 p.

4) Beliackin. Častnoje Pravo, 1928 m. 260 p.

bėje visai kas kita. Tikrovėj yra ieškiniai dėl teisės tam tikram daiktui, daiktinės teisės[5]), o ne dėl daikto būvio.

Tiesa, B. Isačenko[6]) dėl privatinio dalyvivamo teisės pažeidimo kilusius ieškinius laiko posesoriniais ieškiniais. Šios rūšies ieškinius nagrinėjant, reikia nustatyti ne tik faktą privatinio dalyvavimo teisės pažeidimą, kaip kad daroma su ieškiniais dėl pažeisto ar prarasto valdymo atstatymo, bet ir pačią privatinio dalyvavimo teisę.

Kuris pasenėjimo laikas tos rūšies ieškiniams kelti?

Iš Civ. teisenos įst. 29 str. 3 p. aiškiai matyti, jog toki ieškiniai gali būti keliami per metus nuo privatinio dalyvavimo teisės pažeidimo. 29 str. nuostatas buvo skirtas tik apylinkės teismų (buv. taik. teismų) kompetencijai nustatyti. Jei vienų metų terminas buvo praleistas, tokius ieškinius galima buvo kelti apygardos teismuose per 10 metų.

Bet Civ. teisen. įst. 202 str. neįsako dėl kitos rūšies nuosavybės teisių pažeidimo tokius ieškinius kelti per trumpesnį kaip 10 metų laikotarpį. Pagaliau, Civ. teisenos įst., kaip procesinė teisės norma, negali iš esmės pakeisti materialinės teisės Civ. įst. (X t.) normos ir nustatyti naują laiką ieškiniams dėl nuosavybės teisių arba privatinio dalyvavimo teisių, kurios sudaro tam tikrą nuosavybės teisių dalį.

Dabar Teismų santv. įst. § 14 visoms civ. byloms pirmoji instancija yra apylinkės teismai, ir todėl Civ. Teisen. įst. 29 str. 3 p. nustojo prasmės, t. y. dabar nėra posesorinių ieškinių.

Žemės tvarkymo komisijų minėtas Civ. teisenos įst. 29 str. 3 p. neliečia, nors jos, spręsdamos bylas, vadovaujasi Civ. teisenos įstatymu. Tose komisijose, tvenkinio vandens lygio ar užtvankų pažeidimo reikalas, galima kelti nors ir po 20 metų, jei tik atsiranda reikalas nusausinti žemę. Žemės ūkio melioracijos įstatymas nenustato tam tikro laiko tos rūšies byloms kelti. Be to, Civ. teisenos įst. 29 str. 3 p. Melioracijos įst. ir neliečia.

Specialios tam reikalui sukurtos įstaigos savo darbe privalo vadovautis Žemės ūkio melioracijos įstatymu, nors jis ir pakeistų materialines teisės normas.

---

5) K. Šalkauskis. Civ. Įst. 100 p., Vyr. Trib. Spr. 5 Nr.

6) Isačenko. Mirovoj Sud. 40 p.

Palyginę Žemės ūkio melioracijos įst. § 7 su Civ. įst. X t. 442 str. 1 p., pastebėsime gana didelį tarp jų skirtumą. Žemės ūkio melioracijos įst. § 7 leidžia pažeminti tvenkinio vandens lygį ir tada, kada pievos ir dirvos dar neapsemtos, bet reikalingos nusausinimo, jei tik iš to gauta nauda praneš susidariusį įmonės savininkui nuostolį.

Kadangi nusausinimo sąvoka yra gana plati, tai ir Žemės ūkio melioracijos įstatymas gali būti plačiai gyvenime taikomas, plačiai aiškinamas, juoba, kad ir naudos sąvoka plačiai gali būti suprantama ryšyje su šių dienų žemės ūkio kultūros reikalavimais.

Tuo tarpu Civ. įst. X t. 442 str. 1 p. leidžia tik tada tvenkinio vandens lygį ar užtvanką žeminti, jei vanduo, išsiliejęs iš upės krantų, užsemia dirvas ar pievas. Nors tat aiškiai pabrėžta ir pačio įstatymo, bet tą pat teigia ir Rusų Senatas. Jis nustatė dar net tokį dėsnį, kad, jei įmonės savininkas, įmonės perleidimo dokumentuose nustatęs tvenkinio vandens lygį, tą įmonę perleido kitam taip pat jau anksčiau nustatytu vandens lygiu, tai paskui nebeturi teisės reikalauti iš pastarojo pažemint tą vandens lygį, nors dėl to būtų ir užliejamos upės vandeniu pievos ar dirvos. Iš to aišku, kad Civ. įst. X t. 442 str. reikia siaurinančiai aiškinti, netaikyti nusausinimams potvynio pobūdžio.

Vyriausiasis Tribunolas savo sprendimu kasac. civ. byl. (179) Narusevičiaus Kazio su Vaičiūnu Motiejum paaiškino, kad Civ. įst. X t. 442 str. yra savininko teises suvaržantis ir negali būti praplėčiamai aiškinamas. Ten pat Vyriausiasis Tribunolas palietė ir vandens išsiliejimo reikalą. Tada išeitų, kad Civ. įst. X t. 442 str. taikomas tik potvyniams, susidariusiems vandeniui išėjus iš upės krantų, lyg ir trukdo žemės ūkio kultūrą, tuo pačiu jau suduodamas smūgį ir pramonei. Tačiau, pramonė ir, be to, jau nepavydėtinoj padėty, nes įsakius pažeminti tvenkinio vandens lygį ar užtvanką, kartais reikia įmonę likviduoti.

Taigi, reikalas tvarkytinas iš pagrindų.

Romualdas Burokas.

Sterilizacija ir sankcijos.

Amerika pirmoji pasistengė suderinti baudžiamosios teisės nuostatus su darytina sterilizacija. Dar prieš didįjį karą 12 valstybių buvo išleisti tam tikri įstatymai, liečią sterilizaciją, o 1931 m. jų skaičius išaugo iki 31. Įdomiausi įstatymai išleisti Indianos, Kalifornijos ir New Yorko valstybėse.

Indianos valstybė jau 1907.III.9 d. įsteigė specialias komisijas prie įstaigų, kurios rūpinosi nepataisomais nusikaltėliais, idiotais, glušais ir seksualiniais nusikaltėliais. Komisijoje dalyvauja gydytojai; jų uždavinys — kvalifikuoti sterilizacijai tokius asmenis, kurių tolimesnis veisimasis yra negeistinas. Tai, žinoma, daroma tada, kai jau jų stoviui pagerinti kitų priemonių nėra.

Pagal 1909 m. **Kalifornijos** įstatymus, pakeistus 1913 ir 1917 m. įstatymais, prieš išleidžiant iš psichinių ligoninių, tiems ligoniams, kurių protinė liga yra paveldėta, tam tikros komisijos sprendimu daroma priverstinė sterilizacija. Tas įstatymas leidžia sterilizuoti idiotus ir seksualinius nusikaltėlius, jei nėra vilties, kad jie pasitaisys. Už tokią padarytą sterilizaciją gydytojas neatsako nei baudžiamai nei civiliškai.

New Yorko valstybė 1912 m. išleido įstatymą, pagal kurį buvo įsteigtos specialės komisijos; jas sudaro gydytojai: chirurgas, neurologas ir vienas ordinatorius. Tų komisijų uždavinys — tyrinėti tuos protiškai neišsivysčiusius nusikaltėlius ir išlaikomus įvairiuose valstybės įtaigose mažai naudingus asmenis, kuriuos reikia sterilizuoti. Jei tos komisijos dauguma nutars, kad tie asmenys, toliau veisdamiesi, aiškiai susilauks vaikų, palinkusių nusikalsti, psichiškai nesveikų, idiotų ir nenaudėlių, tai tada ji paveda vienam tos komisijos narių įvykdyti sterilizaciją. Įstatymas taip pat paliečia tokius nusikaltėlius, kurie buvo nubausti už prievartavimą ir tokius nusikaltimus, kurie rodo jų įgimtą palinkimą ir toliau taip nusikalsti. Padarydama tokį sprendimą, komisija turi kreiptis į atitinkamą teisėją, kad paskirtų advokatą, kuris turi dalyvauti apklausinėjant sterilizuotą asmenį. Toks komisijos sprendimas įsiteisėja tik po 5 d., t. y. jį pranešus teismo sekretoriatui ir jo nuorašą gavus dalyvavusiam komisijoje advokatui — gy-

nėjui. Visa tai galima skųsti aukščiausiajam teismui, kuris, gavęs kokį nusiskundimą, turi teisę sterilizacijos įvykdymą sustabdyt. Išėjus metams po sterilizacijos, komisijai reikia pranešti apie tos operacijos pasėkas ir paciento stovį.

Nusikalsta tam įstatymui tokie asmenys, kurie, neturėdami teisių, savarankiškai daro operacijas vaisinimuisi išvengti ir jose dalyvauja, jas remia ir padeda vykdyti, be to, dar ir tie asmenys, kurie sąmoningai leidžia tokią operaciją sau padaryti. Tai neliečia atsitikimų, kai operacija daroma gydytojų asmens sveikatos sumetimais.

Sterilizaciją galima daryti tik sutikus pacientui, jei jis tai sugeba pareikšti. Jei ne, tai tokį sutikimą turi duoti įstaiga, tėvas, globėjas, vyras ar žmona. Jei ir to trūksta, tai sutikimą turi duoti pats ministeris.

Šveicarijoje dar prieš didįjį karą Züricho kantone irgi buvo daroma sterilizacija, bet tik grynai visuomeniniais ir eugeniniais sumetimais. Įstatymiškai sutvarkytas tas reikalas buvo tik Vaadto kantone 1928.VIII.3 d.. Tuo įstatymu tik tas ligonis ir protiškai nesveikas asmuo gali būti sterilizuojamas, kuris bus pripažintas neišgydomu ir kuris vaisys tik mažos vertės vaikus. Tai galima padaryti, tik nutarus sveikatos komisijai; ji tai daro reikalą ištyrusi ir bent dviejų ekspertų nuomonių atsiklaususi.

Įstatymas taikomas visiems ligoniams ir silpnapročiams, taip pat narkomanams: morfinistams, kokainistams ir alkoholikams; tai daroma, tik jei tikrai jų sveikata reikalinga globos ir apsaugos nuo visuomenės ir jų pačių.

Danijos įstatymai leidžia daryti sterilizaciją tik tiems, kurie to prašo ir sutinka. Tai gali daryti tik asmenys, kurių anormališkumas ir lytinis nesusitvarkymas veda prie nusikaltimų, taip pat tie, kurie yra atiduoti į labdarines įstaigas ir jei to reikia valstybės ir visuomenės interesams.

Kiekvienu atsitikimu reikalingas teisingumo ministerio sutikimas, be to, pacientui reikia išaiškinti pasėkas. Kas tai padarys, neišpildęs aukščiau nusakytų sąlygų, baudžiamas pinigine bauda nuo 500 iki 5000 kronų.

Švedijoje jau senai yra įstatymas, draudžiąs tuoktis su epileptikais. 1915 m. tas įstatymas palietė protiškai nesveikus ir mažai išsivysčiusius asmenis. Jei yra rimto pagrindo bijoti, kad

kurio nors asmens vaikai bus protiškai nesveiki, mažai išsivystę ar epileptikai ir jei, be to, dėl tų jų įgimtų negalių jie negalės savarankiškai gyventi, tai tokius asmenis reikia sterilizuoti. Bet prieš tai reikia supažindinti su tos sterilizacijos pasėkomis ir gauti iš sterilizuojamo asmens sutikimą.

Anglija. 1932 m. gegužės m. Londone buvo sušaukta konferencija, kurioje, vien eugenikos sumetimais, buvo svarstoma laisvoji sterilizacija. Vienas parlamento narys pasiūlė ją patiekti svarstyti rūmams. Teisininkų atstovas paabejojo tokios operacijos, daromos sveikam žmogui, teisėtumu, nors ir jam sutinkant.

Bet niekas nelaikys įstatymu baudžiama tos operacijos, kuri bus padaryta psichiškai nesveikam.

Lenkijos literatūroje tuo reikalu nerandame nieko aiškaus. Jų teisės autoritetai, kaip Makovskis, Slivinskis ir Rufas yra tos nuomonės, kad gydytojai, padarę sterilizacijos operacijas, už tai negali būti baudžiami, bet daugiau nieko nepasako. Dėl pačios sterilizacijos jie irgi nieko konkretaus nepasako.

Vokietijoje jau 1914 m. reichstagui buvo patiekti svarstyti sterilizacijos, darytinos vien gydymo sumetimais, projektai. Didžiajam karui pasibaigus, jos dideliu apologetu pasidarė **dr. Boeters-z-Zwickau.** Jo 1925 m. projektas, pavadintas „Lex Zwickau“, numatė priverstinę sterilizaciją tų vaikų, kurie, pradedant mokykliniu amžiumi, bus pripažinti netinkami normaliam mokslui dėl įgimto aklumo, kvailumo, epilepsijos ir neišsivystimo. Tas projektas numatė priverstinę sterilizaciją psichiškai nesveikų ir protiškai neišsivysčiusių asmenų, epileptikų, iš gimimo kurtinių, neregių ir moralinių iškrypėlių; tai reikėjo daryti, juos išleidžiant iš tų įstaigų, kurioms jie buvo atiduoti. Toliau turėjo būti sterilizuotos tos moterys, kurios kelis kartus pagimdė nuo nežinomųjų tėvų vaikus, kurios neturi stiprių psichinių pagrindų ir kurios nebuvo izoliuotos specialiose įstaigose. Mažos psichinės vertės kaliniams, sutikusiems sterilizuotis, gali būti dovanota dalis bausmės. Normalių asmenų sterilizacija turėjo būti baudžiama kaip sunkus kūno sužalojimas. Prie to projekto buvo padėtos ir instrukcijos, tvarkančios sterilizacijos eigą. Bet tas perdaug radikalus projektas nebuvo priimtas.

1928 m. Saksonijos teisingumo ministeris įnešė į parlamentą projektą, kuriuo buvo papildomas vokiečių B. St. 222[a] §.

Juo buvo sakoma, kad gydytojas, padaręs sterilizaciją, negali būti baudžiamas už sunkų kūno sužalojimą, jei jis tai padarė asmeniui, sergančiam proto liga. Tam turėjo pritarti ir du valdiniai gydytojai, konstatavę žalingumą tokiam vaisingumui. To turėjo prašyti pats sterilizuojamas, jo globėjas ir globos teismas. Laisvai pasidavus sterilizacijai, buvo galima anksčiau paleisti iš prevencinės įstaigos.

1931 m. dr. Rosenfeldas įnešė į parlamentą projektą sterilizuoti tiems recedivistams, iš kurių tikimasi blogos padermės. Čia irgi buvo reikalaujamas sterilizuojamo sutikimas. Dr. Löwenthalis tą projektą papildė dar tuo, kad sterilizuojamojo sutikimas turėjo būti gautas, tik jam pasitarus su savo gynėju ir valdžios gydytoju.

Kuriais gi atsitikimais sterilizacija buvo draudžiama?

Luxenburgeris, turėdamas galvoje vien biologinius davinius, pasisako, kad reikia sterilizuoti tik tuos asmenis, kurie yra iš paveldėjimo liguisti ir gali, dėl savo praeities, tokie būti. Tokia didžiausia paveldima liga yra schizofrenija; ja serga 0,9% visuomenės; tokių tėvų 10% vaikų irgi ja serga; dėl jos kenčia 34—42% ir vaikų, taigi, tik pusė gali augti sveiki. Bet, jei abu tėvai yra schizofrenikai, tai reikia sterilizuoti ir tą sveikąją pusę. Su sergančiais manijo - depresija yra sunkiau, bet ir jų vaikų 32% serga psichinėmis anomalijomis. Bet kadangi tas nekenkia rasės interesams, tai jų sterilizacija nėra iš reikalingiausiųjų. Protiškai neišsivystę asmenys irgi turi būti sterilizuojami, kai juose sunkia forma pasireiškia isterija, alkoholizmas, psichopatija ir nuolatinis palinkimas nusikalsti (recidyvas).

Biologinių dėsnių laikosi ir Fetscheris. Jis pabrėžia, kad mažaverčiai ir psichiškai nesveiki asmenys turi tendenciją greitai daugėti ir tuo didinti kliaunų (defektyvų) asmenų skaičių.

Fetscheris visų pirma pataria sterilizuoti schizofrenikus, įrodydamas, kad jų vaikų yra: 9—10% schizofrenikų, 34—42% psichopatų, o 43—52% irgi reikia priskaityti prie anormalių. Jei tąja anomalija serga abu tėvai, tai tada: 53% vaikų yra schizofrenikai ir 29% psichopatų. Jei manijo-depresija tėvų tik vienas serga, tai 30—33% vaikų serga tąja pat liga ir 33% yra psichopatų; jei serga abu tėvai — tai 63% vaikų serga tąja pat liga ir 37% reikia priskirti prie psichopatų. Epileptikų

vaikų irgi yra 10%, sergančių epilepsija. Protiškai neišsivysčiusiuose asmenyse pastebimi panašūs reiškiniai. Jei tik vienas tėvų yra protiškai neišsivystęs, tai tada tokių vaikų bus 54%; jei abu tėvai turi tą ydą, tai 77% vaikų bus irgi protiškai neišsivystę. Nervingų tėvų vaikai irgi iš dalies nebus normalūs. Sterilizuotini ir įgimti alkoholikai. Bet visur reikalingas analizas.

Skeptiškiau kiek į tą reikalą žiūri Gruhlė. Jo manymu, tarp nusikaltėlių vyrauja protiškai neišsivysčiusių ir alkoholikų elementas. Todėl savaime suprantamas reikalas ir pastangos jų skaičių mažinti. Ne tik savo, bet kelių kitų autorių nuomonėmis pasiremdamas, Gruhlė pataria tokius asmenis sterilizuoti ir net kastruoti, jei tik norima, kad jų padermė nebūtų panaši į tėvus. Toliau nagrinėdamas sąlygas, kuriose auga tokie vaikai, Gruhlė prieina išvadą, kad sterilizuoti reikia ir tokius asmenis, kurie nesugeba normaliai išauklėti vaikų.

Sterilizacijos tikslas trejopas: gydomas, visuomeninis ir eugeninis.

Stooso teorija, sėkmingai padaryta operacija negali būti laikoma faktišku sužalojimu. Reicho teismas sako, kad, nors gydytojai gali sužaloti žmogų, bet, jei tokią operaciją yra leidęs padaryti pats operuojamasis, tai čia nėra nusikaltimo. Bet tas sutikimas negali prieštarauti ir geriems papročiams. Iš to daroma išvada, kad tik sterilizuoti išgelbėti žmogaus gyvybei ir sveikatai nėra nusikaltimas.

Kiek smulkiau sprendžiamas sterilizacijos klausimas, rišant jį su visuomenės gerove. Sąvoka, kas yra geri papročiai, gali būti klaidingai suprasta ir priklauso nuo pavienio teisėjo pažiūrų. Kohlrauschas čia sutinka su Ebermayeriu. Tokios visuomenės gerovės pavyzdžiu gali eiti, jei nepasiturinti moteris, turinti jau kelis vaikus ir jau negalinti jų išmaitinti, kreipiasi prašydama ją sterilizuoti. Panašūs samprotavimai tinka ir sterilizacijai, darytinai eugenikos sumetimais.

Už sterilizacijos leistinumą yra pasisakęs ir paskutinis Frankfurto suvažiavimas, kuriame tuo reikalu buvo dideli debatai, ir 1932 m. Hanoverio gydytojų suvažiavimas.

(„Archivum Kryminologiczne“, t. I, 1933 m.).

—/—

K. Šalkauskis.

Nečiai ir nebyliai.

Fizinio asmens veiksmingumui turi įtakos sveikata. Prie aprėžimų veiksmingumo dėl sveikatos stokos tenka priskirti nebylystė.

Nečiai ir nebyliai, sukakę 17 metų amžiaus, neįgyja, kad ir aprėžto, veiksmingumo, nes, kaip įstatymas sako: „Nečiai ir nebyliai yra globojami iki dvidešimt vienų metų" (C. Į. 381 str.) ir pasilieka iki pilnų metų mažamečio būvyje. Nuo kalbamo amžiaus nečiai ir nebyliai iš karto darosi veiksmingi.

Tačiau Rusų Senatas aiškindavo, kad veiksmingumą teįgyja tik raštingi pilnamečiai, ir jie vieni nereikalingi patikrinimo, o visiems kitiems nečiams ir nebyliams norint pripažinti veiksmingumą — reikalingas nustatytas apžiūrėjimas ir sąmoningumo patikrinimas (2 Dep. Sen. įsak. 1912.I.3 d. 26 Nr., 1899 Nr. 116). — Neraštingieji įgyja veiksmingumą atitinkamoms įstaigoms patikrinus ir pripažinus, kad jie gali išreikšti savo valią (1883 Nr. 51). Tiesa, Rusų Senatas ne visuomet griežtai to prisilaikydavo ir vėlesniuose sprendimuose, pvz., pripažino, jog nečių santoriai, kad ir neapžiūrėtų, yra tikri, jei paaiškės pilnas sąmoningumas jų padarytų veiksmų (1896 Nr. 44). Vyriausiasis Tribunolas taipjau stojo ant to pagrindo, kad pagal C. Į. 381 str. nečiai ir nebyliai, pasiekę pilnų metų, vis dėlto nelaikomi veiksmingais, jei nenustatyta, kad jie veiksmingi, jei nenustatyta, kad jie gali laisvai išreikšti savo mintis ir valią (T. K. S. 1927 Nr. 394).

Tasai Rusų Senato ir Vyr. Tribunolo nusistatymas prieštarauja C. Į. 381 str., kuris yra vieninteliu šaltiniu šiam klausimui išspręsti ir kurio redakcija duoda pagrindo padaryti kitų išvadų, kaip tatai padarė kalbami teismai. Pats įstatymas sako, kad nečiai ir nebyliai yra globojami iki dvidešimt vienų metų, o ne iki apžiūrėjimo ir jo sąmoningumo patyrimo, kaip turėtų būti pasakyta, jei įstatymas jų veiksmingumo pradžia laikytų apžiūrėjimo momentą. Antra vertus, įstatymas sako, kad nesugebantiesiems sąvokų įsigyti ir savo valią reikšti nečiams bei nebyliams Vyriausiasis Tribunolas įsako įsteigti globą. Čia taip pat matyti, kad tarp pirmos ir antros globos yra pertrauka ir kad tik po apžiūrėjimo steigiama antroji globa, kas

negalėtų būti, jei pilnų metų pasiekimas neturėtų globai jokios įtakos ir tik apžiūrėjimas ir pripažinimas nečią ir nebylį darytų veiksmingu.

Pagaliau, nurodytas apžiūrėjimas turi būti atliktas 368 str. tvarka, kuris gali būti padarytas, pareikalavus vien šeimai. O jei tik šeima gali pareikalauti nuimti ar paskirti globą, tai nėra bendra taisyklė, taikoma visiems atsitikimams, bet yra kažkoks išskyrimas iš bendros taisyklės, nes gali būti, kad nečias ar nebylys šeimos neturi, o tuomet visam gyvenimui turėtų pasilikti nebylys neveiksmingu. Gi jei nečiai ar nebyliai turėtų būti apžiūrimi, kad išsilaisvintų nuo globos, neabejotinai, toji priemonė būtų universalesnė ir daugiau atsižvelgtų į globojamųjų ir kitų asmenų interesus, o ne vien į šeimos interesus.

Jei bendra taisyklė nustatyta mūsų įstatymų, kad nečiai ir nebyliai gali būti pripažinti neveiksmingais tiktai dėl nesugebėjimo „sąvokos įsigyti ir laisvai savo valią reikšti", tai nesuprantama būtų, kaip įstatymas traktuotų atsitikimus, kada nečiai ir nebyliai gali „sąvoką įsigyti ir laisvai savo valią reikšti", o vis dėlto pasilieka neveiksmingais, ir kas dar blogiau, kartais, kaip matėm anksčiau, net iki gyvos galvos neveiksmingais.

Iš kalbamų samprotavimų tenka prieiti visai kita išvada, kad nečiai ir nebyliai iki pilnų metų turi aprėžtą veiksmingumą, o toliau tiktai šeima turi teisę iškelti klausimą apie tai, kad jie savarankiškai veikti negali ir reikalingi globos ar rūpybos. Taip suprasta šeimos intervencijos teisė daug daugiau atitinka gyvenimo reikalavimus ir įstatymo prasmę.

Tokiu būdu mūsų įstatymai skirsto nečius ir nebylius į tris kategorijas.

1. Pirmą kategoriją sudaro nečiai ir nebyliai, kurie sugeba sąvoką įsigyti ir laisvai savo mintis bei valią reikšti. Šiems asmenims suteikta yra teisė, sulaukus pilnų metų, savarankiškai vesti savo reikalus ir daryti sutartis, santorius ir aplamai visus juridinius veiksmus, kaip tat leista visiems veiksmingiems asmenims.

Prie tos kategorijos priklauso pirmoj eilėj raštingieji, jei, žinoma, jie turi neaprėžtą veiksmingumą dėl kitų kokių priežasčių, pvz., psichinės ligos ir t. t. Bet negalima tvirtinti, kad visi raštingieji turi būtinai į šią kategoriją įeiti, nes ir dėl raštingųjų nečių ir nebylių gali būti abejonių, ar jie pilnai sąmo-

ningi, juo labiau, kad ir raštingumo sąvoka turi labai reliatyvią prasmę, dėl sunkumo nustatyti sąmoningumui raštingumo laipsnį.

2. Antrą kategoriją sudaro nečiai ir nebyliai, kurie, nors ir gali reikšti savo mintis ir valią, bet kuriems apžiūrinčios įstaigos randa pavojinga suteikti aukščiau nurodytas teises, kaip tai pripažinta pirmosios kategorijos asmenims.

Prie sveikatos departamento tam tyčia sudarytos Komisijos pripažinimas pristatomas Vyr. Tribunolui, kuris, sutikęs su juo, įsako apylinkės teisėjui paskirti rūpybą. Čia pirmoj eilėj eina neraštingi, bet gali būti ir raštingi, kurie vis dėlto bus pripažinti nepatikimais subrendimo atžvilgiu, kad jiems galima būtų suteikti pilnas veiksmingo žmogaus teises.

3. Trečią kategoriją sudaro beraščiai nečiai ir nebyliai, kurie visai negali įsigyti sąvokos ir savo valią reikšti. Apžiūrinčios įstaigos nuomonė pristatoma Vyr. Tribunolui, kuris, sutikęs su ja, įsako atitinkamam apylinkės teisėjui paskirti globą.

Į šią kategoriją gali įeiti nečiai ir nebyliai tiktai beraščiai, kas įsakmiai išreikšta įstatyme, tad į ją negali įeiti raštingieji. Tuo tiktai nečių ir nebylių raštingumas gali apsireikšti, bet toli gražu ne taip, kaip tai aiškina teismų praktika. Žinoma, ir raštingam nečiui ar nebyliui gali būti paskirta globa, jei pvz., jis išeina iš proto, bet čia jau kita globos paskyrimo priežastis, būtent, psichinė liga, kuri taipjau turi veiksmingumo aprėžimo padarinius (C. Į. 365—368 ir 379 str.).

Nečių ir nebylių rūpyba ir globa trunka tol, kol nepasikeis jo 1) sąmoningumo ir 2) sugebėjimo pareikšti savo valią būvis.

Kitaip sakant, globa ar rūpyba gali būti pakeičiama, pasikeitus gerojon pusėn nečio ar nebylio sugebėjimui išreikšti savo valią.

Rūpybos ir globos panaikinimas turi būti padarytas ta pačia tvarka, kaip ir jų skyrimas, vadinasi, per Sveik. Departamento Komisiją, Vyr. Tribunolą ir apylinkės teisėją.

——/——

J. Januška.

Liudytojų teisman šaukimas ir nestojusių liudytojų baudimas.

Baudžiamose bylose svarbiausiu įrodymu yra liudytojų parodymai. (Praktikos vartojamos „liūdytojų parodymai“ posakis netinkamas, nes parodyti galima tik fizišką, materialų daiktą, o žmogus savo mintis, pergyvenimus pareiškia).

Civ. Teis. Įst. 101^1 ir 409 str. str. nurodo, kuriais atsitikimais neleistini liudytojų parodymai, o to įstatymo 410 str. pažymi, kad nustatyta tvarka sudarytų arba paliudytų rašytinių dokumentų turinys negali būti liūdytojų parodymais griaunamas. Vadinasi, civ. teisenoj šalia dokumentalinių įrodymų eina liudytojų parodymai, o dažnai ir pastaruosius papildo ir net pakeičia, pvz., mirimo fakto įrodymas.

Baudž. Teis. įst. 73 ir 630 str. str. ir Civ. Teis. įst. 82 ir 82^1 str. str. (Vyr. Žin. Nr. 452), vaduodamasi šalių lygybės nuostatu, šalys gali pristatinėti įrodymus, nurodyti naujus liudytojus, o taip pat ir apylinkės teisėjas gali pareikalauti iš šalių pristatyti įrodymų.

Tiek teismo, tiek ieškovų ir nukentėjusių bei skundėjų interesas, kad teisman patekusi byla nebūtų vilkinama, bet greitas bylos išsprendimas dažnai priklauso nuo to, kaip greitai šalys pristato reikiamus įrodymus, arba kaip greitai teismui pasiseka juos surinkti. Kad bylosena be reikalo nenusitęstų, Baudž. Teis. įst. 69 str. ir Civ. Teis. įst. 91 str., teismas nestojusius liudytojus gali nubausti pinigine bauda ligi 125 lt. Atsakovų interesas kiek galint ilgiau bylą užvilkinti ir dažnai pasitaiko, kad atsakovai ieškovo svarbiausius liudytojus įkalbinėja teisman nestoti ir net paskirtą baudą sumoka.

Dažnai pasitaiko, kad vieno liudytojo parodymu yra paremtas gana didelis ieškas, bet atsakovas, ieškovo liudytoją papirkdamas ir sumokėdamas už jį dvi nedideles skirtas teismo baudas, laimi bylą. Civ. Teis. įst. 91 str. nuostatu, teismas nestojusį liudytoją gali bausti tik du kartu.

Tokiu būdu, šiuo atsitikimu šalių lygybės principas įrodymus pristačius lieka paneigtas, nes nei ieškovas, nei teismas veikiančiais įstatymais neturi jokių priemonių pristatyti liudy-

tojui teisman ir išklausti, nors jis labai būtų svarbus. Ieškovo prašymas vykti teisėjui apklausti vietoj nestojusio liudytojo neprivalomas ir būtų neįmanoma nuolat vykdyti.

Baudžiamose bylose, Baudž. Teis. įst. 69 str., liudytojas, nestojęs teisman antrą kartą, bylose dėl nusikalstamųjų darbų įstatymo baudžiamu kalėjimu, be piniginės baudos, gali būti teisman policijos atvestas. Nukentėjusio interesai tokiose bylose geriau apsaugoti. Tos priemonės taikymą reikėtų praplėsti į civilines bylas ir į visas baudžiamąsias bylas. Netikslu, jei liudytojas byloje dėl veido įdrėskimo ar kito lengvo kūno sužalojimo (B. St. 1 d. 469 str.), nestojęs antrą kartą gali būti teismo nutarimu varu atvarytas, išklaustas ir išaiškintos bylos aplinkybės, o tuo tarpu, jei kam nors padaužos iškuls viso gyvenamo namo langus, sulaužys baldus, padarys keliolika šimtų nuostolių, ar pakels didžiausią triūkšmą mieste, tai tose bylose nestojusių liūdytojų teisman negalima varu atvaryti.

Civ. Teis. įst. 82 ir 82[1] str. str. pakeitimu, teisėjui pavesta rūpintis, kad esminės bylos aplinkybės būtų išaiškintos, ir jis gali pareikalauti įrodymų. Tačiau, kaip teisėjas gali surinkti įrodymus, jei šalių nurodyti liudytojai, ar teisėjo paties iš paaiškėjusių bylosenos metu aplinkybių šaukti liudytojai du kartus nestoja. Tokiu būdu teisėjas negali uždėtos pareigos nurodytais įstatymo straipsniais atlikti ir suteikiama teisė pasinaudoti. Ar dažnai dideli turto interesai mažiau reikšmingi ir verti, negu dvi savaitės kalėjimo?

Nuo liudytojo pareigos niekas negali atsisakyti, tai numato C. Teis. įst. 370 str., ir atsisakęs teisme liudyti, B. St. 172 str., baudžiamas arešto ligi vieno mėnesio arba bauda ligi 500 litų. Įstatymai visiems uždeda vienodą liudytojo pareigą, neskiriant nei visuomenėje užimamos vietos nei turtingumo. Tačiau liudytojui nestojus teisman ir nestojusius teismui nubaudus, lygybės principas ir pareigų atlikimo visuotinumas išnyksta. Teismo skirtą baudą už nestojimą teisman sumoka tas, kuris turi turto, o nepasiturįs teisman nevyksta ir baudos nemoka. Tiesa, policija, pasiteiravusi, kad skirtą baudą negali sumokėti, toks teismo raštas siunčiamas mokesčių inspektoriams sekti nubaustojo praturtėjimus, bet pats sekimas dėl darbo daugybės beveik neįmanomas ir lieka dažnai be pasėkų. Toks pat likimas laukia skirtų piniginių baudų Teismų Santvarkos įst. 59 str.

Ar nevertėtų papildyti Baudž. Teis. ir Civil. Teis. įstatymus, kad liudytojui, negalint sumokėti Baudž. Teis. įst. 69 str. ir Civ. Teis. įst. 91 str. numatytos baudos, ji pakeičiama areštu vadovaujantis B. St. 59 str. Tokie nuostatai yra Vokietijos baudž. proceso įstatyme, kuris veikia ir Klaipėdos krašte.

—/—

N. G. Naividelis.

Dvi pastabos neturto teisės klausimu.

Civ. Teis. Įst. 200⁷ str. pažymi: „Beturčiai atleidžiami nuo nustatytų (200², 200³) teismo ir žyminio mokesčių, Apylinkės Teisėjui pripažinus juos neišgalinčiais mokėti..."

Kuo vaduojasi Apylinkės Teismas, nustatydamas arba atmesdamas neturto teisę? Rusų Senatas išaiškino, kad Apylinkės Teismas gali pripažinti bylininkui neturto teisę, tik asmeniškai įsitikinęs prašytojo neturtingumu, o klausimas, kaip Teisėjas gali įsitikinti — tai jo reikalas. Niekas negali nurodinėti Teisėjui ir negali skųstis jo nutarimais šiuo reikalu.

Praktika rodo, kad Teisėjas įsitikina prašytojo neturtingumu iš atitinkamos savivaldybės šiam reikalui išduoto liudijimo. Savivaldybė, žinodama šią mūsų teismų praktiką, atitinkamuose liudijimuose gana smulkiai nurodo prašytojo šeimos sudėtį, jo materialinę būklę, uždarbį ir t. t. Tačiau šis neturtingumo pripažinimo klausimas kur kas sudėtingesnis, kai prašytojas yra nekilnojamojo turto savininkas. Tokiais atvejais s-bė tesitenkina pažymėjus, kad prašytojas, kaip matyti iš mokesčių knygų, valdo tiek ir tiek ha žemės. Mūsų aplinkybėmis ūkininkas, turįs kokių 10—12 ha žemės ūkį, toli gražu nėra neturtingas ir tokiam žmogui, prireikus iškelti bylą arba paduoti apeliaciją (kaip atsakovui), galvoti apie neturto teisę yra nepasiekiama svajonė. Tačiau šis „turtingas" ūkininkas atsiduria gana keblioj padėty, kai jam atsiranda reikalas kelti bylą dėl kokių 5.000 lt., o kartais dėl stambesnės sumos. Paduotas prašymas neturto teisių pripažinimo reikalu Teisėjo atmetamas tuo „įsitikinimu", kad prašytojas valdo apie 10.000 lt., o kartais ir didesnės vertės turtą, gi aukščiau pacituotas straipsnis nežino kompromisų. 10 ar 12 ha žemės ūkio savininkui — byli-

ninkui sudaryti 200—300 lt. teismo mokesčiams yra milžiniška suma, ir todėl tokiam ūkininkui gręsia pavojus parduoti dėl to keletą gyvulių arba atsisakyti nuo savo teisėtų reikalavimų, kurie laikui bėgant įsisenėja. Dar blogiau tokiam ūkininkui, kai jis, būdamas atsakovu, yra priverstas paduoti apeliacijos skundą dėl atiteistos iš jo stambesnės sumos. Daug kas dėl šios priežasties negali paduoti apeliacijos skundo, o to pasekmė — jo turto aprašymas su visomis baisenybėmis.

Visai kitaip šis reikalas atrodytų, jei 200[7] str. turėtų savyje kompromisų. Dabar šiuo straipsniu arba atleidžiami visai nuo nustatytų teismo ir žyminio mokesčių, arba turi sumokėti visus teismo ir žym. mok. Turįs reikalą bylinėtis žmogus visai kitaip savo teises gintų, jei Teismas galėtų pripažinti jam neturto teisę iš dalies, pav. daugiau kaip 1.000 lt. ar daugiau kaip 2.000 lt. sumai. Ieškovas ar atsakovas nebūtų atleidžiami mokėti tuos mokesčius, kuriuos sumokėti jie įstengia, o būtų atleidžiami nuo sumokėjimo tų mokesčių, kurių sumokėti jie iš tikrųjų neįstengia.

Šitaip šis klausimas sutvarkytas Klaipėdoj veikiančiu Civ. proc. įst., šia prasme šis klausimas turėtų būti sutvarkytas ir pas mus.

II.

Senuoju Įstatymu Teismo Antstoliai už sprendimų vykdymą gaudavo iš prašiusio vykdyti sprendimą tam tikrą taksos nustatytą atlyginimą. Šitokiai santvarkai esant dar buvo suprantamas nepripažinimas ieškotojui neturto teisių vykdymo bylose, kadangi toksai pripažinimas būtų buvęs padarytas Teismo Antstolio sąskaiton arba būtų buvęs surištas su sudėtingais atsiskaitymais, jei už vykdymą būtų turėjęs atlyginti antstoliui iždas. Tačiau ši tvarka visiškai nesuprantama, paskelbus Imamų už teismo antstolių veiksmus mokesčių įstatymą, kurio 19-ju str. imami už teismo antstolių veiksmus mokesčiai eina valstybės iždui. Jei įstatymas teikia galimumą neturtingiems žmonėms, esant reikalui, bylinėtis, kodėl neduoti tam pačiam bylininkui galimumo pasiekti savo tikslą įvykdant jo teisę, kurią jam Teismas pripažino? Juk esti tiek daug atsitikimų, kad ieškovai, kartais turį gana stambiomis sumomis vykdomųjų raštų, negali jų realizuoti dėl sakytos priežasties. Šitokia neturto teisė juo labiau galėtų būti suteikta, nes antsto-

lis, išieškodamas iš atsakovo ieškovui priklausančius pinigus, kartu galėtų išieškoti ir nesumokėtas vykdymo išlaidas, kurioms būtų galima net pripažinti pirmaujamo atlyginimo teisę. Atitinkamas šio reikalo sutvarkymas palengvintų neturtingiems žmonėms realizuoti savo teisę, o iždas ne tik nenukentėtų, o atvirkščiai, gautų tokių pajamų, kurių netenka esant dideliam skaičiui vykdomųjų raštų žmonių „kuparuose".

—/—

A. a. Česlovas Milvydas.

1936 m. lapkričio 20 d. Telšiuose mirė, nelaimingo atsitikimo dėliai, sunkiai sužeistas Telšių Apylinkės Teisėjas Česlovas Milvydas.

Velionis gimė 1870 m. rugpjūčio 23 d. Matkaičiuose (Radviliškio valsč., Šiaulių apskr.), baigė 1890 m. Šiaulių gimnaziją ir po to Maskvos universiteto juridinį fakultetą su I laipsnio diplomu. Tais pat universiteto baigimo 1894 metais stoja ruoštis advokatūron: 1894 m. lapkričio 10 d. jau priimtas prisiekusio advokato Bociarskio padėjėju. Atlikęs prisiekusiojo advokato padėjėjo praktikos stažą, 1900 m. birželio 10 d. priimtas prisiekusiu advokatu. Savo gyvenimo ir veikimo vietą pasirenka ne svetur, bet savo apskrities mieste — Šiauliuose. Tuo laiku tapti prisiek. advokatu 30 metų amžiaus pasisekdavo toli gražu ne kiekvienam, bet tik gabesniesiems. Atsistatant Lietuvai iš griuvėsių, 1918 m. gruodžio 17 d. Milvydas yra Šiaulių apskrities viršininku. Kiek vėliau persikelia toms pat pareigoms eiti į Telšius, mylimosios savo Žemaitijos centrą, kur dirba iki 1919 m. spalių mėn. Gerai pažindamas vietos gyventojus ir jų reikalus, turėdamas pilną žmonių pasitikėjimą, velionis, kaipo geras administratorius, pasidarbavo dar ir miesto savivaldybėje, buvo Telšių Apskrities Valdybos pirmininku.

Kviečiamas, 1921 metais velionis vyksta į Kauną ir užima Kauno Apygardos Teismo Teisėjo vietą. Pasidarbavęs čia apie metus (1921.IV.11—1922.V.1) grįžta vėl Telšių savivaldybėn ir po to vėl į Teismą, būtent: 1924.IX.29. paskirtas Radviliškio nuovados Taikos Teisėju.

Kaipo vienas žymiausiųjų mūsų teisininkų civilistų, a. a. Milvydas apie 4$^1/_2$ metų užėmė aukštą ir atsakingą Vyriausiojo Tribunolo Teisėjo vietą (1929.IV.16—1933.IX.10). Iš aukščiausiojo mūsų teismo velionis prašosi atgal dirbti teisėjo darbo provincijoj. Telšių Apylinkės Teisėju buvo paskirtas 1933 m. rugsėjo 10 d.

Velionis buvo 66 metų amžiaus, dar stiprios sveikatos žmogus. Negailestingoji mirtis pakirto žinomo teisininko, uolaus visuomenininko ir kilnaus būdo žmogaus gyvybę. Visada geriausių norų ir energijos kupinas, a. a. Milvydas per savo virš 40 nenuilstamo darbo metų Lietuvoje yra labai daug savo kraštui pasidarbavęs tiek rusų valdžiai esant, tiek vokiečių okupacijos metu, tiek dabar mūsų nepriklausomoje Lietuvoje, kaip teisėjas advokatas, visuomenės veikėjas tikrąja ir geriausia to žodžio prasme. 1906 m. lietuviai jį buvo išrinkę savo atstovu iš Kauno gubernijos į 1-ją Valst. Dūmą. Vokiečių karo okupacijos laiku Milvydas paliko Lietuvoje.

Trumpas nekrologas neduoda vietos bent paviršutiniškai nušviesti ir įvertinti visą velionies gyvenimo veiklą. Iš 42 jo veikimo metų daugiau kaip pusė tenka akvokatūrai (23 met.), apie 10 metų teisėjo darbui pokarinėje Lietuvoje ir beveik tiek pat laiko — administraciniam ir visuomeniniam veikimui.

Lapkričio 22 d. velionis buvo atvežtas iš Telšių ir palaidytas amžinam atilsiui brangių ir mylimų savo Matkaičių kapinėse.

——/——

Apžvalga.

Civilinės teisės kodekso ruošti komisijos sudarymas.

Sudarius Valstybės Tarybos specialinę komisiją civiliniam kodeksui paruošti ir tuo civilinės teisės koodifikavimui įžengus į naują sprendžiamą fazę, pravartu pasvarstyti tiek civilinės teisės kodifikacijos metodą, tiek turimą medžiagą ir jos sunaudojimą, pagaliau, tiek būsimojo kodekso pagrindinius dėsnius.

Mūsų civilinės teisės suvienodinimo ir sukodifikavimo klausimas nėra naujas. Jau mūsų pirmieji teisingumo ministeriai savo deklaracijose nusiskųsdavo nenormalumu, kad mūsų teritorija suskaldyta civilinės teisės atžvilgiu, ir pasižadėdavo imtis priemonių tokiam nenormalumui pašalinti. 1928 metų konstitucijos autoriai, įsteigdami specialinę instituciją — Valstybės Tarybą, kurios tikslas įstatymus rengti ir juos kodifikuoti, kodifikacijos klausimą (pirmoje vietoje civilinės teisės kodifikaciją) padarė konstituciniu dalyku.

Valstybės Taryba savo pirmuoju darbu pasistatė civilinės teisės kodekso rengimą. To kodekso reikalu ji buvo parengus Ministerių Kabinetui memorandumą. Bet atsirado kliūčių, kurios tą darbą suvėlino. Pirmoji kliūtis buvo ta, kad Valstybės Tarybos negausus personalas buvo užverstas viešosios teisės įstatymų projektų rengimu. Didelė dalis prieš nepriklausomybės atgavimą Lietuvos teritorijoje veikusių viešosios teisės įstatymų neteko ne tik galios, bet ir prasmės, nes atsirado visai naujų valstybėje veiksnių, ir jų santykiavimo forma iš esmės pasikeitė. Tiesa, buvo išleista eilė laikino pobūdžio įstatymų, bet jie buvo nepilni ir, apskritai, negalėjo būti palikti tolimesnei ateičiai. Valstybės Tarybai teko imtis to reformos darbo. Vienas pirmųjų buvo vietos savivaldybių įstatymas, toliau teismų santvarkos įstatymas, prezidento rinkimų įstatymas, spaudos įstatymas, valstybei ir tautai saugoti įstatymas, draugijų įstatymas, seimo rinkimų įstatymas, akcizo įstatymas ir visa eilė mokesčių srities įstatymų. Šių įstatymų projektų rengimas atitraukė Valstybės Tarybos jėgas nuo jos pačios užsibrėžto civilinės teisės kodifikavimo. Tačiau tai nereiškia, kad per tą laiko tarpą Valstybės Taryba nieko nepadarė ir civilinės teisės srityje. Buvo aišku, kad civilinės teisės kodifikacija užtruks kurį laiką. Bet buvo visa eilė civilinės teisės dalykų, kurie buvo skubūs ir negalėjo laukti, kaip, vadinamoji civilinė metrikacija, ipotekos įstatymas ir globos įstatymas. Tiems įstatymams parengti buvo sudarytos komisijos. Iš šių įstatymų projektų ipotekos įstatymas jau yra Seimo priimtas. Skubus reikalas parengti visus čia aukščiau paminėtus įstatymų projektus buvo viena kliūtis Valstybės Tarybai, įsikūrus, tuoj imtis civilinės teisės kodifikavimo darbo. Valstybės Taryba, doktrina ir teismų praktika išdirbo pastovią teisinę terminologiją. Šiandien jau galima išreikšti beveik visas teisines sąvokas lietuvių kalbos žodžiais. Dėl medžiagos irgi pasikeitė padėtis. Pirmiausiai, daugiausia, privačiai buvo išversti kitų valstybių civiliniai kodeksai. Be to, pati Valstybės Taryba pasirūpino, kad būtų išversti pažangesni civilinės teisės įstatymai. Valstybės Tarybos komisijų parengti civilinės teisės įstatymų projektai — globos įstatymas, asmens civilinės

padėties aktų įstatymas, jungtuvių ir skyrybų įstatymas — buvo pirmos eilės medžiaga projektuojamam civilinės teisės kodifikavimui. Pagaliau, Valstybės Tarybos pirmininko pavedamas, Valstybės Tarybos narys J. Vileišis tvarkė ir rengė komisijai svarstyti avanprojektą. Tokioje padėtyje randame civilinės teisės kodifikaciją, civiliniam kodeksui parengti komisiją įsteigus.

Dėl civilinio kodekso pagrindo mūsų juristų tarpe daug buvo kalbėta. Daugelio buvo patariama ilgai nesvarstant, paimti kurį geresnį · iš veikiančiųjų pas mus ir užsieniuose kodeksų, išsiverti jį ir paskelbti. Jų svarbiausi argumentai, siūlant šį metodą, buvo šie: pirma, kad civilinėje teisėje išgalvot ką ypatingai naujo nepajėgsime, antra, veikiantieji kodeksai yra išbandyti ir išėję gyvenimo stažą, tad mažiau rizikos dėl netikėtų pasėkų. Dažnai nurodomas Turkijos pavyzdys, kuri, esą, ėmė ir įsivedė ištisai Šveicarijos civilinį kodeksą. Šitos sistemos šalininkų tarpe nebuvo sutarimo dėl kodekso, kurį mums reikėtų įsivesti. Vieni siūlė išplėsti Napoleono Suvalkijoje veikiantį kodeksą visai Lietuvai, antri — turkų pavyzdžiu Šveicarijos kodeksą, kiti — vokiečių B. G. B., dar kiti rusų X tomą išplėsti visam mūsų kraštui.

Sprendžiant šį klausimą, mano manymu, reikia, pirmiausia, išskirti iš civilinio kodekso prievolių teisę. Dėl šios pastarosios galima kalbėti apie sekimą kurio kito veikančio prievolių teisės teisyno, nes prievolių teisėje mažiau atsispindi tautos ypatumai. Tai yra, gal, suabstrahuotas juridinių santykių normavimo taisyklių rinkinys. Bet ir šioje srityje nėra visiškai pašalinta galimybė suteikti savo tautinį charakterį. Juk yra skirtumo tarp šveicarų, Napoleono, vokiečių ir rusų prievolių teisynų.

Jeigu prievolių teisės srityje būtų galima kalbėti apie sekimą, tai jau jokiu būdu negali būt kalbos apie sekimą likusios civilinio kodekso teisės dalyje. Tiek jungtuvių, tiek globos, tiek turto santykiuose tarp sutuoktinių, tiek paveldėjimo, visos tos institucijos nors turi bendrus pavadinimus, bet savo turiniu yra grynai nacionalinės. Šitoms institucijoms taikomos normos turi atitikti mūsų nacionalinį charakterį; turi būti padėta pagrindan tą moralinių ir materialinių vertybių ierarchinė santvarka, kuri sudaro mūsų tautos tiek vertinimo, tiek veikimo kriteriumą. Šitos institucijos turi atitikti mūsų tautos tradicijas, dvasią ir jos intuicija nujaustiną ateitį. Tai galima pasiekti ne primetant sau svetimas institucijas, bet kuriant savąsias. Darbas, kaip matome, nėra mechaniškas, bet grynai kūrybinis.

Apie būsimojo kodekso kai kuriuos ypatumus galima spręsti iš Valstybės Tarybos pirmininko St. Šilingo kalbos, atidarant pirmąjį komisijos posėdį. Savo kalboje jis pažymėjo, pirmiausia, kad kodeksas turi pasižymėti aiškumu, kad nebūtų apkrautas kazusų sprendimu ar priešingai, vien tik bendrų principų paminėjimu, kuriuos paskui kiekvienas gali išaiškinti kaip jam patinka. Kodekse turi būti realios normos. Kodekso naudojami terminai turi būti gyvenimiški, visiems lengvai suprantami.

Komisija darbui dirbti pasiskirstė į dvi pakomises. Vienai pavesta parengti prievolių dalį, kitai — šeimos teisės dalį. Pakomisės pasiskirstė taip, kad jose būtų ir juristų praktikų ir juristų teoretikų.

Prievolių teisės srityje šiandien su Šveicarijos prievolių įstatymu konkuruoja vadinamasis prancūzų—italų projektas. Tai Napoleono kodekso, kuris veikė ir Italijoje, reformuota prievolių dalis. Reforma baigta po karo. Atliko ją geriausi prancūzų ir italų civilistai. Mūsų kaimynai lenkai jau jį pasiėmė savo prievolių teisės pagrindan. Valstybės Taryba 1932 metais pasirūpino, kad tas projektas būtų išverstas į lietuvių kalbą. Tai, šalia šveicarų prievolių įstatymo ir rusų projekto, rimčiausia medžiaga prievolių teisės kodifikavimui. Šeimos teisė Valstybės Taryboje yra jau beveik galūtiniai apdirbta medžiaga. Pirmiausia, galutinai parengtas asmens civilinės padėties aktų įstatymas, kuris įveda, šalia bažnytinės metrikacijos, civilinę metrikaciją, pavesdamas ją valsčių viršaičiams ir miestų burmistrams. Galutinai parengtas jungtuvių įstatymas, kuris numato, be bažnytinių jungtuvių, dar ir civilines, sudaromas pas apylinkės teisėją; jungtuvių netikrumas ir skyrybos įeina į jungtuvių įstatymą. Skiria civiliniai teismai. Be šių institutų, jungtuvių įstatymo projekte numatoma dar sutuoktinių separacija (separatio a thoro et mensa). Globos įstatymas irgi jau galutine forma parengtas. Kaip matome, medžiagos parengta apsčiai. Reikia tikėtis, kad komisijai pavyks atlikti mūsų civilinės teisės kodifikavimą. Baigdamas turiu priminti viena, — kad, ir parengus civilinį kodeksą, dar negalėsime pasidžiaugti vieno kodekso veikimu visoje Lietuvoje. Čia turiu galvoje Klaipėdos kraštą, kuriam civilinės teisės įstatymdavystės autonomija garantuota tarptautine sutartimi.

K. Račkauskas.

Advokato J. Bagdžiūno - Borden Teisininkų Draugijoje skaityto pranešimo santrauka.

Ponas J. Bagdžiūnas-Borden, viešėjęs Lietuvoje lietuvis advokatas iš Amerikos Jungtinių Valstybių, 1936 m. spalių 10 d. skaitė Teisininkų Draugijoje pranešimą apie Amerikos teismus, teisėjus ir advokatus.

Kiekviena Jungtinių Valstybių valstybė (iš viso jų yra 48) turi savo atskirą teismų statutą, bet pagrindinės tų statutų teisės yra tos pačios, išskyrus tas valstybes, kuriose veikia Napoleono kodeksas. Todėl į savo pranešimo pagrindą p. Bagdžiūnas-Borden padėjo Illinoiso valstybės teismų santvarką, nes jis pats toje valstybėje gyvena ir praktikuoja.

Illinoiso valstybė yra padalinta į įvairius administracinius vienetus: kaimus, miestelius, miestus, valsčius ir apskritis. Pirmosios instancijos teismai yra: valsčiaus teismai (justice of the peace), Čikagos miesto teismas (municipal court), dviejų rūšių apskrities teismai, kriminalinis teismas (criminal court), palikimams tvarkyti teismas (probate court), mažamečių teismas (juvenile court), pramonės teismas (industrial court) ir federalinis teismas (federal court).

Valsčiaus teismą (justice of the peace) sudaro vienas teisėjas, kuris renkamas dvejiems metams. Šitie teisėjai negauna jokios algos, o išlaikomi iš teismo lėšų, susidarančių iš teismo nubaustųjų įmokėjimų (3—5 $). Jų jurisdikcijai priklauso civilinės bylos iki 500 $. Baudžiamose bylose jis tegali skirti pinigines baudas, ir, tik jų nesumokėjus, nu-

baustasis gali būti pasodintas kalėjiman. Valsčiaus teismas gali spręsti ne tik savo valsčiaus, bet visos apskrities bylas.

Svarbiausiame Illinoiso mieste, Čikagoje, vietoje valsčiaus teismo įsteigtas municipalinis teismas (municipal court). Tame municipaliniame teisme bylas žiūri vienas teisėjas, bet teisiamasis gali reikalauti, kad jo bylą spręstų posėdininkai (jury). Ypatingai svarbias bylas, kuriose gresia sunkiųjų darbų kalėjimas, sprendžia vadinamasis grand jury, kuris susideda iš 23 posėdininkų. Paprastasis jury turi 12 narių, kuriuos renka žmonės. Jo kadencija — 2 savaitės.

Municipalinio teismo civilinę kompetenciją sudaro bylos, kuriose ieškoma iki 10.000 $. Jeigu ieškoma nuostolių už sužeidimą, tai ieškinys tegali siekti 1.000 $. Baudžiamoji to teismo jurisdikcija apima nusikaltimus, už kuriuos gresia vieni metai kalėjimo. Šitas teismas vadinamas neturtingųjų žmonių teismu, nes jame už ieškinio iškėlimą mokama tik 1 $ teismo mokesčių ir 2 $ teismo antstoliui. Šitie mokesčiai auga proporcingai ieškomai sumai. Kituose teismuose pirminiai mokesčiai sudaro 15 $.

Tas teismas turi įvairius skyrius. Vienas jų žiūri tik bylas, iškeltas automobilistams už per greitą važiavimą; paskutiniu laiku su jais labai griežtai elgiamasi, nes yra smarkiai padidėjęs nelaimių skaičius; bausmė — 50 $ pabaudos, kuri gali būti sumažinta, jei nubaustasis sutinka aplankyti ligoninę, kurioje guli nukentėję per nelaimingus įvykius. Kitas skyrius moral's court, nagrinėja specialiai moterų bylas. Naminių santykių teismas, kurį sudaro 12 moterų, yra skirtas svarstyti naminiam ginčam; skundus priiminėja ir mėgina šalis sutaikinti viena iš 12 moterų; nepavykus šalių sutaikinti, byla perduodama teisėjui, kuris ją galutinai išsprendžia. Policijos teismo kompetencijoje yra smulkios bylos, kaip, pav., kaimynų ginčai; to teismo raštininko surašytas skundas (warrant) siunčiamas teisėjui. Tas, iššaukęs šalis, sprendžia bylą; iki teismo dienos teisiamasis gali būti paleistas už 25 $ užstatą; areštą, skriamą tose bylose, vykdo policija. Pagaliau, yra dar vienas municipalinio teismo skyrius, vadinamasis felony court (didžiųjų nusikaltimų teismas), kuris žiūri tik tuos nusikaltimus, kurie vėliau gali būti perduoti grand jury.

Vieno iš apskrities teismų, county court, jurisdikcija yra apribota. Į ją įeina: skundų dėl nuosavybės apdėjimo mokesčiais svarstymas, palikimų mokesčių nustatymas, nusavintos žemės įkainojimas, įsūnijimo patvirtinimas ir bylos dėl pripažinimo bepročiais; to pat teismo komisija pripažįsta, kad beprotis yra pasveikęs.

Kito apskrities teismo yra visos civilinės bylos. Kriminalinis teismas (criminal court) turi savo žinioje visas baudžiamąsias bylas.

Palikimus tvarko ir testamentus tvirtina probate court. Jis skiria globėjus mirusių palikimui, taip pat girtuoklių turtui; tas pats teismas skiria ir atlyginimą advokatams.

Specialus teismas spręsti bylas dėl darbininkų sužalojimų ar mirties darbo metu yra industrial court. Anksčiau darbininkas turėjo įrodyti, kad nelaimė atsitiko nei dėl jo, nei dėl dirbančio su juo kartu

darbininkų kaltės. Paskutiniu laiku išėjo apdraudimo įstatymas, kuris smulkiai nustato, kiek už kokį sužeidimą, padarytą darbo metu, įmonė turi sumokėti darbininkui. To teismo sprendimas gali būti apskųstas tam tikrai komisijai, paskui apskrities teismui, iš ten apeliaciniam teismui, kol, pagaliau, pasiekia aukščiausiąjį teismą.

Bankrotų bylos eina į federal court, kuris, be to, nagrinėja visas bylas tarp dviejų Jungtinių Valstybių valstybių, bylas, susijusias su geležinkeliais, dviejų valstybių piliečių ginčus ir federalinio statuto laužymus bei peržengimus.

Juvenile court yra atskiras teismas mažamečiams iki 16 metų. Jo svarbiausias tikslas — atskirti jaunuosius nusikaltėlius nuo suaugusių; tik labai svarbūs nusikaltėliai-mažamečiai laikomi kalėjime kartu su suaugusiais. Skirdamas bausmes, tas teismas stengiasi nesodinti mažamečių į kalėjimą, o juos auklėti, ir todėl mažamečiai arba siunčiami į tam tikras pataisos kolonijas, arba atiduodami į privačias šeimas auklėti teismo priežiūroje.

Šitie visi teismai yra pirmosios instancijos teismai. Aukštesnė instancija yra apeliaciniai teismai, susidedą iš trijų teisėjų. Jeigu apskundžiamas koks sprendimas, tai apeliaciniame teisme sumokamas tam tikras raštinės mokesnis, ir visa byla išreikalaujama iš pirmosios instancijos teismo. Sprendimo skundėjas turi sudėti apeliaciniame teisme kauciją, lygią dvigubai sumai, priteistai skundžiamuoju sprendimu. Šalis, kuri skundžia sprendimą, turi pristatyti į apeliacinį teismą visą medžiagą ir padaryti jos santrauką. Kita šalis turi teisę pristatyti savo prieštaravimus. Apeliacinis teismas, išžiūrėjęs visą medžiagą ir išklausęs šalių pasiaiškinimus, po kelių savaičių padaro sprendimą. Galima reikalauti iš naujo persvarstyti bylą, bet tai labai retai atsitinka. Apeliacinis teismas visai iš naujo svarsto bylą, lyg pirmo sprendimo visai nebūtų buvę.

Iš apeliacinio teismo byla dar gali būti perkelta į aukščiausiąjį teismą — supreme court, susidedantį iš 7 teisėjų. Tam reikia išgauti iš apeliacinio teismo tam tikrą svarbos liudijimą — certificate of importance, bet tas liudijimas išduodamas labai retai — 1 liudijimas 500—600 bylų. Taip pat retai išduodami paties aukščiausiojo teismo mandatai išreikalauti bylai. Aukščiausiajame teisme apeliacinio teismo sprendimas arba visai panaikinamas arba pakeičiamas. Bet yra tam tikros bylos, kurios eina į aukščiausiąjį teismą, aplenkdamos apeliacinę instanciją, tiesiog iš žemiausio teismo; prie tokių bylų priklauso, pav., nusavinimo bylos. Taip pat į Tribunolą eina baudžiamosios bylos, kuriose paskirta sunkiųjų darbų kalėjimo bausmė.

Visų teismų teisėjai renkami, tiktai federal court teisėjai skiriami iki gyvos galvos. Posėdininkai irgi renkami, iš pačių žmonių tarpo. Paprasto jury kadencija yra 2 savaitės, o grand jury — vienas mėnuo. Kas iš posėdininkų yra turėjęs panašią bylą, kaip kad sprendžiamoji, tas neturi teisės būti posėdininku. Pranešėjas pavyzdžiais pailiustravo advokatų santykiavimą su posėdininkais. Amerikos advokatai laiko, kad sunkiausiai įtikinami teisiamojo nekaltybe yra skandinavai, ypač švedų tautybės posėdininkai, o patys švelniausieji airiai.

Teisėjai būna renkami iš advokatų; apskričių teismų teisėjams nėra nustatyta kokių nors kvalifikacijų, o iš municipalinio teisėjo reikalaujama, kad jis turėtų penkerius metus praktikos kaipo advokatas. Čikagos advokatų taryba atrenka tinkamus kandidatus ir rekomanduoja juos rinkti. Rinkimus vykdo partijos: kadangi Amerikoje yra dvi didelės partijos, tai sudaromi du sąrašai iš atitinkamo skaičiaus kandidatų (12). Kiekvienas kandidatas įneša tam tikrą sumą į partijos fondą: 3.500—5.000 $, šiaip gi visa kompanija atsieina kiekvienam kandidatui maždaug po 10.000 $. Teisėjai renkami šešeriems metams; algos jie gauna 5.000—15.000 $ į metus. Yra teisėjų, kurie esti perrenkami po kelis sykius ir ištarnauja po 30 metų.

Apskrities prokuroras irgi renkamas. Algos jis gauna 10.000—12.000 $ į metus, o rinkimų kompanija atsieina kandidatui apie 100.000 $. Savo apskrityje prokuroras — didelė politinė jėga. Jis pats skiria savo padėjėjus, kuriuos išrenka dažniausiai iš jaunesniųjų advokatų. Prokuroro kadencija — ketveri metai.

Į advokatų luomą priimami asmenys, baigę aukštesnę mokyklą ir išėję universiteto kursą nuo dvejų iki ketverių metų. Baigę kursą jie turi išlaikyti valstybinius egzaminus. Būsimasis advokatas dažnai, jau eidamas mokslus, susipažįsta su advokato darbu, dirbdamas pas kokį žymesnį advokatą.

Čikagoje gyvuoja lietuvių advokatų sąjunga, prie kurios priklauso apie 45 advokatai.

El. St.

Baltijos Institutas.

Prieš septynerius metus Stokholme buvo įkurtas Baltijos Institutas. Jo tikslas yra suteikti galimumo Pabaltijos tautų aukštąjį mokslą baigusiems asmenims geriau pažinti Švedijos ir, bendrai, Skandinavijos tautų gyvenimą ir kultūrą. Tai privati organizacija, ir jos lėšas sudaro draugijos narių įnašai. Jos įkūrimo svarbiausias pradininkas ir dabartinis pirmininkas yra antikvarius dr. Curmanas, o reikalų vedėjas — docentas A. Schückas.

Prie Stokholmo universiteto sakytasis Baltijos Institutas rengia atitinkamus kursus, į kuriuos kviečia po vieną klausytoją iš kiekvienos Baltijos valstybės ir jam suteikia 800—1000 kronų stipendijos. Kursai trunka 2—3 mėnesius. Iki šiolei jau buvo surengti kursai geologams, archeologams, veterinarams, istorikams ir medikams. Šiais metais buvo surengti kursai teisininkams. Juose dalyvavo: iš Suomijos — dr-as Bo Palmgrenas (švedas) ir teisėjas Melanderis (suomis), iš Estijos — Tartų universiteto docentas (romėnų teisės) — dr. L. Leesmentas, iš Latvijos — prof. Švabės asistentas Tal. Sommeras ir iš Lietuvos — V. Domeika.

Kursai prasidėjo š. m. rugpiūčio mėn. 13 dieną ir truko iki pirmųjų lapkričio mėnesio dienų. Kursų programą sudarė dvi dalys, būtent: 1) teisininkų suvažiavimas Sigtunoje ir 2) kursai Stokholme. Apie juos atskirai ir paimformuosiu.

A) Suvažiavimas Sigtunoje.

1919 metais Stokholme mirė žymus Švedijos teisininkas, aukščiausiojo teismo tarėjas ir įstatymų kodifikavimo komisijos sekretorius Toré Almenas. Jo atminimui ir buvo įsteigtas Torės Almeno fondas, kurį dabar sudaro daugiau kaip 400.000 kronų kapitalas. To fondo tikslas — rengti skandinavų teisininkų suvažiavimus ir juose tartis dėl teisės normų suvienodinimo. Toks teisininkų suvažiavimas ir įvyko Sigtunoje š. m. rugpiūčio 13—25 d. Jame dalyvavo po 12 atstovų iš Norvegijos, Danijos, Suomijos ir 15 iš Švedijos.

Baltijos Instituto iniciatyva į tą suvažiavimą buvo pakviesti anksčiau minėtieji Baltijos valstybių teisininkai. Atidarydamas suvažiavimą ir sveikindamas jo dalyvius, Torės Almeno fondo pirmininkas, Sveos rūmų prezidentas prof. Ekebergas pažymėjo, kad pirmą sykį Estijos, Latvijos ir Lietuvos teisininkai sėdi idiliškoje Sigtunoje kartu su tokiais pat teisininkais iš Danijos, Norvegijos, Švedijos ir Suomijos ir bendrai gali pasitarti ne tik dėl tobulesnių ir vienodesnių teisės normų sukūrimo, bet ir užmegzti savitarpio pažinties ryšius, kurie gali patarnauti pačių tautų suartinimui. Socialinis žmonių gyvenimas kitėja, kartu su ju kinta ir pažiūros į tam tikras anksčiau sukurtas normas. Todėl bendromis jėgomis bei darbu galima prieiti arčiau prie teisingo vienos ar kitos normos supratimo bei įvertinimo. Suvažiavimo darbas buvo paskirstytas taip, kad kasdieną, tarp pusryčių ir priešpiečių, vykdavo paskaitos, o po pietų — diskusijos ryšium su tą dieną skaityta paskaita. Iš viso buvo 17 paskaitų, kurias skaitė žinomi skandinavų juristai, būtent: civilistai — prof. Carlas Arnholmas (Oslo), prof. Henry Ussingas (Kopenhaga), doc. Nialis (Stokholmas); baudžiamosios teisės — Švedijos teisingumo ministeris T. Bergquistas, prorektorius Stjernbergas, rūmų prezidentai Schlyteris ir Ekebergas ir kiti. Teisiniu atžvilgiu bene įdomiausias buvo prof. Ussingo paskaitos, kuriose jis nagrinėjo kaltės nustatymo klausimą naujoje moderninėje danų teisėje. Jo išvados susilaukė gyvų diskusijų ir ginčų. Teisingumo ministeris Bergquistas savo paskaitoje apie „alkoholikus ir nusikaltimus" kritiškai atsiliepė apie įsteigimą alkoholikams atskirų kalėjimų bei drausmės namų, kas visoje Skandinavijoje yra labai populiaru. Prezidentas Schlyteris ir doc. Aggé savo gražiose paskaitose — pirmas „Bausmės ir apsaugos priemonės", antras — „Nusikaltimo ir bausmės klausimas" išdėstė tuo reikalu skandinavų ir žemyno moderniškosios teisės atstovų pažiūras. Įdomiai kalbėjo ir prez. Ekebergas apie „Juristų pasiruošimą skandinavų valstybėse". Kitų paskaitos daugiausia lietė skandinavų teisės klausimus. Iš jų, gal būt, įdomiausia buvo prof. Granfelto, kuris kalbėjo tema „jury ar nämnd" (nämnd — tai ypatinga Švedijoje ir Suomijoje prisiekusiųjų rūšis).

B) Kursai.

1936 m. rugsėjo mėn. 1 d. prasidėjo kursai. Juos atidarydamas, Baltijos Instituto pirmininkas dr. Curmanas (jis yra ir švedų draugijos pirmininkas) pasakė gražią kalbą, kurioje nurodė, kad tų kursų tikslas

yra pažinti kito krašto žmones, dirbančius tą pat darbą ir su jais bendradarbiauti.

Stokholmo universiteto teisių fakultetas paskyrė kursų vedėju — fakulteto sekretorių, privatinės teisės docentą dr. Hultą. Jo iniciatyva ir mūsų pačių pageidavimu buvo sudarytas darbo planas. Dr. Hultas skaitė iš civilinės teisės — apie naująjį vedybų įstatymą, paveldėjimą bei testamentų darymą, globą, žemės ir statybos įst., sutartis ir prievoles; doc. Aggé (iš Uppsalos) — apie 1864 m. baudžiamąjį kodeksą ir jo papildymus; doc. Dillénas — apie Švedijos teismų santvarkos įstatymą; doc. Soedermanas — Švedijos policijos organizaciją ir jos teismines funkcijas; prof. Herlitzas — Švedijos parlamentą ir jo abejų Rūmų rinkimus bei bendrą darbą. Aukščiausio teismo teisėjas Lindhagenas skaitė apie darbo teismus, kurie sprendžia visus darbdavių ir darbininkų ginčus ir kurių sprendimai yra galutiniai. Advokatas Silfverstolpé supažindino mus su Švedijos advokatų organizacija ir jos siekimais. Be to, parodė advokatų sueigos namus, kuriuose yra didelė teisinė biblioteka. Prof. Kinbergas aiškino apie nesąmoningųjų ir nepilnapročių nusikaltėlių tyrinėjimą ir baudimą. Buvo apžiūrėta policijos muziejus, kuriame yra įdomus pinigų padirbimo skyrius, kriminalinis technikos institutas, vedamas docento Soedermano, Stokholmo Radhusrätt (teismo rūmai) su jo įrašų bei ipotekos skyriais, Sveos rūmų teismas, kur jo prezidentas Ekebergas supažindino su visų skyrių darbu. Miesto teisme kursantai buvo įvairių bylų nagrinėjimo metu, ir dalyvavo įdomiuose pasitarimuose dėl sprendimų. Taip pat apžiūrėjo Hagoje valsčiaus teismą (häradsrätt) su ipotekos skyriu. Buvo parodytas ir Stokholmo kalėjimas su prie jo esančia nepilnapročių bei simuliantų ligonine.

Spalių mėn. 30 d. teisininkų d-jos p-kas prorektorius Stjernbergas pakvietė dalyvauti tos draugijos susirinkime. Įstatymų paruošimo komisijos narys — teisėjas Gärdé padarė pranešimą apie naują Švedijos teismų santvarkos įstatymo projektą.

Visą laiką vietiniai teisininkai rodė mums didelį palankumą ir reiškė pageidavimą užmegzti glaudesnius ryšius su Baltijos teisininkais.

V. Domeika.

Juridinės literatūros naujienos.

1. *Dr. jur. Hugo Vitols.* Baltijos jūra ir Baltijos valstybės. Paris, 1935 m., 350 p. (prancūzų kalba).

Autorius čia, daugiausia, apsistojo prie jūros problemos ir jos istorijos atskirų etapų, o Pabaltijo valstybių politiniai bei tarptautinės teisės klausimai, palyginus su kita medžiaga, mažai tepaliesti. Tuo tarpu iš disertacijos teisės daktarui gauti teko laukti kaip tik teisinį iškeltų klausimų išnagrinėjimo.

Autorius daro ekskursiją į priešistorinius ir net archeologinius laikus, kai Pabaltijo pakraščiuose gyveno suomių-ugrių ir baltų tautos. H. Vitolis, matyti, surinko ir sistematizavo labai įdomią apie tautas, gyvenusias Baltijos jūros pakraščiuose ir apie jų kultūrą medžiagą ir jam pavyko paneigti vokiečių versiją, kad jų ordinas sukūrė Rygos miestą. Pasiremdamas dokumentais, autorius įrodė, kad Ryga buvo daug anksčiau įkurta ir, be to, vykusiai atrėmė ir kitus vokiečių tvirtinimus dėl jų svarbaus kultūrinio ir ekonominio vaidmens Pabaltijyje, būtent, kad *unio hansiatica* prisidėjo prie Baltijos kraštų humaniškumo, jūros laisvės ir kitokios veiklos. Jų tikrasis tikslas buvo viešpatauti Baltijos jūroje ir jos rytų pakraštyje, kas leistų valdyti tų žemių turtus ir prekiauti su kitomis tautomis. Toks jūros troškimas pasireiškė vokiečiuose, rusuose, švieduose, danuose, pagaliau, ir lenkuose. Be to, buvo suinteresuotos ir kitos valstybės, kas matyti iš to, kad 1551 m. Kuršą ir Žiemgaliją valdė prūsų kunigaikštis, šiaurėje valdė lenkų karalius, Ryga buvo Lenkijos vasalas, bet tuo pačiu laiku ji pasiliko nepriklausomu laisvu miestu; švedai gynė Taliną ir Haarjumaa; Saaremaa, Lanemaa ir Pilstinė pripažino švedų karalių Magnų; Tartu ir Virumaa buvo užėmę maskviečiai. Autorius nurodo dar visą eilę kitų pasikeitimų Pabaltijo pakraščių valdyme, kurie įvyko per tolesnius istorijos laikotarpius.

Taigi, istorinė šio veikalo dalis, be abejo, yra gerai argumentuota ir dokumentais paremta.

Tačiau, to negalima pasakyti dėl politinės ir teisinės darbo dalies, kuri užima iš viso apie 100 puslapių (232—335). Pav., autorius mažai palietė Baltijos Santarvės ir ypač Baltijos valstybių neutralizacijos klausimus tarptautinės teisės atžvilgiu. Tiesa, autorius mini visus bandymus Baltijos Santarvei sudaryti, iš pradžios penkių valstybių bloko idėją (su Lenkija ir Suomija), kurios, kaip žinoma, nepavyko įgyvendyti dėl lenkų-lietuvių ginčo. Nors autorius objektyviai Vilniaus klausimą nušviečia, tačiau nedaro iš to jokios išvados ir nenurodo ginčo likvidavimo svarbumą Baltijos Santarvės neutralizacijai, t. y. problemos, turinčios didelę svarbą Pabaltijo jūros pakraščių politinei stabilizacijai.

Autorius šių visų klausimų, nepaisant jų svarbumo Baltijos Santarvės tolesnei raidai, neišnagrinėjo. Taip pat liko nepaliestas Lietuvos prisidėjimo prie Latvijos-Estijos 1923 m. apsiginamos sutarties klausimas. Aišku, Baltijos Santarvės sutartis, kadangi joje nėra visų trijų valstybių savitarpio pagalbos klauzulės, t. y., nėra jokių karinių nuostatų, vargiai

gali būti efektyvi karo atveju. Tuo tarpu svarbiausias momentas glūdi ne tik politiniame, bet ir kariniame visų Santarvės valstybių bendradarbiavime. Tiesa, pirmas žingsnis šiuo keliu buvo padarytas, Baltijos Santarvės sutartį pasirašius. Šios sutarties praplėtimas sritinio pakto kryptimi (įtraukimas į ją savitarpinės pagalbos klauzulės užpuolimo atveju), reikia manyti, bus Baltijos valstybių artimiausios ateities dalykas.

Dr. G. R.

2. *A. Makarenko.* **Pedagoginė poema (Pedagogičeskaja poema).** I—II d. Goslitizdato leidimas. 1935 m.

Mūsų teisinėje literatūroje maža tebuvo rašoma mažamečių nusikaltėlių auklėjimo reikalu. Be kelių straipsnių, išmėtytų įvairiuose laikraščiuose bei žurnaluose, ir *M. Jonaičio* „Kriminalinės Pedagogikos Pradmenų", išleistų 1930 m., kitos nei savos nei verstinės literatūros neturime. Tuo tarpu klausimas yra labai svarbus ir opus.

Šios knygos antraštė skaitytojui nieko nepasako. Bet paėmęs į rankas tą knygą, skaitytojas su ja nepersiskirs, kol galutinai nebaigs skaityti.

Jos fabula: Ukraina. 1920 m. rudenį šios knygos autorių išsikviečia gubernijos liaudies švietimo vedėjas (gubnarobraz) ir pasiūlo jam vedėjo vietą mažamečių nusikaltėlių kolonijoje. Po trumpų derybų jis tą pasiūlymą priima, įsikuria prieš karą buvusioje tokioje pat kolonijoje, esančioje 6 km. nuo Charkovo, ir pradeda ten darbą — tai ir viskas.

Nėra abejojimų, kad po įvairių revoliucijų iš tos buvusios kolonijos pastatų liko tik vien griuvėsiai, primeną, kad ir ten kažkada gyventa, kad ir ten kažkada būta žmonių. Toks buvo pirmas autoriaus įspūdis. Atvykęs jis ten jau randa senį prievaizdą — Kaliną Ivanovičių, kuris nenori pripažinti jo viršininku; jis jam nusileidžia ir tuo pakerta jo užsispyrimą. Šiaip taip apsitvarkę, jie gauna pirmą kolonistų partiją, tai: Zadarovas, Burunas, Volochovas, Bendiukas, Gudas ir Taranecas. Tai „bezprizornikai", nepasiduodą jokiai disciplinai ir visiškai neklausą jokių įsakymų. Pagaliau, kai reikia eiti į mišką kolonijai malkų kirsti, įvyksta smarkus pasikalbėjimas. Įpykęs autorius... Zadarovą apkulia. Apkultasis pasako: „Atsiprašau, Anton Siemionovičiau". Tą nepedagoginį ir psichologinį momentą autorius aiškina tuo, kad nuskriaustasis čia neįžvelgė mušimo, bet tik žmogaus teisėtą ir nenugalimą pyktį, neteisėtai jo sukeltą tame žmoguje. Tas aiškiai nepedagoginis veiksnys padaro stebuklą — kolonistai pradeda tvarkytis: žiūrėti švaros, pasiduoti drausmei ir lankyti mokyklą.

Tuo tarpu gyvenimas slenka savo keliu. Kolonistų vis daugėja. Jų tarpe atsiranda ir mergaičių. Trūksta visko: nėra tinkamų patalų, inventoriaus, baldų, indų, įrankių, apdarų, avalynės ir, kas blogiausia, tinkamo auklėti personalo be dviejų atsidėjusių tam darbui mokytojų: jaunutės Lidijos Petrovnos ir jau mokytojavusios Ekaterinos Grigorjevnos. Jau gyvenimui šiek tiek įėjus į savo vėžes, visgi dar pasitaiko vagysčių, apvagiamas net pats kolonijos vedėjas, ir šiaip įvairių suktybių ir net atsitikimų, kai auklėtiniai eina plėšti keleivių, važiuojančių Charkovo plentu.

Pamažu tas kolektyvas pradedamas pratinti dirbti kolonijos darbą jo ūkyje ir dirbtuvėse. Švietimas varomas rudens-pavasario sezone, kada kitų darbų esti mažiau. Samdomas vokietis-agronomas Šerė, kuris savo vokišku užsispyrimu daro stebuklus, ir kolonija virsta pavyzdžiu ir aplinkiniams ūkininkams. Žemės plotas auga; priskiriama prie kolonijos dar buvusio dvarininko žemė. Iš to dvaro išgaunamas malūnas, kuris duoda gerą pelną. Su materialiniu klestėjimu pradeda klestėti ir kolonistų išvidinė pusė; jie susipranta esą žmones, kuriems blogo darymas yra užmirštamas ir kuriuos norima padaryti naujais žmonėmis, t. y., kuriuos reikia taip išauklėti, kad ne tik nebūtų žalingi visuomenei, bet kad būtų naujos epochos aktyvūs dalininkai ir veikėjai. Jie jau pradeda svajoti apie studentavimą „rabfakuose", ir kai kuriems jau toji laimė nusišypsojo. Tai pirmieji tos kolonijos nedrausmingi, o dabar pavyzdingiausi auklėtiniai. Ir visa tai pasiekta ypatingu pasišventimu tos kolonijos vedėjo p. Makarenko, kuriam įvairūs švietimo atstovai, kaip įmanydami, trukdė savo sena rutina, doktrinieriškumu ir pavydu jo pasiektiems rezultatams. Visa tai ypač gražiai atvaizduota skyriuje „Sunkūs žmonės". Bet viskas nueidavo niekais, kai jie, atvykę į koloniją, pamatydavę tuos auklėtinius su jų drausme, darbštumu ir dideliu atsidėjimu bei pagarba savo mylimam vedėjui, kurio tardyti bei teisti jie atvažiuodavo. Visa tai jis pasiekė todėl, kad save ir mokytojų personalą jis privertė nusivokti apie savo darbą ir visur būti auklėtiniams pavyzdžiu; jokių pedagoginių prietarų, jokio pozavimo prieš auklėtinius, jokių nesantaikų savo šeimoje. Bet prie viso to jis prideda ir savo patyrimą, sakydamas, kad „auklėti be bausmės — nemoku. Mane to meno dar reikia pamokyti". Daug dar yra įvairių įvykių, kaip, pav., vedybos vienos auklėtinių Olgos Vorochovos, žvalgyba naujos kolonijos Zaporožy ir pan. Knyga baigiasi tuo, kad tai pavyzdingai kolonijai, kuri buvo pavadinta Gorkio vardu, siūloma persikelti į Kuriažo koloniją, kurios reikalai ir auklėtiniai buvo visiškai pakrikę.

Visą knygos grožį tik tas supras, kas pats ją perskaitys, o ją perskaityti, ypač teisininkams, būtina.

Rom. Burokas.

3. *B. Kolevzonas.* Įstatymai skolininkų padėčiai palengvinti su Vyr. Tribunolo ir vyr. skolų grąžinimui reguliuoti komisijos paaiškinimais. Kaunas, 1936 m. Neoficialus leid.

Autorius atliko kruopštų, teisininkams praktikams naudingą darbą, surinkęs ir sistemingai sugretinęs visus civilinės ir baudžiamosios materialinės bei procesualinės teisės nuostatus mūsų ūkininkų ir namų savininkų skolų mokėjimui palengvinti. Per dvejų metų laiką įstatymo pakeitimų išleista gana daug. Visa tai, kas iki šiol paskelbta 1934—1936 m. laikotarpyje, įstatymai, jų pakeitimai ir taisyklės, yra išmėtyti po 15 Vyr. Žinių numerius. Jiems interpretuoti yra mūsų kasacinio teismo ir specialios vyr. komisijos sprendimų ir nutarimų, kuriais praktikoje tenka vadovautis visiems suinteresuotiems asmenims. Darbas atliktas žinovo ir gana rūpestingai.

V. B.

4. Židinys, 1936 m. 8—9 nr.

„Kalėjimai“, dipl. teisin. *Romualdas Burokas*. Straipsnyje negrinėjama kalėjimų atsiradimo problema, pradedant Graikija ir Roma. Ten, palaipsniui, aprašoma ir kalėjimuose vykdomas režimas, baigiant kapitono Wolfo Croftono progresyvine, arba airiška, sistema. Daug duodama pavyzdžių ir medžiagos apie buv. caro Rusijos kalėjimus. Nagrinėjantiems kalėjimų istoriją — tai tinkama medžiaga.

5. Kriminalistikos Žinynas, 1936 m. 9 ir 11 nr.

9 nr. *„Progresinė kalinimo sistema ir jos įgyvendinimas Lietuvos kalėjimuose“*. *Mykolas Dragūnas*, Kauno s. d. kalėjimo mokytojas. Pasisakęs, kad progresyvinės sistemos yra keleto atspalvių, būtent: angliška, borstalinė, airiška, vengriška ir itališka, autorius nagrinėja jos pagrindinius dėsnius. Po to prieina ir prie mūsų, nuo 1932.VII.1 d. įvestos progresyvinės sistemos.

11 nr. *„Penitencinio kalinių auklėjimo ir švietimo metmens“*, to pačio autoriaus. Ten trumpai nagrinėjami auklėjimo ir švietimo tikslai bei priemonės, penitencinis auklėjimas ir disciplina. Švietimo bei auklėjimo tikslas autoriui — pataisyti nusikaltėlį ir padaryti jį doru piliečiu. Penitenciniu auklėjimu bei disciplina autorius nori paliesti „protinius bei fizinius suimtųjų darbus“.

R. Bur.

———/———

Oficialinė dalis.

I.

Nauji įstatymai.

Nr. 551 (1936.IX.28 d.): Užsienio valiutos operacijoms tvarkyti įstatymo pakeitimas. Nemokamo važiavimo geležinkeliais įstatymo pakeitimas. Pramonės darbininkų samdos įstatymo pakeitimas. Užsienio valiutos operacijoms tvarkyti įstatymo veikimo pakeitimas.

Nr. 552 (1936.IX.30 d.): Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Valstybės 1936 m. rugpiūčio 5 d. tarpusavės prekių apyvartos susitarimas. Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Valstybės 1936 m. rugpiūčio 5 d. mažojo pasienio susisiekimo susitarimas.

Nr. 553 (1936.X.8 d.): Žemės Reformos įstatymo pakeitimas. Taisyklės draugijų įstatymui vykdyti.

Nr. 554 (1936.X.17 d.): Draugingumo sutartis tarp Lietuvos ir Čili. Užsienio pasų ir vizų taisyklių pakeitimas. Pradžios mokslo prievolei vykdyti taisyklės.

Nr. 555 (1936.X.22 d.): Lietuvos Respublikos ir Italijos Karalystės prekybiniams mainams ir atitinkamiems mokėjimams reguliuoti susitarimas. Vytauto Didžiojo Muziejaus įstatymas. Karo aviacijos puskarininkiams lakūnams ir mechanikams ruošti įstatymas. Muitinių įstatų pakeitimas. Sąrašas prekių, kurios išvežti draudžiama.

Nr. 556 (1936.X.29 d.): Pedagoginių institutų personalui atlyginti įstatymas. Tautos atstovams atlyginti įstatymo pakeitimas.

Nr. 557 (1936.XI.12 d.): 1936 metų 4½% vidaus paskolos įstatymas. Draugijų įstatymo pakeitimas. Priverčiamojo darbo įstaigų įstatymas. Ypatingų valstybės apsaugos įstatų pakeitimas. Sustiprintos apsaugos įstatymo pakeitimas.

Nr. 558 (1936.XI.16 d.): Konsularinė Konvencija tarp Lietuvos Respublikos ir Italijos Karalystės. Nusikaltėlių išdavimo ir teisminės pagal-

bos baudžiamose bylose sutartis tarp Lietuvos Respublikos ir Italijos Karalystės.

Nr. 559 (1936.XII. 3 d.): Vandens variklių mokesčio pakeitimo įstatymas. Bendro naudojimosi kelių ir tiltų įstatymo pakeitimas. Žemės tvarkymo įstatymo pakeitimas. Kelių įstatymo pakeitimas. Teismų santvarkos įstatymo pakeitimas. Žemės reformos įstatymo pakeitimas.

Nr. 560 (1936.XII.4 d.): Įpotekos įstatymas.

Nr. 561 (1936.XII.11 d.): Karinės tarnybos įstatymas. Viešųjų darbų fondo įstatymo pakeitimas.

Nr. 562 (1936.XII.15 d.): Baltijos Geodezinės Konvencijos, sudarytos Helsinkyje 1935 m. gruodžio 31 d. atnaujinimo protokolas. Clearing'o susitarimas tarp Lietuvos ir Latvijos, sudaryto 1935 m. balandžio mėn. 10 d. Kaune, papildymas. 1933 m. Valstybės biudžetui subalansuoti įstatymo pakeitimas. Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymo pakeitimas. Akcizų ir finansinių monopolių įstatymo pakeitimas. Akcizo patento tarifų įstatymo pakeitimas. Civilinio Proceso įstatymo pakeitimas.

II.

Respublikos Prezidento įsakymai.

Paskirti:

Klemensas Dargis Kauno Apygardos Teismo vyresniuoju notaru nuo š. m. lapkričio mėn. 1 d. (akt. Nr. 1290).

Perkelti:

1) Povilas Šlapelis Pasvalio Apylinkės teisėjas — Zarasų Apylinkės teisėju nuo š. m. gruodžio mėn 1 d. (akt. Nr. 1396).

2) Juozas Meškauskas Zarasų Apylinkės teisėjas — Pasvalio Apylinkės teisėju nuo š. m. gruodžio mėn. 1 d. (akt. Nr. 1397).

Atleisti:

1) Juras-Jurgis Kubilius Kauno Apygardos Teismo vyresnysis notaras nuo š. m. spalių m. 15 d. (akt. Nr. 1262).

2) Juozas Rymeikis Prienų Apylinkės teisėjas nuo š. m. lapkričio m. 10 d. (akt. Nr. 1317).

3) Kazimieras Nausėdas Šiaulių Apylinkės teisėjas nuo š. m. lapkričio m. 10 d. (akt. Nr. 1326).

Mirė:

Česlovas Milvydas Telšių Apylinkės teisėjas.

Teisingumo Ministerio įsakymai.

Priimti advokatai:

1) Dplom. teis. Jonas Gocentas nuo š. m. spalių mėn. 15 d. su gyvenamąja vieta Žem. Naumiesty (įsak. Nr. 354);

2) Advokatas Jonas Nikolskis perkeltas iš Kauno į Alytų nuo š. m. lapkričio mėn. 1 d. (įsak. Nr. 391);

3) Diplom. teis. Juozas Stepanauskas nuo š. m. gruodžio mėn. 1 d. su gyvenamąja vieta Š. Kalvarijoje (įsak. Nr. 442).

Paskirti:

1) Teismo kand. Antanui-Petrui Senikui pavesta eiti apylinkės teisėjo pareigas prie Kauno Apyl. Teismo nuo š. m. rugsėjo 15 d. (įsak. Nr. 327);

2) Teismo kand. Juozui Klausai pavesta eiti apyl. tardytojo pareigas prie Zarasų Apylinkės Tardytojo nuo š. m. spalių m. 1 d. (įsak. Nr. 343);

3) Ignas Zauka Žem. Naumiesčio Apylinkės Teismo Antstoliu nuo š. m. spalių m. 10 d. (įsak. Nr. 352);

4) Teismo kand. Leopoldui Petrauskui pavesta eiti apyl. teisėjo pareigas prie Kelmės Apylinkės Teismo nuo š. m. spalių m. 15 d. (įsak. Nr. 360;

5) Teismo kand. Vitalijui Kumpikevičiui pavesta eiti apyl. teisėjo pareigas prie Skaudvilės Apylinkės Teismo nuo š. m. spalių m. 15 d. (įsak. Nr. 361);

6) Teismo kand. Andriui Miknevičiui pavesta eiti apyl. tardytojo pareigas prie Šiaulių I Apylinkės Tardytojo nuo š. m. spalių m. 15 d. (įsak. Nr. 363);

7) Teis. kand. Antanui Gasiūnui pavesta eiti apyl. teisėjo pareigas prie Kretingos Apylinkės Teismo nuo š. m. spalių m. 15 d. (įsak. Nr. 362);

8) Teis. kand. Česlovui Juknevičiui pavesta eiti apyl. tardytojo pareigas prie Kauno I Apylinkės Tardytojo nuo š. m. spalių m. 25 d. (įsak. Nr. 370);

9) Jonas Tumas Joniškio Apylinkės Teismo Anstoliu nuo š. m. lapkričio m. 15 d. (įsak. Nr. 398);

10) Antanas Plukas Molėtų Apylinkės Teismo Antstoliu nuo š. m. lapkričio m. 15 d. (įsak. Nr. 399);

11) Teis. kand. Juozui Motiejaičiui pavesta eiti apyl. tardytojo pareigas prie Kauno V Apylinkės Tardytojo nuo š. m. lapkričio m. 25 d. (įsak. Nr. 432);

12) Teis. kand. Petrui Kiškiui pavesta eiti apyl. tardytojo pareigas prie Kauno IV Apylinkės Tardytojo nuo š. m. lapkričio m. 25 d. (įsak. Nr. 433);

13) Teis. kand. Juozui Holšanskiui pavesta eiti apylinkės teisėjo pareigas prie Molėtų Apylinkės Teisėjo nuo š. m. gruodžio m. 1 d. (įsak. Nr. 348).

Priimti teismo kandidatai:

1) Diplom. teis. Vincas Kazlauskas — etatiniu teismo kandidatu prie Šiaulių Apygardos Teismo nuo š. m. rugsėjo m. 21 d. (įsak. Nr. 333);

2) Diplom. teis. Petras Baltuška — viršetatiniu teismo kandidatu prie Kauno Apygardos Teismo nuo š. mė spalių m. 1 d. (įsak. Nr. 335);

3) Diplom. teis. Jurgis Gylys — viršetatiniu teismo kandidatu prie Kauno Apygardos Teismo nuo š. m. spalių m. 1 d. (įsak. Nr. 336);

4) Diplom. teis. Petras Minkevičius — viršetatiniu teismo kandidatu prie Šiaulių Apygardos Teismo nuo š. m. spalių m. 1 d. (įsak. 337);

5) Diplom. teis. Jurgis Poliakovas — viršetatiniu teismo kandidatu prie Šiaulių Apygardos Teismo nuo š. m. spalių m. 1 d. (įsak. Nr. 338);

6) Diplom. teis. Vanda - Vladislava Jasinskaitė — viršetatiniu teismo kandidatu prie Šiaulių Apygardos Tesimo nuo š. m. spalių m. 1 d. (įsak. Nr. 339);

7) Diplom. teis. Bronius Pauža — viršetatiniu teismo kandidatu prie Marijampolės Apygardos Teismo nuo š. m. spalių m. 1 d. (įsak. Nr. 340);

8) Diplom. teis. Juozas Slavėnas — viršetatiniu teismo kandidatu prie Marijampolės Apygardos Teismo nuo š. m. spalių mėn. 1 d. (įsak. Nr. 341);

9) Diplom. teis. Šaliamonas Puišis — viršetatiniu teismo kandidatu prie Marijampolės Apygardos Teismo nuo š. m. spalių m. 1 d. (įsak. Nr. 342);

10) Diplom. teis. Petras Kiškis — etatiniu teismo kandidatu prie Kauno Apygardos Teismo nuo š. m. lapkričio m. 1 d. (įsak. 384);

11) Diplom. teis. Algirdas Andrėkus — etatiniu teismo kandidatu prie Šiaulių Apygardos Teismo nuo š. m. lapkričio m. 15 d. (įsak. Nr. 396).

Perkelti:

Kostas Petrauskas Panevėžio Apygardos Teismo Antstolis į Rietavo Apylinkės Teismą Antstoliu nuo š. m. spalių m. 10 d. (įsak. Nr. 351).

Atleisti iš advokatų:

Advokatas Juozas Einoris nuo š. m. gruodžio m. 1 d. (įsak. Nr. 439).

Atleisti iš antstolių:

1) Pranas Stankūnas Joniškio Apylinkės Teismo Antstolis nuo š. m. lapkričio m. 15 d. (įsak. Nr. 397);

2) Samuolis Einoris Utenos Apylinkės Teismo Antstolis nuo š. m. spalių m. 1 d. (įsak. Nr. 392).

Atleisti iš teismo kandidatų:

1) Juozas Milčius nuo š. m. lapkričio m. 1 d. (įsak. Nr. 383);
2) Jurgis Poliakovas nuo š. m. spalių m. 1 d. (įsak. Nr. 392).

Redaktorius JURGIS BYLA